

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Tuija Tähti

TURVAPAIKANHAKIJAN ELÄMÄÄ PELKOJEN KANSSA

- EI VANKILASSA, MUTTEI VAPAAKAAAN

Opinnäytetyö 2014

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen

TÄHTI, TUIJA

Turvapaikanhakijan elämää pelkojen kanssa,
ei vankilassa muttei vapaanakaan

Opinnäytetyö

82 sivua + 3 liitesivua

Työn ohjaaja

Yliopettaja Minna Veistilä

Toimeksiantaja

Kotkan kaupunki, Vastaanottokeskus

Syyskuu 2014

Avainsanat

pelko, totaaliset laitokset, turvallisuus, turvapaikanhakija,
vuorovaikutus, välitila

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisia pelkoja turvapaikanhakijoilla oli turvapaikkaprosessinsa aikana ja miten pelko vaikutti. Lisäksi haluttiin selvittää, olivatko turvapaikanhakijat saaneet apua pelkoihinsa ja millaista apua he toivoivat saavansa. Saatavien tulosten avulla voidaan miettiä keinoja, joilla voidaan tukea turvapaikanhakijoita entistä paremmin.

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat Kotkan vastaanottokeskuksen aikuispuolen turvapaikanhakijat. Tutkimusaineisto koostui kuuden turvapaikanhakijan haastatteluista. Haastattelumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Haastatteluun osallistuvat olivat viidestä eri kansallisuudesta; viisi haastatteluista suoritettiin tulkin avulla ja yksi englannin kielellä. Tutkimus on laadullinen. Tutkimusaineisto analysoitiin teemoittamalla sekä apuna käytettiin väljää aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Teoreettisena viitekehyksenä on Goffmanin tutkielma totaalisista laitoksista.

Tutkimustulokset osoittivat, että turvapaikanhakijoilla oli monenlaisia pelkoja, joista suurin oli kotimaahan käännättämisen pelko. Lisäksi pelkoa herättivät poliisi, asuminen itselle vieraan henkilön kanssa, kommunikointiongelmat, tulevaisuus, oma terveydentila, kylmyys ja pimeys. Pelkoa tunnettiin kotimaahan jääneiden omaisten puolesta, samoin lasten takia. Pelot näkyivät haastavien tilanteiden välttelyä, somaattisina oireina ja yksinäisyyden kokemuksina.

Apua pelkoihinsa turvapaikanhakijat eivät olleet kokeneet saaneensa paljon, mutta muilta osin olivat tyytyväisiä henkilökunnalta saamaansa apuun. Pelkoa poistavia asioita olivat tieto, puhuminen luotetun henkilön kanssa, uskonto ja usko siihen, että kaikki jotenkin järjestyy. Pelosta ei yleensä haluttu puhua, koska muihin ihmisiin ei luotettu tai ei ollut sellaista ihmistä, kenelle voisi puhua. Turvapaikanhakijat odottivat työntekijöiltä läsnäoloa ja mahdollisuutta puhua mieltä vaivaavista asioista. Lisäksi ystävällisyyttä arvostettiin.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Services

TÄHTI, TUIJA

Asylum Seeker's Life with Fears

– Not in Prison, but Not Free Either

Master's Thesis

82 pages + 3 pages of appendices

Supervisor

Minna Veistilä, Principal Lecturer

Commissioned by

The City of Kotka, Reception Center

September 2014

Keywords

fear, total institution, security, asylum seeker, interaction,
intermediate state

The purpose of this study was to find out what kind of fears asylum seekers had during their asylum and how fear affected on them. It was also examined whether they had received help for fears and what kind of help they would like to receive. The results can be used to think about ways to support asylum seekers better.

The target group was an adult asylum seekers' group in the reception center of Kotka. The theme interview was used as a theme method, and data consisted of six interviews. This study is qualitative and the theoretical framework for this work is the study of Goffman total institution. The data were analyzed for themes and loose inductive content.

The results showed that asylum seekers had a wide range of fears, the largest of which was the fear of turning back to their home country. In addition, there were things such as the police, housing with a foreign person, communication problems, the future and your own health. Fears were seen as avoiding challenging situations, somatic symptoms and experiences of loneliness.

According to the results the asylum seekers had not been helped by a lot of fears, but in other respects they were pleased with the staff's assistance. In order to eliminate the fear there was knowledge, talking with a trusted person and religion mentioned. Asylum seekers were waiting for the presence of workers, and the opportunity to talk about the effort to agree on issues. In addition, the kindness was appreciated.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	VASTAANOTTOKESKUS KONTEKSTINA	7
	2.1 Turvapaikanhakija	8
	2.2 Vastaanottokeskus	11
	2.3 Turvapaikanhakija välitilassa	12
	2.4 Epävarmuudessa eläminen	13
	2.5 Turvallisuus, vuorovaikutus ja luottamus	17
	2.6 Goffmanin määritelmä totaalisista laitoksista	20
3	VASTAANOTTOKESKUKSEN TARJOAMA TUKI	22
4	PELKO	24
	4.1 Pelko ja sen ilmenemismuodot	25
	4.1.1 Pelon synty	25
	4.1.2 Pelon vaikutus käytökseen	26
	4.1.3 Pelon perusjuuret	27
	4.2 Traumaattiset kokemukset	29
	4.2.1 Turvapaikanhakijoiden traumatutkimukset	30
	4.2.2 Pahan kokemukset	31
	4.3 Pelko totaalisissa laitoksissa	32
	4.4 Pelko hallintakeinona	34
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ, AINEISTON HANKINTA JA ANALYYSI	35
	5.1 Tutkimustehtävä	35
	5.2 Tutkimusmenetelmä	36
	5.3 Tutkimusprosessi	37
	5.4 Aineiston analyysi	41
6	TUTKIMUSTULOKSET	44
	6.1 Pelko on arkipäivän seuralainen	44

6.1.1	Käännytyksen pelko	44
6.1.2	Turvattomuus	45
6.1.3	Poliisin pelko	45
6.1.4	Majoittuminen	47
6.1.5	Kommunikointi	48
6.1.6	Yksinäisyys	49
6.1.7	Turvapaikkaprosessi	50
6.1.8	Pelko läheisten puolesta	50
6.1.9	Tulevaisuus	51
6.1.10	Ympäristö	51
6.2	Jatkuva pelko on kuin syöpä	52
6.3	Pelkoa kesyttämään luottamuksellisella läsnäololla ja tiedolla	55
6.4	Toivo vapaudesta auttaa jaksamaan	61
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	62
8	EETTISET KYSYMYKSET	68
9	OPINNÄYTETYÖN LUOTETTAVUUS	69
10	POHDINTA	72
	LÄHTEET	76
	LIITTEET	
	Liite 1. Informointikirje	
	Liite 2. Suostumuslomake	
	Liite 3. Teemahaastattelurunko	

1 JOHDANTO

”I am afraid” olivat ensimmäiset sanat, jotka turvapaikanhakija sanoi tultuaan huoneeseen ja istuuduttuaan. Kyseinen hetki ja sanat vakuuttivat minut jälleen kerran siitä, että opinnäytetyönaiheeni on tärkeä. Päädyin aiheeseen, sillä työskentelen aikuisten turvapaikanhakijoiden kanssa, ja keskustellessani asiakkaitteni kanssa esiin on noussut heidän kokemansa pelko.

Jättäessään kotimaansa turvapaikanhakija menettää kaiken: kotinsa, perheensä, usein koko sukunsa, ihmissuhteensa, kulttuurinsa ja kotimaansa luonnon, toisin sanoen identiteettinsä (Saraneva 2002, 59). Hän ei voi palata kotiin tai se on turvapaikanhakijalle hyvin vaikeaa, jos hänet kuitenkin käännytetään. Vanha identiteetti ei enää toimi uudessa kulttuurissa eikä tulevaisuutta voi ennakoida. Äidinkielen menetys ja uuden kielen oppiminen on vaikein asia ajateltaessa sopeutumista ja sillä on suuri merkitys ihmisen identiteetille. (Saraneva 2002, 61–62.)

Turvapaikanhakijat ovat traumatisoituneita, osa vaikeastikin. Heillä on taustalla kokemuksia poliittisesta, etnisestä tai uskonnollisesta vainosta ja sotia. Takana on pahoinpitelykokemuksia, pidätettynä oloa vankilassa, raiskausta ja kidutusta. Pahuus nousee esiin heidän kokemuksistaan. (Salmi 2002, 3502.)

Turvapaikanhakija on lähtenyt kotimaastaan toiseen maahan hakemaan turvaa. Turvapaikanhakijalla pelko on yleensä aina ollut läsnä jossain määrin, kun hän on lähtenyt kotimaastaan. Vastaanottokeskuksen perustehtävänä on tarjota turvapaikanhakijalle majoitus-, terveys- ja sosiaalipalvelut turvapaikkaprosessin ajaksi. Yhtenä tärkeänä osana on taata asiakkaalle fyysinen turvallisuus ja mahdollisimman turvallinen olo. Asiakkaalla saattaa kuitenkin esiintyä pelkoa turvapaikkaprosessinsa aikana.

Tarkastelen opinnäytetyössäni, millaisia pelkoja asiakkailla esiintyy turvapaikkaprosessinsa aikana ja miten he selviävät pelkojensa kanssa. Kysyn, keneltä asiakkaat ovat saaneet apua pelkoihinsa ja keneltä he odottavat saavansa apua ja millaista apua. Minun on mahdollista tutkia aihetta, koska työskentelen turvapaikanhakijoiden sosiaaliohjaajana Kotkan vastaanottokeskuksen aikuispuolella, jossa toteutin tutkimuksen.

Pelko on asia, ilmiö, josta ei mielestäni juuri keskustella. Asiakkaat toisinaan itse nostivat esille sen, että he pelkäävät. Osaammeko kohdata asiakkaiden pelot oikein? Tiedon lisääntymisen kautta voimme tukea ja ymmärtää asiakkaita paremmin.

Näen aiheen merkittävänä myös siksi, että tutkittava henkilöt kuuluvat marginaaliryhmään, joiden kokemuksia ei ole paljon tutkittu etenkin Suomessa. Turvapaikanhakijoiden kokemista peloista en löytänyt yhtään suomalaista tutkimusta. Haluan antaa äänen tutkittaville, joiden ympärillä toimivat suuret organisaatiot, kuten Maahanmuuttovirasto, vastaanottokeskukset ja oikeusapuneuvonta. Hyvin todennäköistä on, että aihe koskettaa jollain tasolla kaikkia vastaanottokeskuksen asiakkaita.

2 VASTAANOTTOKESKUS KONTEKSTINA

YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n kesäkuussa 2014 julkaistun raportin mukaan maailmassa oli vuoden 2013 loppuun mennessä 51,2 miljoonaa ihmistä, jotka olivat sotaa ja vainoa paossa kodeistaan. Luku sisältää 16,7 miljoonaa kotimaansa ulkopuolelle paennutta pakolaista, 1,1 miljoonaa turvapaikanhakijaa ja 33,3 miljoonaa ihmistä, jotka ovat paossa kotimaansa rajojen sisäpuolella. Sota on edelleen pakolaisuuden pääsyy. Vuonna 2013 määrä kasvoi niin, että luku on kuusi miljoonaa enemmän kuin edellisenä vuonna. Syyrian kriisistä on tullut uusin pakolaisuutta kasvattava tekijä. (UNHCR 2014).

Suomi on pakolais- ja turvapaikkapolitiikassaan sitoutunut YK:n pakolaissopimuksen täysimääräiseen soveltamiseen. Turvapaikkamenettelyä ja suojelun myöntämistä säätelevät myös EU:n direktiivit kuten pakolaisen määritelmädirektiivi, turvapaikkamenettelydirektiivi ja vastaanottodirektiivi. Suomi vastaanottaa kiintiöpakolaisina YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n pakolaisiksi katsomia henkilöitä ja muita kansainvälisen suojelun tarpeessa olevia. Viime vuosina lukumäärä on ollut 750 henkilöä. (Pakolaisneuvonta 2010a.)

Turvapaikanhakijoiden määrä maassamme pysyi vuonna 2013 samalla tasolla kuin edellisenäkin vuonna. Vuonna 2013 Suomeen tuli 3238 turvapaikanhakijaa, joista 156 oli yksintulleita alaikäisiä. (Maahanmuuttovirasto 2014a).

2.1 Turvapaikanhakija

Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan ulkomaalaista, joka on hakenut kansainvälistä suojelua Ulkomaalaislain (30.4.2004/301) 95. §:n mukaisesti. Jatkossa käytän tässä opin- näytetyössä pelkästään termiä *turvapaikanhakija*. Turvapaikanhakija ei ole vielä pako- lainen, koska hänen pakolaisuuttaan ei ole vielä selvitetty. Turvapaikanhakija saa pa- kolaisaseman, jos hänelle myönnetään turvapaikka. Turvapaikkamenettelyn yhteydes- sä tutkitaan ja ratkaistaan myös, voiko oleskeluluvan saada jollain muulla perusteella. (Maahanmuuttovirasto 2014b.)

Turvapaikanhakijat ovat yksin tulleita aikuisia, perheitä tai ilman vanhempia tulleita lapsia ja nuoria, jotka hakevat kansainvälistä suojelua ja oleskelulupaa toiseen maa- han. Turvapaikanhakijoita yhdistää se, että he ovat lähteneet oma-aloitteisesti koti- maastaan pakoon ongelmia, jotka voivat liittyä kyseisen maan turvattomuuteen, sotati- laan tai vainoon. Osa poliittisista turvapaikanhakijoista on myös kidutuksen ja terrorin uhreja. Turvapaikanhakijalla voi olla myös henkilökohtaisia ongelmia, joiden takia hän on lähtenyt kotimaastaan.

Ihmisiä kidutetaan yli puolessa maailman maissa. Kidutusta harjoitetaan edelleen myös maissa, jotka ovat allekirjoittaneet YK:n kidutuksenvastaisen sopimuksen. Ki- dutusta käytetään vallan välineenä ja pelon ilmapiirin luomiseksi. Kidutustapausten tunnistaminen on vaikeaa, sillä kiduttajat pyrkivät välttämään näkyviä jälkiä. Fyysinen kidutus voidaan jakaa äärimmäistä kipua aiheuttavaan, äärimmäistä kuolemanpelkoa ja välitöntä kuolemanuhkaa aiheuttavaan, äärimmäistä uupumusta aiheuttavaan sekä elinvaurioita ja pysyviä elimellisiä vammoja aiheuttavaan. Pysyviä ja näkyviä vammo- ja pyritään kuitenkin välttämään. Psykkisellä kidutuksella pyritään tuhoamaan uhrin persoonallisuus pysyvästi. Psykkisessä kidutuksessa tavoitteena on aiheuttaa uhrissa äärimmäinen avuttomuudentunne, uupumus ja voimakas pelko. Seksuaalikiutuksessa yhdistyvät molemmat muodot. (Ruuskanen 2007.)

Pirinen (2008, 8) tutki Tampereelle saapuneiden turvapaikanhakijoiden terveydentilaa, aikaisempia kokemuksia kidutuksesta ja muusta väkivallasta, terveydenhuoltopalve- luiden käytöstä ja terveydenhuoltojärjestelmälle aiheutuvaa kuormitusta. Tutkimuksen mukaan haastatelluista 170 turvapaikanhakijasta 57 prosentilla on ollut kidutuskoke- muksia, lisäksi muita väkivaltakokemuksia oli ollut 12 prosentilla. Pidätettynä aikui-

sista tutkituista oli ollut 49 prosenttia. Kidutus- ja pahoinpitelykokemukset näyttivät olevan yhteydessä moniin sairauksiin, muun muassa mielenterveyden ongelmiin.

Turvapaikanhakijoiden tilanne on Hallan (2007, 470–471) mukaan erityisen vaikea, koska heillä on kaikkien muiden stressitekijöiden lisäksi jatkuva huoli siitä, mitä heille tulevaisuudessa tapahtuu. He elävät epävarmuudessa, saavatko he jäädä Suomeen turvaan vai käännytetäänkö heidät takaisin olosuhteisiin, joita he ovat lähteneet pakoon. Turvattomuus ja tulevaisuuden epävarmuus pahentavat psyykkisiä oireita. Myös Suomessa turvapaikanhakijoilla on todettu esiintyvän enemmän psyykkisiä häiriöitä kuin muilla maahanmuuttajilla.

Turvapaikanhakijan pakomatka on saattanut kestää useita kuukausia pakoreitin kulkiessa eri maiden kautta salakuljettajien kyydissä ennen hakijan saapumista vastaanottokeskukseen. Pieni osa hakijoista tulee suoraan lentokoneella kentälle, ja jättää siellä turvapaikkahakemuksen. Valtaosa tulee muita reittejä, esimerkiksi salakuljettaja voi tuoda henkilön maahan rekan kyydissä, mutta Suomeen tultua jättää henkilön selviytymään ja etsimään poliisiaseman tai vastaanottokeskuksen yksin. Osa tulijoista on väsyneitä, kylmettyneitä ja nälkäisiä saapuessaan vastaanottokeskukseen.

Suomessa turvapaikkamenettely perustuu ulkomaalaislakiin. Suomessa turvapaikanhakijan on jätettävä turvapaikkahakemus poliisille tai rajaviranomaisille heti maahan saavuttaessa tai mahdollisimman pian sen jälkeen. Hakija majoitetaan turvapaikanhakijoille tarkoitettuun vastaanottokeskukseen. Aikuisille ja perheille tarkoitettuja keskuksia on tällä hetkellä 20 eri puolella Suomea, muun muassa Helsingissä, Joutsenossa, Kajaanissa, Kotkassa, Kristiinankaupungissa, Lammilla, Mäntässä, Oravaisissa, Oulussa, Rovaniemellä, Ruukissa, Turussa ja Vaasassa. (Maahanmuuttovirasto 2014c.)

Poliisi tai rajavartija selvittää heti aluksi turvapaikanhakijan henkilöllisyyttä ja matkareittiä. Turvapaikanhakija, jonka henkilöllisyydessä tai matkareitissä on epäselvyyksiä, voidaan majoittaa erilliseen säilöönottoyksikköön asioiden selvittämisen ajaksi. Säilöönottoyksikkö on suljettu eikä sen alueelta saa poistua. Säilöönottoyksikköön majoitetaan myös maasta käännytettäviä tai karkotettavia ulkomaalaisia. (Pakolaisneuvonta 2010a.)

Varsinaisen turvapaikkapuhuttelun vainon osalta tekee Maahanmuuttovirasto. Puhuttelua joutuu yleensä odottamaan joitain kuukausia, jonka jälkeen hakija joutuu odottamaan vielä päätöstä. Jos päätös on myönteinen, hakija saa yleensä joko pakolaistuksen tai oleskeluluvan toissijaisen tai humanitaarisen suojelun perusteella. Oleskelulupa voidaan myöntää myös yksilöllisistä inhimillisistä syistä. Oleskeluluvan saaneelle etsitään kuntapaikka ja kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan voi alkaa. (Pakolaisneuvonta 2010a.)

Ulkomaalaislain (87. §:n) mukaan turvapaikka annetaan maassa oleskelevälle kansainvälistä suojelua hakevalle, jos hän oleskelee kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa ulkopuolella sen johdosta, että hänellä on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa siellä vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, ja jos hän pelkonsa vuoksi on haluton turvautumaan sanotun maan suojeluun.

Oleskeluluvan voi saada toissijaisen suojelun perusteella, jos hakija palautettaessa kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa joutuu todelliseen vaaraan kärsiä vakavaa haittaa. Vakavalla haitalla tarkoitetaan kuolemanrangaistusta, teloitusta, kidutusta tai ihmisarvoa loukkaavaa kohtelua tai rangaistusta. Lisäksi vakavalla haitalla tarkoitetaan mielivaltaisesta väkivallasta kansainvälisen tai maan sisäisen aseellisen selkkauksen vuoksi johtuvaa vakavaa ja henkilökohtaista vaaraa. (Ulkomaalaislaki 88. §.)

Mikäli edellytykset myöntää turvapaikka tai oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella eivät täyty, myönnetään hakijalle oleskelulupa humanitaarisen suojelun perusteella (Ulkomaalaislaki 88. §), jos hän ei voi palata kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa siellä tapahtuneen ympäristökatastrofin tai siellä vallitsevan huonon turvallisuustilanteen takia, joka voi johtua kansainvälisestä tai maan sisäisestä aseellisesta selkkauksesta tai vaikeasta ihmisoikeustilanteesta.

Päätös voi olla myös kielteinen, ja se voidaan tehdä joko nopeutetussa tai normaalissa menettelyssä tai hakemus voidaan jättää tutkimatta. Turvapaikkahakemus voidaan jättää tutkimatta, jos hakija on saapunut turvallisesta turvapaikkamaasta, jossa hän olisi voinut saada turvapaikan tai oleskeluluvan suojelun tarpeen perusteella ja jonne hänet voidaan palauttaa, tai hakija voidaan lähettää toiseen EU-valtioon, joka on vastuussa turvapaikkahakemuksen käsittelystä. Nopeutetusti turvapaikkahakemus voidaan käsitellä, jos hakija hakee turvapaikkaa Suomesta toisen kerran saatuaan jo kerran kieltei-

sen päätöksen, jos hakija on tullut ns. turvallisesta alkuperämaasta tai hakemus katsotaan ilmeisen perusteettomaksi. Kielteisen päätöksen saanut hakija voi valittaa päätöksestä Helsingin hallinto-oikeuteen. Päätöksen laatu vaikuttaa siihen, minkä verran aikaa valituksen tekemiseen on, ja joissain tapauksissa päätös on täytäntöön pantavissa välittömästi. Jos Helsingin hallinto-oikeus ei muuta Maahanmuuttoviraston päätöstä, saa valituslupaa hakea vielä korkeimmasta hallinto-oikeudesta. (Pakolaisneuvonta 2010a.)

2.2 Vastaanottokeskus

Sisäministeriö vastaa turvapaikanhakijoiden vastaanoton politiikasta, yleisestä ohjauksesta ja lainsäädäntötyöstä sekä päättää vastaanottokeskusten perustamisesta, sijoittamisesta ja lakkauttamisesta. Maahanmuuttovirasto toimii sisäministeriön alaisuudessa. Maahanmuuttoviraston vastaanottoyksión vastuulla on vastaanottokeskusten ohjaus, suunnittelu ja seuranta, säilöönottokeskuksen toiminnan ohjaus ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toimeenpanon ohjaus. Maahanmuuttoviraston turvapaikkayksión vastuulla on päätösten tekeminen turvapaikanhakijoiden turvapaikkahakemuksiin. (Maahanmuuttovirasto 2014d.)

Turvapaikanhakijan vastaanottoa säätelee Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta, niin sanottu vastaanottolaki. Uudistettu laki tuli voimaan 1.9.2011. Laissa säädellään kansainvälistä suojelua hakevan, tilapäistä suojelua saavan ja ihmiskaupan uhrin toimeentulosta ja huolenpidosta.

Turvapaikanhakija majoitetaan turvapaikanhakijoille tarkoitettuun vastaanottokeskukseen hakemuksen käsittelyn ajaksi. Vastaanottokeskukset ovat valtion, kuntien tai Punaisen Ristin ylläpitämiä. Turvapaikanhakija voi asua vastaanottokeskuksessa koko turvapaikkaprosessinsa ajan. Asuminen vastaanottokeskuksessa on ilmaista, mutta hakija ei voi valita vastaanottokeskusta. Hakija voi myös asua sukulaistensa tai ystäviensä luona, mutta hänen on itse huolehdittava asumiskustannuksista. Sosiaali- ja terveyspalvelut turvapaikanhakija saa siitä vastaanottokeskuksesta, jossa hän on kirjoilla. Yksintulleet alaikäiset lapset majoitetaan ryhmäkoteihin tai tukiasuntoloihin, jotka toimivat vastaanottokeskusten yhteydessä. (Pakolaisneuvonta 2013b.)

Turvapaikanhakija on oikeutettu saamaan vastaanottorahaa välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi, jos hän on tuen tarpeessa

eikä voi itse turvata toimeentuloa. Turvapaikanhakijan käytössä olevat tulot ja varat vaikuttavat tuen määrään. Täydentävä vastaanottorahaa voidaan myöntää henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuviin tarpeellisiksi harkittaviin menoihin. Ilman huoltajaa olevalle lapselle myönnetään ns. käyttöraha, jos vastaanottokeskus järjestää täyden ylläpidon. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 17.6.2011/746 19. §, 21. §).

Kotkan vastaanottokeskus toimii Kotkan kaupungin sosiaalihuollon vastuualueen maahanmuuttajapalveluiden alaisuudessa. Kotkan vastaanottokeskuksen toimintaa ohjaavat toiminta-ajatus ja sen taustalla vaikuttavat arvot. Vastaanottokeskuksen tehtävänä on majoittaa ja tarjota lakisääteiset peruspalvelut turvapaikkaa hakeneille henkilöille. Arvot ovat ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, puolueettomuus ja turvallisuus. (Toimintasuunnitelma 2014, 3, 5.)

Vastaanottokeskuksen peruspalveluiden tavoitteena on turvapaikanhakijan psykososiaalinen hyvinvointi ja omatoimisuuden parantaminen. Peruspalveluita on majoittaa turvapaikanhakija, huolehtia tarvittaessa hänen toimeentulostaan ja järjestää välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut. Lisäksi peruspalveluihin kuuluu järjestää tarvittavat tulkkipalvelut ja auttaa oikeusapupalveluiden hankkimisessa. Lisäksi asiakkaalle tehdään yksilöllinen työ- ja opintotoimintasuunnitelma, sekä kielen ja yhteiskuntatietouden opetuksen järjestäminen. (Toimintasuunnitelma 2014, 7.)

Vastaanottokeskuksen aikuispuolella on tällä hetkellä 100 asiakaspaikkaa. Aiemmin paikkaluku oli pitkään 150, mutta turvapaikanhakijoiden määrän vähennyttyä Maahanmuuttovirasto supisti toimintaa asiakaspaikkoja vähentämällä joissakin vastaanottokeskuksissa, ja Kotkassa supistus tuli voimaan 1.4.2014 alkaen. Aikuispuolen yksikön lisäksi Kotkan vastaanottokeskuksella on alaikäisyksikkö, Koivulan ryhmäkoti, jossa on 14 asiakaspaikkaa. Aikuispuolella työskentelee johtajan lisäksi vastaava ohjaaja, seitsemän ohjaajaa, joista kaksi tekee vain yövuoroa, sosiaali-ohjaaja, sairaanhoitaja ja puolikas toimistos sihteeri ja puolikas palveluneuvoja. (Toimintasuunnitelma 2014, 3–4.)

2.3 Turvapaikanhakija välitilassa

Kaikkia turvapaikanhakijoita yhdistää tilanne, että heillä ei ole tarvittavaa oleskelulupaa Suomeen. Heidät majoitetaan määrittelemättömäksi ajaksi vastaanottokeskuksiin,

joissa he odottavat Maahanmuuttoviraston päätöstä siitä, saavatko he oleskeluluvan vai käännytetäänkö heidät takaisin kotimaahan tai jätetäänkö heidän hakemuksensa tutkimatta Suomessa. Niin kauan kuin turvapaikanhakijalla ei ole oleskelulupaa, hän on oikeutettu saamaan vain välttämättömät sosiaali- ja terveystalvet. Kyseisenä aikana henkilöllä ei ole oikeutta Suomen sosiaaliturvaan eikä hän voi rekisteröityä maistraattiin. Hakija ei tiedä, milloin hän mahdollisesti pääsee Maahanmuuttovirastoon puhutteluun tai milloin päätös Maahanmuuttovirastossa tehdään ja saako hän oleskeluluvan vai ei.

Mahdollisen puhuttelun jälkeen Maahanmuuttovirasto antaa hakijalle aika-arvion päätöksen valmistumisesta. Odotustilanne tulee vaikeaksi hakijalle erityisesti siinä vaiheessa, kun Maahanmuuttoviraston antama aika-arvioaika on kulunut umpeen eikä päätöstä olekaan tehty. Hakijalle voidaan antaa uusi aika-arvio eikä sekään välttämättä pidä paikkaansa. Kokemukseeni perustuen hakija reagoi usein siinä vaiheessa niin, että menettää luottamuksensa viranomaisiin, myös vastaanottokeskuksen henkilökuntaan.

Hakijalle odotustilanne on haastava, erityisesti jos kotimaahan on jäänyt muu perhe. Samoin jos hakija on toimittanut pyydetty dokumentit Maahanmuuttovirastoon, hänen on vaikea ymmärtää, miksi päätöstä ei tehdä, vaikka hänen tilanteensa on niin vaikea. Hakijat ovat todenneet toisinaan, että tärkeintä olisi saada se päätös, oli se sitten myönteinen tai kielteinen. Odottaminen koetaan vaikeana ja elämän koetaan menevän hukkaan vain odottaessa. Elämää ei pysty suunnittelemaan eteenpäin, kun ei tiedä, mitä tulee tapahtumaan. Hakijan elämä on ikään kuin välitilassa. Hakija ei tiedä, milloin mitään tulee tapahtumaan, hänellä on oikeuksia saada joitain palveluita, mutta ne ovat kuitenkin rajoitettuja. Saranevan (2002, 50) mukaan pakolainen elää kahden uhan välissä, hän joko menettää henkensä tai identiteettinsä. Vaikka turvapaikanhakijan pakolaisuutta ei vielä ole selvitetty, myös turvapaikanhakija on tilanteessa, jossa toteutuu ihmisen pahimpia pelkoja ja painajaisunia.

2.4 Epävarmuudessa eläminen

Holland (2013) tutki välitilassa elävien nuorten turvapaikanhakijoiden kokemuksia hyvän elämän mahdollisuuksista Suomessa haastattelemalla seitsemää nuorta. Tutkimustulosten mukaan nuorten turvapaikanhakijoiden elämä pyörii oleskeluluvan ympärillä. Heidän elämänsä on välitilassa, joka pitää sisällään ahdistusta, epävarmuutta,

pelkoa ja masennusta. Elämä vastaanottokeskuksessa ei ole helppoa ja turvapaikka-prosessi pitää sisällään pitkiä käsittelyaikoja. Tulevaisuudelta toivottiin hyvää elämää, joka sisältää työn, opiskelun, perheen, asunnon ja turvallisen paikan, missä saa elää rauhassa. Ilman oleskelulupaa tulevaisuus näyttäytyy epävarmana. Useiden turvapaikanhakijoiden taustalla on traumaattisia kokemuksia menneisyydestä, ja pitkittynyt elämä epävarmassa välitilassa voi lisätä stressiä ja aiheuttaa mielenterveysongelmia.

Turvapaikanhakijan elämää välitilassa tarkasteli myös Pentikäinen (2005) väitöskirjassaan. Pakolaisuutta ja pakolaisuuden etenemistä hän kuvasi nelivaiheisella tutkimusmallilla, joita olivat irtaantuminen, välitila, liittymisvaihe ja asettuminen ja elämä Suomessa. Tutkimuksen kohteina olivat kaksi pakolaisryhmää, vietnamilaiset ja somalialaiset, jotka olivat tulleet Suomeen eri statuksilla, kiintiöpakolaisina, turvapaikanhakijoina ja perheen yhdistämisen kautta. Aineisto kerättiin haastattelemalla. Kaikkien pakenijoiden pakolaisuus laillistuu välitilassa, mutta siinä ei tapahdu mitään erityistä pitkään aikaan. Somalipakenijoiden kohdalla välivaihe alkoi silloin, kun he olivat Suomen rajalla voineet hakea kansainvälistä suojelua ja turvapaikkaa. Haettuaan turvapaikkaa henkilö saa turvapaikanhakijan aseman ja hänen tilanteensa laillistuu. Tästä alkaa välivaihe ja vastauksen odottaminen, saako jäädä maahan vai pitääkö lähteä. Välivaiheen pituutta ei tiedetä, ja tutkimuksen mukaan turvapaikanhakijoiden alun myönteiset tunteet muuttuvat vähitellen kielteisiksi. Helpotusta tuo alussa se, kun on selviytynyt valtakunnan rajojen yli, ja päässyt fyysisesti turvaan. Syntyy toivo uudesta elämästä ja halu yrittää vallitsevasta epätietoisuudesta ja epävarmuudesta huolimatta. Vähitellen välivaihe ja turvapaikanhakijan asema alkavat saada merkityksen epävarmuuden tilana, jossa toiset (viranomaiset) käyttävät valtaa suhteessa aikaan ja hakijoihin. Tutkimuksen mukaan välitilasta tulee pitkäksi aikaa elämää hallitseva pysyvä tila, joka määrittää turvapaikanhakijat vähitellen passiivisen odottajan rooliin. Välitila merkityksellistyy ihmisten kohtaamisina ilman arvoa ja sosiaalista sekä yhteiskunnallista asemaa. Uskonto saa merkittävän roolin, siitä tulee monille merkittävä ihmisiä yhdistävä turvatekijä kotimaan perheyhteisön puuttuessa.

Reesin (2003) tutkimus käsitteli myös turvapaikkastatuksen merkitystä liittyen Itä-Timorista Australiaan tulleiden turvapaikkahakijanaisten hyvinvointiin. Tutkimusmenetelminä oli turvapaikanhakijoille tehdyt puolistrukturoidut haastattelut, turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleville työntekijöille suunnatut kyselylomakkeet sekä toissijainen lähdemateriaali. Hyvinvoinnilla tarkoitettiin tutkimuksessa kokonaisval-

taista tilaa, joka sisälsi psykologisen, fyysisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja hengellisen hyvinvoinnin sekä tyytyväisyyden. Tulosten mukaan eläminen epävarmuudessa ja pakkopalautuksen pelossa näytti vaarantavan merkittävästi turvapaikanhakijoiden hyvinvointia. Tutkimus tuki vaatimusta nopeamman prosessin tarpeellisuudesta turvapaikanhakijoille, kidutuksen ja trauman vaikutuksien tunnustamista turvapaikanhakijapolitiikassa. Lisäksi tutkimus tuki vaatimusta turvapaikanhakijoiden välittömästä pääsystä tarpeellisiin ja sukupuolisidonnaiseen tukiin ja palveluihin.

Mustosen (2008) tutkimuksessa tarkasteltiin tilapäisen oleskeluluvan (B-luvan) saaneiden turvapaikanhakijoiden henkistä hyvinvointia ja sopeutumista sekä sitä, millaisia keinoja vastaajat ovat käyttäneet hallitakseen sen hetkistä elämäntilannettaan, ja kuin ka paljon sosiaalista tukea he ovat kokeneet saaneensa. Vaikka henkilöllä on B-lupa, se on väliaikainen ja hän elää silloin ikään kuin myös välitilassa.

Tutkimuksen tulosten mukaan vastaajien henkisen hyvinvoinnin sen hetkinen tila oli huolestuttava. Perhehuolet, oleskeluluvan rajoitukset ja epävarmuus tulevaisuudesta, palveluiden saatavuuden ja viranomaisasioinnin vaikeudet sekä opiskelumahdollisuuksien ja taloudellisten resurssien rajallisuus olivat yhteydessä vastaajien psyykkisiin stressioireisiin. Sosiaalista tukea vastaajat olivat kokeneet saaneensa pääasiassa vastaanottokeskuksen henkilökunnalta. Vastaajat olivat pyrkineet hallitsemaan elämäntilannettaan aktiivisilla stressinhallintakeinoilla ja turvautumalla uskontoon. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi välttelevä stressinhallintakeino, kuten kieltäminen, voi tietyissä yhteyksissä toimia positiivisena ja toisissa yhteyksissä negatiivisena keinona. (Mustonen 2008, 79–80, 82–83.)

Hollandin, Pentikäisen ja Reesin tutkimusten kohderyhmänä ovat turvapaikanhakijat, jotka elävät välitilassa, kuten tässä opinnäytetyössäni. Oleskelulupaa ei ole eikä tulevaisuudesta ole tietoa, elämä on epävarmuudessa elämistä. Mustosen tutkimuksen kohteena ovat tilapäisen B-luvan saaneet, joiden oleskelulupa on vuoden voimassa. Voidaan ajatella, että myös he elävät ikään kuin välitilassa, tulevaisuudesta ei tiedä, saako oleskelulupaan jatkoa. Yhteinen tekijä edellä mainituissa tutkimuksissa ja omassa opinnäytetyössäni on siis turvapaikanhakijan elämä välitilassa.

Sosiaalityön näkökulmaa valottaa Granfeltin (1998) tutkimus, joka kertoo naisten kööttömyydestä. Tutkimus tuo esille, miten kodin voi rakentaa asuntolan huoneeseen, konttiin tai veneen alle. Se kertoo siitä, kuinka lapset elävät vain muistoissa ja mieli-

kuvissa. Se kertoo menetysten ja kärsimysten lisäksi elämänvoimasta, huumorista ja toivosta.

Tutkimuksessa kodittomuus liittyy paitsi asunnottomuuteen, niin ennen kaikkea ihmisen sisäiseen kodittomuuteen. Asunto on fyysinen tila, kun taas koti on eletty ja koettu tila. Granfelt (1998, 103–106) määrittelee, miten koti voi esiintyä eri tasoilla. Kodin ensimmäinen taso on elämyksellinen ja ruumiillinen kokemus tilasta, jokin tietty huone tai oma nurkkaus. Toiseksi koti on suhde, joka muodostuu ihmisen ja hänelle rakkaan toiminnan ja sitä symboloivan tilan välille. Koti suhteena muodostuu ihmisen sisäisestä maailmasta nousevien merkitysten ja ulkoisen todellisuuden välisessä vuorovaikutuksessa. Koti voi olla näin hyvin toimiva asiakassuhde tai hyvin toimiva ihmisyympäristö. Kolmas taso on sisäisen koti, se on ikään kuin ihmisen sisällä oleva huone, jonne voi vetäytyä. Sisäisessä kodissa saa tuntuman itseensä, mitä ajattelee, tuntee ja mitä haluaa.

Granfeltin (1998, 105–106, 174) mukaan kodittomuus ymmärrettynä suhteena on subjektiivinen kokemus, jota ei voi ulkopuolelta käsin määritellä. Jollei ihmisellä ole mahdollisuutta merkitykselliseen toimintaan, ihminen kokee, että hänellä ei ole omaa paikkaa maailmassa ja hän jää kodittomaksi. Sisäinen kodittomuus ilmenee riippuvuuden ja hylätyksi tulemisen kokemuksina. Samoin siihen liittyvät voimakas ahdistus, vaikeat tunteet ja kokemus elämän merkityksen katoamisesta. Tällöin puhutaan kodittomuuden kolmannesta tasosta, jolloin on kadonnut sisäinen autonomia, lämpö ja turvallisuus.

Granfeltin (1998, 175) tutkimuksessa on mukana myös syrjäytymisnäkökulma. Köyhyys, pitkäaikaistyöttömyys, vähäinen koulutus ja asunnottomuus ovat tekijöitä, joita vasten naisten elämän psykososiaaliset vaikeudet todellistuvat. Ihmisarvoinen elämä ja itsemääräämisen alkeellinen toteutuminen edellyttävät edes pientä yksityisyyden aluetta. Kuten Granfeltin tutkimukseen haastattelemat naiset, myös turvapaikanhakijat ovat kodittomia monella tapaa. Turvapaikanhakijoilla on toki asunto, mutta onko se koti, kun siinä asuvat samaan aikaan toisilleen vieraat ihmiset? Osa turvapaikanhakijoista tulee ja elää yksin eikä heillä välttämättä ole kotia suhteessa toisiin ihmisiin tai sisäistä kotia. Näistä löytyvät yhtymäkohdat tähän opinnäytetyöhön.

2.5 Turvallisuus, vuorovaikutus ja luottamus

Tässä opinnäytetyössä lähtökohtana oli pelko. Haastattelujen aikana esille nousi lisäksi asioita, jotka osoittautuivat olevan sidoksissa pelkoon. Turvallisuus, vuorovaikutus ja luottamus nousivat esille niin voimakkaasti, että tarkastelen kyseisiä asioita lähemmin ja määritän niille käsitteet.

Ihmisen perustarpeita Maslowin motivaatioteorian mukaan ovat turvallisuuden tarpeet heti fysiologisten tarpeiden jälkeen. Ihmisen ollessa hyvin peloissaan, pelko voi domioida kokonaan hänen toimintaansa ja ajatuksiaan. Maslowin mukaan vasta turvallisuuden tarpeiden tyydyttyä ihminen voi alkaa kiinnostua toisten ihmisten hyväksynnästä ja itsensä toteuttamisesta. (Madsen 1983, 292.)

Turvallisuuden käsite voidaan määritellä monista eri näkökulmista. Niemelän (2000, 21–22) mukaan turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteillä voidaan tarkoittaa objektiivista eli ulkoista tai subjektiivista eli koettua tilaa tai näiden välistä suhdetta. Turvallisuus on inhimillinen peruspyrkimys, mutta se on myös inhimillinen ja sosiaalinen arvo. Niemelä tuo esiin, että Kaufmannin mukaan turvallisuus merkitsee varmuutta ja vaarattomuutta, erilaisten vaarojen, väkivallan ja rikollisuuden poissaolo on arvo. Arvona turvallisuus merkitsee myös luotettavuutta eli ennustettavuutta ja levollisuutta. Turvallisuus arvona on yksilön tasolla sisäistä turvallisuutta, ryhmien tasolla esimerkiksi perheen turvallisuutta. Yhteiskunnan tasolla turvallisuus on kansallista turvallisuutta ja ihmiskunnan tasolla maailman rauhaa.

Toskalan (1997, 21) mukaan turvallisuuden tunne rakentuu jo lapsuudessa ja syntyy usein siitä kokemuksesta, että voi itse hallita ja säädellä omaa elämäänsä. Koskela (2009, 106) määrittelee sosiaalisen turvallisuuden niin, että se rakentuu siitä, kuinka hyvin tuntee paikallisen kulttuurin tavat ja osaa reagoida erilaisiin tilanteisiin. Vuorovaikutustilanteet ihmisten välillä ovat olennaisia sen ilmenemiselle. Tässä opinnäytetyössä turvallisuudella tarkoitan henkilön kokemaa tunnetta, joka määrittyy hänen ulkoisen tilan ja subjektiivisen tuntemuksen kautta.

Vuorovaikutuksen käsite on laaja, ja Mönkkösen (2007, 15–16) mukaan vuorovaikutus voi olla hyvin monimuotoista. Se voi olla valtaa ja vallankäyttöä, yhteistyötä tai sosiaalisesti jaettuja yhteisiä sopimuksia ja sääntörakennelmia. Mönkkönen rajaa vuorovaikutuksen käsitteen koskemaan asiakastyötä tarkasteltuna dialogisen vuorovaiku-

tuksen näkökulmasta. Dialogisuuden käsitettä käyttämällä hän haluaa nostaa esille vuorovaikutuksen vastavuoroisuuden ja molemminpuolisen ymmärryksen vaatimuksen.

Mönkkösen (2007, 17–18) mukaan jokainen vuorovaikutustilanne on erilainen ja molemmat osapuolet, sekä auttaja että asiakas, vaikuttavat vuorovaikutuksen onnistumiseen. Hän nostaa esille kolme erilaista vuorovaikutusorientaatiota: asiantuntijakeskeisyyden, asiakaskeskeisyyden ja dialogisuuden. Asiantuntijakeskeisyydellä tarkoitetaan työntekijän tapaa luokitella asiakkaan tilannetta ja määritellä auttamistoimenpiteitä yksipuolisesti tai asiakasta kuulematta. Asiakaskeskeisyydessä asiakasta kuullaan hyvin, mutta työntekijän oma rooli vastuun kantajana ja vaikuttajana jää epäselväksi. Dialogisessa asiakastyössä on kaksi tasavertaista osapuolta, jotka yhdessä määrittävät tilannetta ja etsivät asioihin ratkaisua. Tässä opinnäytetyössä vuorovaikutuksella tarkoitetaan työntekijän ja asiakkaan välillä tapahtuvaa dialogisuutta ja sanatonta viestintää.

Turtiaisen (2009) mukaan eri tieteenalojen tutkijat ovat liittäneet luottamuksen sosiaaliseen pääomaan ja määritelleet luottamuksen joko sen osana tai sosiaalisena pääomana. Turtiainen tarkoittaa luottamuksen muodostumisella pakolaisprosessissa mahdollisesti muodostuvaa luottamusta, jolloin pakolainen ottaa käyttöön niitä sosiaalisissa suhteissa syntyneitä kokemuksia, joita hänelle on muodostunut elämän aikaisemmissa vaiheissa.

Turtiainen tarkasteli luottamuksen rakentumista kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä tarkastellen sitä, miten pakolaisuuden ajan kokemukset välittyvät kuvauksiin luottamuksen rakentumisesta uuden maan viranomaisiin. Hän jakoi tarinat viiteen eri kertomustyyppiin, jotka ovat luottamuskertomukset, taistelukertomukset, vetäytymiskertomukset, riippuvaisuuskertomukset ja liittoutumiskertomukset. Erilaisten kertomusten rakentuminen selittyy Turtiaisen mukaan menneisyyden viranomaiskokemuksista, aiemmasta symbolisesta ja inhimillisestä pääomasta sekä uudessa maassa luodusta erilaisesta pääomasta. Hän kokosi eri tarinatyyppit pakolaisprosessin eri vaiheisiin, joita olivat kokemukset ennen maahantuloa, maahantulovaiheessa ja asettumisen ajalta. Maahantulovaiheessa näkyi aiempien viranomaiskokemusten vaikutus. Asettumisvaiheessa tuli esille, onko luottamus syntynyt tai olemassa ollut luottamus säilynyt, yleistynyt tai heikentynyt.

Luottamuskertomuksille yhteistä maahantulovaiheessa oli henkilöiden oma tahto päästä eteenpäin ja vahva sisäinen näky paremmasta, toivo. He kokivat Suomeen tulon ikään kuin taivaaseen tipahtamisena. Yhteinen tekijä heille oli luottamuksen olemassaolo jo ennen Suomeen tuloa. Asettumisvaiheessa luottamus joko yleistyi tai katosi tai tilalle tuli riippuvuus erityisesti sosiaalipalvelujärjestelmästä. Taistelukertomusten henkilöille yhteinen tekijä oli taustalla ollut taistelu hengissä selviämisestä joko sodan tai väkivallan jaloissa. Hädän kokemus nousi esille niin ennen Suomeen tuloa kuin Suomeen tulovaiheessakin. Asettumisvaiheessa luottamus syntyi tai sitten ei. Vetäytymiskertomusten taustalla oli vaikeita kidutuksen tai väkivallan kokemuksia, pakolaisleireillä asumista ja yksin selviytymistä. Menneisyyden viranomaiskokemuksia sävytti pelko, alistuminen ja maksamalla selviytyminen. Luottamuksen rakentumista vaikeutti uuden yhteiskunnan palvelujärjestelmän ja viranomaisten auttamispyrkimysten vieraus. Alussa viranomaisia kohtaan tunnettiin pelkoa ja kunnioitusta. Luottamus syntyi vasta pitkän ajan kuluttua. Liittoutumiskertomuksille ominaista on henkilön ajatus liittoutumisen tärkeydestä viranomaisen kanssa ja sitä kautta koettu mahdollisuus saada asioitaan hoidetuksi. Asettumisvaiheessa luottamus syntyy viranomaisiin. Riippuvuuskertomuksissa henkilöt olivat usein luku- ja kirjoitustaidottomia ja riippuvuus viranomaisista oli suurta. Viranomaisten kanssa vietettiin paljon aikaa, mutta luottamusta ei syntynyt missään vaiheessa.

Turtiaisen (2009) mukaan luottamuksen syntykokemukset eivät sijoitu maahantulo hetken kontakteihin, vaan ovat joko olemassa sitä ennen tai rakentuvat vuosien kuluessa. Tulosten mukaan pakolaisten inhimillistä, sosiaalista ja symbolista pääomaa on rakennettava heti maahantulon alkuvaiheessa, muuten joko ennen maahantuloa tai maahantulon jälkeen saavutettu luottamus katoaa.

Turtiaisen selvitys liittyy tähän opinnäytetyöhön siten, että turvapaikanhakija saattaa asua pitkäänkin vastaanottokeskuksessa, jolloin ei enää voida puhua pelkästä maahantulo hetkestä. Kyseessä on maahantulo hetken lisäksi myös maahantulon alkuvaihe, jonka aikana turvapaikanhakijan kontaktit liittyvät hyvin paljon vastaanottokeskuksen työntekijöihin ja viranomaisiin.

Särkelän (2001, 34–36) mukaan keskeistä luottamuksessa työntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa on luottamus siihen, että yhdessä pyritään asiakkaan hyvään ja suhteessa ei tehdä mitään osapuolia loukkaavaa. Luottamuksellisen suhteen perusta on luottamus siihen, että toinen tarkoittaa hyvää ja pyrkii ratkaisuihin, jotka ovat toisen etujen mukaisia. Särkelän mukaan ei voida olettaa, että auttamissuhteen alkuvaiheessa

asiakas luottaisi työntekijään, vaan asiakas saattaa testailta työntekijän luotettavuutta työskentelyn kuluessa. Asiakkaan luottamuksen saavuttamiseen saattaa kulua pitkäkin aika. Luottamuksellinen työskentelysuhde on hyvän työskentelyn yksi tärkeä tulos, joka mahdollistaa muiden tulosten saavuttamisen. Luottamuksellisen suhteen synty saattaa sinänsä jo olla emotionaalisesti korjaava kokemus.

Tässä opinnäytetyössä luottamuksella tarkoitan turvapaikanhakijan kokemusta siitä, uskooko hän muiden toimivan hänen etujensa mukaisesti ja kokeeko hän tulevansa kohdelluksi oikeudenmukaisesti ja arvostaen.

2.6 Goffmanin määritelmä totaalisista laitoksista

Sosiologi Erving Goffman on laatinut kuvauksen totaalisista eli aukottomista laitoksista ja niiden toimintamalleista. Goffman kirjoitti vuonna 1961 kirjan *Asylums*, joka perustuu hänen tekemäänsä kenttätööhön jättimielisairaalassa. (Mäkelä 1969.) Kirjasta ilmestyi 1967 suomennos *Minuuden riistäjät*, jota käytän viitekehyksenä opinnäytetyössäni. Goffmanin (1969, 6) määritelmässä totaaliset laitokset on eristetty ulkomaailmasta erilaisilla esteillä, tällaisia esteitä ovat esimerkiksi lukitut ovet, muurit, kalliot tai piikkilanka. Vaikka vastaanottokeskuksia ei ole eristetty edellä mainituin tavoin muusta maailmasta, vastaanottokeskukset ovat myös laitoksia, joista osa sijaitsee sivussa muusta asutuksesta. Vastaanottokeskusten ja totaalisten laitosten väliltä löytyy niin paljon yhtymäkohtia, että on perusteltua käyttää Goffmanin totaalisia laitoksia koskevaa analyysiä viitekehyksenä tarkasteltaessa asiakkaiden pelkoja vastaanottokeskuksessa.

Goffman (1969, 6–7) kuvaa viidentyypisiä totaalisia yhteisöjä. Ensinnäkin on laitoksia, joissa säilytetään henkilöitä, joita pidetään kyvyttöminä huolehtimaan itsestään ja samanaikaisesti vaarattomina, näitä ovat esimerkiksi vanhainkodit. Toiseksi ovat laitokset, joissa säilytetään henkilöitä, joita pidetään kyvyttöminä huolehtimaan itsestään, ja samalla heidän tahdostaan riippumattomista syistä ympäristölleen vaarallisina, kuten mielisairaalat. Kolmantena ovat laitokset, joihin eristetään henkilöitä, joiden katsotaan tahallisesti vaarantavan yhteiskuntaa, kuten vankilat ja keskitysleirit. Neljäntenä ovat laitokset, joilla on ulkomaailmaan suuntautuvia tuotannollisia tai koulutustehtäviä, kuten kasarnit, laivat, sisäoppilaitokset. Viidenneksi ovat laitokset, jotka on perustettu maailmasta eristäytymistä varten, ja jotka usein toimivat myös koulutuskeskuksina, esimerkiksi luostarit.

Goffman kiinnittää huomiota siihen, että hänen kuvaamien viidentyyppisen totaalisen yhteisön ominaisuuksia esiintyy myös muissa kuin totaalisissa laitoksissa, mutta mikään niistä ei ole kaikille totaalisille laitoksille yhteinen. Vastaanottokeskus täyttää joltain osin totaalisen laitoksen määritelmän. Ensimmäisen kohdan mukaisesti vastaanottokeskuksessa asuu henkilöitä, jotka ovat vaarattomia, mutta ovat sosiaaliturvan tarpeessa, he saavat vastaanottorahaa välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi. Kolmannesta kohdasta löytyy myös yhtymäkohtia. Vastaanottokeskukset ovat omia itenäisiä yksiköitä, ikään kuin oma maailmansa. Vastaanottokeskus tarjoaa terveys- ja sosiaalipalvelut, majoituksen, suomen kielen opetuksen. Viidennestä kohdasta löytyy samankaltaisuutta, sillä vaikka vastaanottokeskuksia ei ole täysin eristetty ulkomaailmasta, niin osa vastaanottokeskuksista on sijoitettu syrjäisille alueille omaksi yhteisöikseen.

Goffman (1969, 7) mukaan nyky-yhteiskunnassa yksilön elämä on jakautunut niin, että yksilö nukkuu, huvittelee ja työskentelee eri paikoissa, eri osallistujien kanssa, eri auktoriteettien alaisena ja vailla rationaalista suunnitelmaa. Totaalisille laitoksille keskeinen piirre on, että edellä mainitut asiat eivät tapahdukaan eri paikoissa. Ensinnäkin elämän eri puolet tapahtuvat samassa paikassa ja yhden auktoriteetin alaisena. Toiseksi jäsenen päivärutiinin jokainen vaihe tehdään suuren ryhmän välittömässä seurassa. Ryhmän jokaista jäsentä kohdellaan samalla tavoin, ja päivärutiinit noudattavat ennalta määrättyä aikataulua. Tehtävät toimet noudattavat suunnitelmaa, jonka väitetään toteuttavan laitoksen virallisia päämääriä.

Totaaliset laitokset ja yhteiskuntamme sotivat toisiaan vastaan työ-korvaus ajatusmallin sekä perheen osalta. Yhteiskunnassamme työpaikan auktoriteetti päättyy, kun työntekijä on saanut rahallisen korvauksen työstään. Työpaikan auktoriteetti ei siis ulotu koti- ja virkistysympäristöön. Totaalisissa laitoksissa työ vaatii erilaisia motiiveja ja erilaisia asenteita. Joskus totaalisissa laitoksissa vaaditaan tekemään työtä niin vähän, että asukkaat, jotka ovat tottumattomia hitaaseen tahtiin, ovat äärimmäisen ikävystyneitä. Toisissa tapauksissa taas vaaditaan niin paljon, että työ saadaan teetetyksi vain fyysisen rangaistuksen uhalla. Totaalisten laitosten työjärjestelmä rappeuttaa sellaisen yksilön, joka siviilissä oli työhön suuntautunut, oli työtä sitten liikaa tai liian vähän. (Goffman 1969, 10–12.)

Vastaanottokeskuksen toiminta muistuttaa totaalista laitosta myös siltä osin, että asukas asuu ja työskentelee samassa paikassa silloin, kun hänelle on määrätty työtoimintaa. Ympärillä olevat ihmiset pysyvät samoina. Päivärutiinit vastaanottokeskuksessa ovat melko vähäisiä, mutta niiden suorittamiseen varattu kellonaika on määritelty.

Totaalisten laitosten keskeisin piirre on se, että kokonaisten ihmisryhmien muodostama byrokraattinen organisaatio joutuu käsittelemään monia inhimillisiä tarpeita. Ei tosin ole varmaa, onko se kyseisissä olosuhteissa tarpeellinen tai tehokas sosiaalisen organisaation muoto. Henkilökunnan päätyönä nähdään olevan asukkaiden silmälläpito, ei niinkään ohjaaminen. Tärkeää ei ole, ovatko etusijalla johdetut ihmisten ryhmät vai pieni valvova henkilökunta, vaan tärkeintä on, että ne ovat olemassa toisiaan varten.

3 VASTAANOTTOKEKESKUKSEN TARJOAMA TUKI

Vastaanottokeskuksissa tarjottavat tukimuodot voivat jossain määrin vaihdella eikä seuraavassa esittelemiäni Kotkan vastaanottokeskuksen tarjoamia tukimuotoja voi yleistää muihin vastaanottokeskuksiin muutoin kuin lakisääteisten palveluiden osalta. Turvapaikanhakijan saavuttua Kotkan vastaanottokeskukseen hänet majoitetaan. Viiden vuorokauden kuluessa vastaanottokeskukseen saapumisesta ohjaaja pitää hänelle tuloinfon. Tuloinfossa kerrotaan muun muassa vastaanottokeskuksessa annettavista palveluista, ja asiakas saa tiedokseen talon säännöt ymmärrettävällä kielellä. Asiakkaalle näytetään myös laki-dvd, joka sisältää tietoa turvapaikkaprosessin kulusta. Lisäksi asiakkaalle tehdään työ- ja opintotoimintasopimus viiden vuorokauden kuluessa vastaanottokeskukseen saapumisesta. Asiakkaan ollessa oikeutettu vastaanottorahaan hänelle tehdään vastaanottorahapäätös seitsemän arkipäivän kuluessa vastaanottokeskukseen saapumisesta. Käytännössä asiakas saa vastaanottorahan yleensä seuraavana päivänä saapumisestaan. Viikonloppuna uusille tulijoille annetaan ruokatarvikkeita, jotta he selviävät siihen saakka, kunnes saavat vastaanottorahaa. (Laatukäsikirja 2013.)

Sosiaaliohjaaja tapaa uuden asiakkaan kolmen viikon sisällä tämän saapumisesta vastaanottokeskukseen. Sosiaaliohjaaja kertoo asiakkaalle lyhyesti turvapaikkaprosessista sekä asiakkaan oikeuksista ja velvollisuuksista. Vastaanottorahan hakeminen ja siihen liittyvät asiat käydään läpi. Samoin turvapaikanhakijalle kerrotaan hänen oikeudestaan oikeusapupalveluihin ja tarvittaessa autetaan saamaan aika oikeusavustajalle. Työntekoon vaikuttavat asiat käydään myös lävitse, kuten milloin on oikeus työskennellä

Suomessa, ja miten palkkatulo vaikuttaa maksettavaan vastaanottorahaan. Tarvittaessa sosiaalihojaaja on yhteydessä perheneuvolaan ja lastensuojeluun, jos perheen tilanne sitä edellyttää. (Laatukäsikirja 2013.)

Sairaanhoitaja tekee jokaiselle uudelle tulijalle terveystarkastuksen kahden viikon kuluessa asiakkaan saapumisesta. Sairaanhoitaja huolehtii, että asiakas pääsee välttämättömiin laboratorio- ja röntgenpalveluihin ja hammashoitoon. Tarvittaessa sairaanhoitaja varaa lääkärille ajan, jonka kautta asiakas ohjautuu hänelle kuuluvan välttämättömän erikoissairaanhoidon piiriin. Sairaanhoitaja ohjaa asiakkaan tarvittaessa lasten- ja äitiysneuvolaan. (Toimintasuunnitelma 2014, 7–9.)

Sairaanhoitajalla ja sosiaalihojaajalla on päivystysajat, jolloin asiakas voi tulla ilman ajanvarausta tapaamiselle. Päivystysajoilla ei tosin ole tulkkia paikalla. Sairaanhoitajalla on päivystysaika neljänä päivänä ja sosiaalihojaajalla kolmena päivänä viikossa. Päivystysaika on tunnin mittainen kerrallaan. Tarvittaessa asiakkaalle varataan aika tulkin kanssa, jos asiakas sitä toivoo. Jos tilanne on akuutti, tulkkiaika voidaan järjestää samalle tai ainakin seuraavalle päivälle. Päivystysajat mahdollistavat sen, että asiakkaiden on helppo tavoittaa työntekijä. Sairaanhoitaja ja sosiaalihojaaja käyvät tukea antavia keskusteluja asiakkaiden kanssa. Sairaanhoitaja erityisesti henkilöiden kanssa, joilla on mielenterveyteen liittyviä ongelmia.

Toimisto, jossa ohjaajat työskentelevät, on avoinna arkipäivisin kahdeksasta neljään, paitsi perjantaisin kolmeen. Siellä on aina joku henkilökunnasta paikalla. Koska ohjaajien toimisto sijaitsee fyysisesti eri paikassa kuin asiakkaiden majoitustilat, käytännön syistä yksi ohjaajista on tavattavissa joka arkipäivä kaksi tuntia iltapäivisin rakennuksessa, jossa asiakkaat majoittuvat. Yleisinfoja kaikkia asiakkaita koskevista asioista pidetään tarpeen mukaan.

Työ- ja opintotoimintaa tarjotaan 16–65-vuotiaille työkykyisille asiakkaille tavoitteena heidän omatoimisuutensa säilyttäminen ja lisääminen. Opintotoiminta tarkoittaa suomen kielen ja yhteiskuntaopin opetusta. Lisäksi ohjataan ja kannustetaan asiakkaita hakeutumaan talon ulkopuoliseen opiskeluun paikkoihin, joissa turvapaikanhakijan on mahdollista opiskella. Asiakkaille etsitään talon ulkopuolisia työharjoittelupaikkoja ja opastetaan työnhaussa. Yhteiskuntaopin tunteja pitää yksi ohjaajista. Lisäksi seurakunnan kanssa on paljon yhteistoimintaa, retkien, suomen kielen opetuksen sekä tukihenkilötoiminnan muodossa.

Asiakkaiden hyvinvointia ylläpidetään ja pyritään lisäämään muun muassa tarjoamalla vapaa-ajantoimintaa ja erilaisia keskustelukerhoja. Perheitä varten on nimetty yksi ohjaaja. Tukimuotoja ovat keskustelut, lastenkerho kerran viikossa sekä lastenhoitoapua tarjotaan erityistä tukea tarvitseville perheille. Ohjaaja tutustuttaa vanhemmat avoimen päiväkodin toimintaan. Aikuisasiakkaille järjestetään toimintaa, muun muassa miesten jalkapalloryhmä kerran viikossa. Kuluneena vuonna suuren suosion saavutti naisille kerran viikossa järjestetty liikuntakerho. Kuluvan vuoden tavoitteena on toteuttaa jälleen miesten jalkapalloryhmä kerran viikossa sekä neljä isompaa tapahtumaa retkien tai teemapäivien muodossa. (Toimintasuunnitelma 2014, 11.)

4 PELKO

Pelko on pelkoa, kuten eräs haastateltavani vastasi minulle. Eri ihmisillä on erilaisia pelkoja ja se, minkä kukin ihminen kokee pelottavaksi tai uhkaavaksi, on henkilökohtaista. Aikaisemmat kokemukset, elämäntilanne ja yksilön ominaisuudet määrittävät, miten ihminen tulkitsee jonkin tilanteen. Olennaisinta pelossa on sen todellisuus koki-jalle itselle. (Koskela 2009, 249.)

Ihminen, joka kokee itsensä ja turvallisuutensa uhatuksi, reagoi pelokkaasta ja ahdistuneesti. Weizmann-Heneliuksen (1997, 96) mukaan pelkäävä ihminen tulkitsee herkästi saamansa viestin väärin, hän voi kokea sen aggressiivisena, vaikka se ei sitä olikaan. Koska yhtenä vastaanottokeskuksen tärkeänä tehtävänä on taata asiakkaiden turvallisuus, on mielestäni aiheellista tarkastella pelon tunnetta ja sen vaikutuksia asiakkaan käytökseen myös turvallisuuden rakentumisen näkökulmasta. On tärkeää ymmärtää, mitä pelko on, mistä se syntyy, miten se vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen ja miten se näyttäytyy muille ihmisille, jotta pelkoa voidaan käsitellä.

Suomessa ei tietokantahaun mukaan ole lainkaan ilmestynyt tutkimuksia turvapaikanhakijoiden peloista. Suomessa tehdyt pelkotutkimukset (Inkilä 2006, Salmela 2010, Ruckenstein & Teppo 2005) liittyvät potilaiden kokemuksiin pelkoihin sairaalamaailmassa tai käsittelevät vankiloissa koettua väkivallanpelkoa tai liittyvät parisuhdeväkivaltaan. Myöskään ulkomaisesta tietokannasta en löytänyt turvapaikanhakijan pelkoa käsitteleviä tutkimuksia etsiessäni sanoilla turvapaikanhakija ja pelko.

4.1 Pelko ja sen ilmenemismuodot

Sana pelko kuulostaa negatiiviselta, ahdistavalta ja vaikealta, ja haluaisimme päästä siitä eroon mahdollisimman nopeasti. Näillä sanoilla alkaa Pirjo Alajoen (2010, 16) kirja, ja jotenkin samoin olen itsekin kokenut pelon. Pelot koetaan henkilökohtaisiksi asioiksi. Pelkoja voi olla vaikea tunnistaa, vaikea ottaa puheeksi ja sanoittaa, jos aihe on vieras. (Pelkonen 2011, 8.)

Pelko on yksi ihmisen perustunteista, muita ovat ilo, viha, hämmästys, suru ja inho. Tunne itsessään on subjektiivinen, mielihyvän tai mielihäviön sävyttämä reaktio, joka vaihtelee kestoltaan, intensiteetiltään, sävyiltään ja merkitykseltään. (Vilkko-Riihelä 2008, 144.) Pelko ja ahdistus ovat ihmisen selviytymisen kannalta välttämättömiä tunteita, mutta korostuessaan pelko voi lamaannuttaa ihmisen toimintakyvyn (Weizmann-Henelius 1997, 96). Pelko on tunne, ja toisen ihmisen tulkitseminen pelottavaksi on tunnepohjainen määrittely. Pelkoa herättävä käyttäytyminen on mahdollista määrittellä ainoastaan suhteessa turvallisuuden tunteeseen. (Koskela (2009, 249.)

Toskala määrittelee pelon niin, että pelko on yksi ihmisen perustunteista, jonka ensisijainen tehtävä on suojata vaaroilta. Pelon tunne antaa tietoa uhkaavasta vaarasta ja se sisältää ylläkkeen pakenemiseen. Pelko rakentuu tunteesta, tunteen välittämästä kehollisesta reaktiosta, tunteen sisältämästä toimintaylläkkeestä sekä mielikuvista ja ajatuksista. Tunnetiloja säätelee paljolti tahdosta riippumaton hermosto, minkä vuoksi tunteita ei voi suoraan hallita järjellä ainakaan silloin, kun tunnetila on voimakas. Voimakkaan pelon tilassa ihminen pyrkii vain jotenkin selviytymään. Ihminen voi myös rakentaa erilaisia suojautumiskeinoja, joiden avulla hänen on mahdollista jonkin verran hallita pelkoaan ainakin hetkellisesti. Pelko on hyödyllinen kokemus, koska se auttaa säilymään hengissä. Toisaalta ihmisen elämää saattaa tarpeettomasti rajoittaa pelko, jossa vaara on varsin pieni. (Toskala 1997, 16–17, 35, 38.) Tässä opinnäytetyössä tarkoitan käsitteellä pelko henkilökohtaista tunnetilaa, joka koetaan epämiellyttävänä, ahdistavana, jota on vaikea hallita järjellä ja joka vaikuttaa toimintakykyyn.

4.1.1 Pelon synty

Jos ihmisen turvallisuuden tasapainoa uhataan, hänelle voi kehittyä pelkoja tai paniikinomaisia kokemuksia. Turvattomuuden kokemukset voivat syntyä siitä syystä, että lapsi ei saa tarvitsemaansa turvaa aikuisilta. Läheisten ihmisten äkilliset sairastumiset,

kuolemantapaukset, itselle sattuvat onnettomuudet sekä suuret elämäntilanteen muutokset voivat laukaista voimakkaan pelon. Samoin tapahtumat, jotka lisäävät henkistä painetta, voivat laukaista erilaisia pelkotiloja aina fobiasta paniikkihäiriöön asti. (Toskala 1997, 60, 65.)

Pelkokohteet voidaan jakaa ulkoisiin tilanteisiin ja ilmiöihin, sosiaalisiin tilanteisiin sekä sisäisiin kehoon tai mieleen liittyviin seikkoihin. Ulkoisia pelkoja tai ilmiöitä ovat esimerkiksi avoimien, suljettujen ja korkeiden paikkojen pelot, lentokoneella lentämisen pelko sekä rajuilman tai ukkosen pelko. Sosiaaliset pelot liittyvät usein esiintymiseen tai esillä olemiseen tai tärkeiden ihmissuhteiden luomiseen tai säilyttämiseen. Mielen pelot liittyvät oman mielen hallinnan tai kontrollin menettämiseen. Mitä ihminen pelkää, ei kuitenkaan välttämättä kerro pelon todellisesta sisällöstä. (Toskala 1997, 26.)

4.1.2 Pelon vaikutus käytökseen

Toskalan (1997, 16–18) mukaan pelon tunne voi liittyä myös moniin muihin kielteisiin tunteisiin, jolloin se ei välttämättä ole päällimmäisin tunnekokemus, vaikkakin sillä on iso osuus toisen tunteen rakentumisessa. Pelko voi liittyä hylätyksi tulemiseen, yksin jäämiseen tai häpeän kokemiseen, mutta ilmetä ensi sijaisesti masennuksena. Ihminen voi myös käyttää pelkoa apuna välttääkseen jonkin epämiellyttävän asian tai saavuttaakseen joitakin tavoitteita. Pelko voi näyttäytyä myös sairautena, jonka avulla ihminen voi paeta jotain uhkaa. Sairauspeloissa ihminen tulkitsee kehonsa tuntemukset välittömästi jonkin vaarallisen sairauden uhaksi, vaikka lääketieteellisissä tutkimuksissa ei olisikaan löydetty mitään sairauteen viittaavaa. Ihmisen elämää suuresti rajoittavia pelkoja nimitetään fobioiksi ja neuroottisiksi peloiksi. Pelon tunteet voivat liittyä myös poikkeuksellisen suuriin haasteisiin, joiden edessä voi kokea pelkoa ja kiihottavia jännityksen tunteita. Haasteisiin liittyy usein myös mahdollisuus saavuttaa sankaruus ylittämällä tavanomaiset rajat. Tällöin pelko ilmentää myönteisiä haasteita. Pelko koetaan yleensä epämiellyttävänä, minkä takia ihminen pyrkii välttämään sekä pelon tunnetta että pelon kohdetta, mikä lisää pelon pysyvyyttä. Pelon pitäminen epäsuotavana tai häpeällisenä johtaa sen salaamiseen ja siihen, että jää yksin pelon kanssa, mikä myös vahvistaa ja ylläpitää pelkoa. Myös pelkoon liittyvät fyysiset tuntemukset vahvistavat tunnetta pelon hallitsemattomuudesta ja lisäävät pelon voimakkuutta. Pelon siis nähdään vahvistavan itse itseään. (Saarelainen, Stengård & Vuori-Kemilä 2001, 170.)

Ihmisen elämää rajoittavat pelot herättävät usein ahdistusta, jota voidaan pitää pelon kokemisena. Ahdistuneelle uhka on epämääräinen ja vaikeasti tunnistettavissa, minkä vuoksi myös mahdollista vaaraa on vaikea paeta. Tällainen vaara onkin vertauskuvalinen. Tilanne ei sinänsä ole vaarallinen, vaan uhka syntyy siitä merkityksestä, joka tälle tilanteelle annetaan. (Toskala 1997, 16.) Marks (2007, 22–23) määrittelee ahdistuksen epämiellyttävänä tunteena, joka liittyy tuntemukseen uhkaavasta vaarasta, jota ei ole vielä havaittu. Pelko on hyvin samankaltainen tunne, ja se on normaali vastine todelliseen vaaraan tai uhkaan. Fobia on erityistä pelkoa, joka on suhteetonta verrattuna tilanteeseen, joka aiheuttaa pelon, jota ei voi poistaa järkeilemällä tai asioita selittämällä ja jota ei voi tahdonalaisesti hallita. Fobia johtaa myös pelkoa aiheuttavan tilanteen välttelemiseen. Fobiat eroavat tavallisesta pelosta vain voimakkuudeltaan, eivät sisällöltään. Paniikilla tarkoitetaan äkillistä välittömän kauhun aaltoa.

4.1.3 Pelon perusjuuret

Toskalan (1997, 44–45) mukaan pelon perusjuuret voidaan jakaa neljään pääluokkaan. Pelkojen perusjuurella tarkoitetaan siis kuhunkin pelkoon liittyvää kaikkein keskeisintä uhkaa. Pelkojen perusjuuret voidaan jakaa niiden rakentumisen mukaan seuraavasti, turvattomuus, yksilöitymisen ja itsearvostuksen puute, hylätyksi tulemisen pelko sekä ennustamattomuus ja kontrollin menettämisen pelko. (Toskala 1997, 44–45).

Turvattomuuden pohjalla oleville peloille tunnusomaista on usein fyysisen tuhoutumisen uhka sekä uhka paljastua jotenkin heikoksi, avuttomaksi tai häpeälliseksi. Turvattomuutta ihminen voi kokea pelätessään, ettei hän selviä yksin jossain tilanteessa, vaan tarvitsee lähelleen toisen ihmisen, koska ei siis luota omaan itseensä riittävästi. Toisaalta ihminen voi pelätä myös sitä, ettei voi luottaa toisiinsa. Turvattomuus voi jäädä piiloon monenlaisten asioiden alle, esimerkiksi ihminen voi tuoda esille jonkin kehon tuntemuksen tai vaivan helpommin kuin tiedostaa taustalla oleva turvattomuus. Turvattomuus voi esiintyä fobioina, esimerkiksi eläinten, luonnonilmiöiden ja korkean ja suljetun paikan pelkoina. Yleisimpiä pelkoja ovat juuri korkeisiin, suljettuihin tai avoimiin paikkoihin liittyvät pelot. Samoin sairauteen, kuolemaan, loukkaantumiseen, hammaslääkäriin, lentämiseen ja yksinolemiseen sekä erilaisiin eläimiin liittyvät pelot. Lapsilla tyypillisimpiä pelkoja ovat erilaisten eläinten, lääkintätoimenpiteiden ja veren pelko. (Toskala 1997, 45–46, 48).

Turvattomuus voi tulla esille myös paniikinomaisina pelkoina, esimerkiksi pelkona menettää mielen hallinta tai tuhoutua psyykkisesti ja fyysisesti. Paniikki on pelon

muoto, joka sisältää kauhua ja äärimmäistä hätää. Tyypillisinä oireina ovat kuolemanpelko, pelko mielisairaaksi tulemisesta tai oman mielen hallinnan menettämisestä. Paniikinomaiset pelkotilat voivat liittyä avoimiin paikkoihin, väkijoukkoihin, suljettuihin tiloihin tai ne voivat aktivoitua ilman ulkoisia tekijöitä. Paniikkiin liittyy usein voimakkaita kehon tuntemuksia kuten sydämentykytystä, vapinaa, pahoinvointia, huimausta, kuumia tai kylmiä aaltoja, hikoilua, pyörtymisen tunnetta ja tunnetta, että jalat tai kädet ovat halvaantuneet, eikä niitä voi liikuttaa. Kehoon liittyvät pelot ovat huolia mahdollisesta sairaudesta ja turvattomuuteen liittyessä kertovat siitä, ettei ihminen pysty havaitsemaan itsessään turvattomuutta, vaan tekee sen kehollaan. Erilaiset sairauskohtausten pelot liittyvät usein myös turvattomuuteen, ja heijastavat kontrollin menettämisen pelkoa. (Toskala 1997, 46–47.)

Yksilöitymisen ja itsearvostuksen puutteiden pelossa ihminen vertaa itseään jatkuvasti toisiin. Sosiaalisissa peloissa ihminen on korostuneesti riippuvainen muiden kuvitelluista arvioinneista eikä luota omiin arviointeihinsa. Hän pelkää loukatuksi, nolatuksi tai häpeän kohteeksi tulemista, minkä jälkeen hän ei pysty enää ylläpitämään sellaista itsearvostusta kuin haluaisi. Sosiaalisissa fobioissa ihminen pelkää erityisesti sitä, että toiset näkevät hänet jotenkin pärjäämättömänä, heikkona tai häpeällisenä. Keskeinen tunne sosiaalisissa peloissa on siis häpeä. Itsetuntouhkaan liittyvissä peloissa on siis kyse jonkinlaisesta suorittamisesta. Pelot voivat liittyä esiintymiseen, syömiseen tai juomiseen (kahvikuppineuroosi) muiden läsnä ollessa tai ihminen voi pelätä omaa kehoaan ja pyrkiä kontrolloimaan sitä eri tavoin. (Toskala 1997, 48–50).

Hylätyksi tulemiseen liittyviä pelkoja ovat pelko rakkautta vaille jäämisestä, pelko syylliseksi paljastumisesta tai pelko yhteisön ulkopuolelle jäämisestä. Pelosta kärsivä ihminen pitää itseään puutteellisena uskoen, että hänessä on jotain sellaista, mikä aiheuttaa hylätyksi tulemisen tunteen. Pelätessään hylätyksi tulemista ihminen alkaa pelätä läheisyyttä, eikä uskalla ilmaista riippuvuuttaan ja toiveitaan ja odotuksiaan muille ihmisille. Ihminen pelkää siis sitä kipua, joka syntyy pettymyksestä ja vaille jäämisestä. Hylätyksi tulemisen pelossa ihminen uskoo vahvasti, ettei hän pysty vaikuttamaan siihen, ettei häntä hylättäisi ja saattaa menettää täysin uskonsa ja toivonsa siihen, että hän olisi kenellekään arvokas. (Toskala 1997, 51–53).

Neljäntenä pelon perusjuurena ovat kontrolloimattomuuteen liittyvät pelot. Tal- laisten pelkojen turvattomuuteen liittyy ennustamattomuus. Erityisesti ihminen pelkää kielteisiä tunteitaan ja niihin liittyviä ajatuksiaan ja mielikuviaan. Hän voi myös pelätä menettävänsä täydellisen kontrollin esineisiin, esimerkiksi teräesineisiin. Pahat ajatuk-

set, mielikuvat ja tunteet herättävät pelkoa ihmisten yhteyden ulkopuolelle jäämisestä. Pelot voivat ilmetä erilaisina epäilyinä kohdistuen esimerkiksi oman lapsen hyvinvointiin tai omaan terveyteen, pakkomielteisinä ajatuksina, mielikuvina, aggressiivisina ja seksuaalisina mielikuvina tai likaan tai epäsiisteyteen liittyvinä uhkina. Sisäistä itseään pelkäävä ihminen voi yrittää kontrolloida omia pahoja sisäisiä yllykkeitään erilaisilla rituaaleilla. (Toskala 1997, 53–54).

4.2 Traumaattiset kokemukset

Trauma määritellään voimakkaaksi tapahtumaksi ihmisen elämässä, ja jolla on voimakkaat, äkilliset ja pitkään jatkuva vaikutus ihmiseen. Traumalle on tyypillistä erityäin voimakkaiden ärsykkeiden tulva, joka ylittää yksilön sietokyvyn, kyvyn hallita kiihtymisen tunnetta ja työstää sitä (Saari 2000, 15–16). Pakolaisen trauman Saraneva (2002, 52–53) määrittelee yksilölliseksi kokemukseksi totaalaisesta avuttomuudesta ulkoisen tai sisäisen vaaran edessä. Massiivisille traumoille on tyypillistä traumatilanteen suuri intensiteetti ja pitkäaikaisuus, joissa ihminen yleensä luovuttaa, kuolee tai sairastuu traumaattiseen neuroosiin. Massiivista traumaa on edeltänyt systemaattinen terrori ja kidutus, mahdollisesti eläminen eristyksellissä vuosikausia, ja ystävien ja omaisten kidutuksen ja kuoleman näkeminen.

Kaikki vaikeat kokemukset eivät traumatisoi ihmistä psyykkisesti. Saraneva (2002, 53) tuokin esiin, että Freudin mielestä pelko tai ahdistus eivät sinänsä traumatisoi aikuista ihmistä, mutta lasta kylläkin. Pelko ja ahdistus toimivat lähinnä traumatisoitumisen uhan merkkeinä, jotta sitä kohtaan voidaan suojautua.

Psyykkisen trauman aiheuttajat jaetaan yleensä kolmeen kategoriaan: separaatio, menetys ja fyysinen uhka tai väkivalta. Lisäksi sota, onnettomuus tai luonnonkatastrofit voivat aiheuttaa traumoja. Sarenevan (2002, 50–51) mukaan pakolaisuuden trauma on monimutkainen, yksilöllinen kokonaisuus. Hän jakaa pakolaisuuden trauman kolmeen osa-alueeseen. Pakolaisuuden massiivisia traumoja ovat traumat ja posttraumaattiset reaktio (PTSD), jotka liittyvät kidutukseen, vankeuteen, terroriin ja erilaisiin sotakokemuksiin. Siirtolaisuuden ja muukalaisuuden traumat ovat traumoja ja reaktioita, jotka syntyvät siirtolaisuuteen tai maanpakoon liittyvistä separaatio- ja menetyskokemuksista. Tähän kuuluvat myös ne traumaattiset kokemukset, joita maahanmuuttaja kokee sopeutumisprosessin aikana uudessa kulttuurissa. Kolmanneksi traumoilla on kumulatiivinen luonne, jonka mukaan traumat siirtyvät seuraaviin sukupolviin.

Traumaperäinen stressireaktio on yleistä henkilökohtaisen tai luonnonkatastrofin jälkeen. Traumaperäisistä stressireaktioista kärsivät tuntevat olonsa jännittyneeksi, euforiseksi, he ovat säikkyjä eivätkä pysty nukkumaan. He näkevät painajaisia ja takaumia traumaattisesta tapahtumasta. He välttelevät paikkoja, ihmisiä, ajatuksia ja muuta, mikä muistuttaa tapahtuneesta. Myös masennus on yleistä. Joskus traumaattisen tapahtuman jälkeen voi kulua useita vuosia, ennen kuin ahdistus alkaa. Mitä intensiivisempi ja pidempiaikainen traumaattinen tilanne on ollut, sitä pahempi on siitä seuraava stressireaktio. (Marks 2007, 97–98, 102.)

Useimmat pakolaiset ovat vetäytyviä ja depressiiviä, mutta aggressiivisuuttakin esiintyy. Aggressiivisuus on tavallinen posttraumaattinen oire. Terrori- ja kidutustilanne synnyttää vahvoja aggressioita, jotka on pakko torjua. Vasta kun ihminen on turvassa, hän uskaltaa reagoida myös aggressiivisesti. Viha ja katkeruus omaa maata kohtaan voidaan projisoida uuteen maahan ja sen viranomaisiin, joilta halutaan kompensatiota kärsimyksistä. Lisäksi syyllisyys omasta henkiinjäämisestä ja muiden jatkuvasta kärsimyksestä tai kuolemasta voi ilmetä aggressiivisuutena. Lisäksi häpeän kokeminen omasta roolistaan uudessa maassa voi olla myös syynä aggressiivisuuteen, sillä turvapaikanhakija on täysin riippuvainen muista. Hän joutuu olemaan autettava eikä yleensä pysty ansaitsemaan omaa elantoaan, vaan muiden armoilla oleminen tuntuu nöyryyttävältä, koska ei pysty kontrolloimaan omaa elämäänsä. (Saraneva 2002, 65.) Masentunut henkilö käyttäytyy harvoin väkivaltaisesti, mutta jos hän on väkivaltainen, aggressiivisuus kohdistuu yleensä häneen itseensä. Hän tekee itsemurhan tai yrittää sitä (Weizmann-Henelius 1997, 29).

Kuten aikuiset, myös lapset traumatisoituvat ja oireilevat pahasti traumatilanteiden jälkeen. Lapsi on riippuvainen aikuisesta ja hänen kehityksensä on kesken. Lapsen perusluottamus tuhoutuu trauman seurauksena. Saranevan (2002, 58–59) mukaan lasten kokemuksia sota- ja kriisitilanteissa halutaan yleensä aliarvioida ja vähätellä kaikissa kulttuureissa. Tämän hän näkee johtuvan aikuisten omasta ahdistuksesta ja syyllisyydestä. Traumatisoitunut lapsi on joko aggressiivinen tai vetäytynyt. Lapsi voi kieltää trauman täysin tai selittää tapahtunutta.

4.2.1 Turvapaikanhakijoiden traumatutkimukset

Nuoria alaikäisiä ilman vanhempaa tulleita turvapaikanhakijoita, joita on kidutettu tai jotka ovat sotatraumatisoituneita tai sekundaarisesti traumatisoituneita koskeva selvitys on tehty Kidutettujen kuntoutuskeskuksessa Helsingin Diakonissalaitoksella. Koh-

deryhmänä olivat myös perheensä mukana Suomeen tulleet alaikäiset tai turvapaikanhakijana olleet alaikäiset sekä alle 24-vuotiaat pakolaislapset ja -nuoret, jotka ovat traumatisoituneet lapsuudessaan. Selvityksen mukaan Suomeen saapuneista pakolais- ja turvapaikanhakijalapsista ja -nuorista (0–24 vuotta) lähes kolmasosa on vaikeasti traumatisoituneita tai he oireilevat havaittavasti. (Suikkanen 2010, 7.)

Weaver ja Burns (2001) käsittelevät traumaattisten kokemusten ilmenemistä turvapaikanhakijan elämässä, ja sosiaalityöntekijöiden mahdollisuutta olla tukena heille turvapaikkaprosessin aikana. Tutkimuksessa haastateltiin 58 aikuista turvapaikanhakijaa Yhdysvaltain suurimmassa turvapaikanhakijoille tarkoitettussa keskuksessa Buffalossa New Yorkissa.

Pakkosiirtojen ja matkan aiheuttamien rasitusten lisäksi osa turvapaikanhakijoista oli kokenut kidutusta. Suurin osa traumoista oli syntynyt hakijoiden kotimaassa. Noin 70 % sekä miehistä että naisista kertoi tulleen vahingoitetuksi kotimaassaan. Kaikki vastaajat yhdistivät fyysiset tai psyykkiset seuraukset traumaattisiin kotimaan kokemuksiin. Vastauksissa mainittiin usein painajaiset, jotka olivat seurausta traumaattisista tapahtumista, ja jotka ovat yleinen osoitus psyykkisestä traumasta. Tutkimuksen mukaan sekä miehet että naiset kertoivat samanlaisista fyysisistä traumoista, joita olivat kokeneet kotimaassaan, mutta jälkituntemukset olivat erilaisia. Monet totesivat, että vaikka he ovat turvassa sillä hetkellä, niin kauhu on kuitenkin jokapäiväisessä elämässä läsnä. Turvapaikkaprosessiin liittyi epävarmuutta, mahdollisuus joutua säilöön otetuksi tai tulla lopulta karkotetuksi kotimaahan. Turvapaikkaprosessin aikana pääsy palveluihin oli rajoitettua. Lisäksi esille nousi huoli kotimaahan jääneistä perheenjäsenistä. Osa koki epäonnistuneensa, koska eivät olleet onnistuneet saamaan oleskelulupaa.

Tutkimuksen mukaan ihmisiltä ja sosiaalityöntekijöiltä puuttuu ymmärrystä siitä, miten valtavia traumaattisia kokemuksia turvapaikanhakijoilla on takana ja miten pitkään traumaattiset kokemukset voivat vaikuttaa. Tutkimuksen tarkoituksena on myös auttaa ymmärtämään, miten työskennellä haavoittuvaisen mutta samanaikaisesti myös joustavan ihmisryhmän kanssa.

4.2.2 Pahan kokemukset

Jotta asiakasta voi ymmärtää ja tukea häntä, on tärkeää ymmärtää jossain määrin asiakkaan kokemusmaailmaa. Laura Huttunen (2002, 89, 97) nostaa esiin pahan koke-

mukset, joita Suomeen tulleet pakolaiset, kuin myös turvapaikanhakijat, ovat kokeneet lähtömaissaan. Ihmisten henkilökohtaisessa elämässä paha konkretisoituu pelkoina, vangitsemisina, kidutuksina, kodin tai läheisten ihmisten menetyksinä, yksityisen elämän mullistavina tapahtumina. Huttunen tuo esille sen, että paha ei poistu turvapaikanhakijan saapuessa Suomeen, vaan yhtenä osana turvapaikanhakijoiden elämään vastaanottokeskuksissa kuuluu edelleen pahan kanssa eläminen. Elämä on odotusta, epävarmuutta tulevaisuudesta, turhautumista, pelkoa omaisten puolesta, tunnetta siitä, ettei tule otetuksi vakavasti. Valtion rajoilla on kontrolloiva valta, kohtaamiset oleskelulupajärjestelmän kanssa tuottavat usein turvattomuuden ja myös voimattomuuden tunteita. Hurtig ja Laitinen (2002, 8–9) nostavatkin esille sen, että paha ei sijoitu tiettyyn ihmisryhmään tai kansallisuuteen, vaan koskettaa jokaista. Kaikilla ihmisillä on yhtä suuri mahdollisuus tehdä tai joutua kokemaan paha.

4.3 Pelko totaalisisissa laitoksissa

Sairaalat kuten myös vastaanottokeskukset ovat laitoksia, ja yhtymäkohtia löytyy niiden ja Goffmanin kuvaamien totaalisten laitosten väliltä. Sairaalamailmaan sijoitettavia pelkotutkimuksia oli verraten helppo löytää, ja poimin mukaan kaksi tutkimusta. Inkilä (2006) tutki psykiatrisessa avo-osastohoidossa ensimmäistä kertaa masennuksen vuoksi olevien potilaiden kokemuksia peloista ja niistä selviytymisestä. Tulosten mukaan potilaiden pelot ilmenivät epävarmuutena ja epätietoisuutena osastolle tultessa. Lääkitykseen suhtauduttiin pelolla, ja lisäksi koettiin arvostelun ja kohtaamisen pelkoja. Myös tietämättömyys tulevaisuudesta pelotti. Peloista selviydettiin osastohoidon avulla sekä perheen, ystävien ja hoidollisten keskustelujen tuella. Selviytymiskeinoihin liittyi paradoksaalisuutta siten, että pelkojen kohteet ja selviytymiskeinot kietoutuivat yhteen niin, että samat asiat pelottivat ja olivat selviytymiskeinoina. Tällaiset asiat liittyivät juuri lääkehoitoon, depression ja osastohoitoon.

Salmela (2010) on tutkinut 4–6-vuotiaiden lasten kokemuksia sairaalaan liittyvistä peloista ja selviytymiskeinoista. Suurin osa peloista liittyi hoidollisiin toimenpiteisiin, pelkoon olla potilaana ja lapsen kehitysvaiheeseen. Pelot liittyivät turvattomuuteen, vammaan, avuttomuuteen ja hylkäämiseen. Pienille lapsille sairaalamailmaan liittyvä pelko voi olla niin ahdistava kokemus, että se vaikuttaa heidän turvallisuuden tunteisiinsa ja käytökseensä. Lasten on joskus vaikea myöntää pelkojaan. Lapset tarvitsevat

aikuisten apua ilmaisemaan pelkojaan, pelkojen kohteita ja apua peloista selviytymiseen.

Tutkimusten mukaan lapsilla oli paljon selviytymiskeinoja, erityisesti sellaisia, joissa he ovat itse aktiivisessa roolissa. Yleisimmät selviytymiskeinot olivat vanhempien ja perheen läsnäolo, henkilökunnan apu, positiiviset mielikuvat ja huumori, leikki ja lapsen oma turvareilu. Toisaalta he tarvitsevat turvallisuuden ja huolenpidon lisäksi selviytymiskeinoja, joita he voivat itse käyttää, huolimatta vanhempien ja hoitajien läsnäolosta. Ennen kaikkea lapset tarvitsevat mahdollisuuksia leikkiä ja kokea iloa. Lapsille voidaan lisäksi opettaa selviytymiskeinoja, jotka antavat heille aktiivisen, positiivisen roolin. (Salmela 2010, 5.) Tutkimuksen mukaan olennaista oli että 4–6-vuotiaat lapset ovat kykeneviä ja halukkaita keskustelemaan kokemuksistaan ja kuvaamaan kokemuksiaan luotettavasti, kun heille annetaan mahdollisuus ja rohkaistaan tekemään niin. (Salmela 2010, 53.)

Turvapaikanhakijaperheissä on myös lapsia, ja pelko koskettaa näin myös lapsia. Sairaalassa tutkittavilla henkilöillä voidaan olettaa olevan elämän perusturvallisuus kunnossa, kun taas turvapaikanhakijoiden elämää leimaa epävarmuus. Toisaalta potilaidenkin elämää leimaa epävarmuus siinä hetkessä, kun he ovat tutkittavina tai hoidettavina.

Vankien kokema pelkoa, vankien välistä vallankäyttöä, väkivaltaa ja sen uhkaa käsitellään Minna Ruckensteinin ja Annika Tepon (2005, 3, 93) tutkimuksessa, joka on toteutettu Helsingin vankilassa. Pelkääjävangeista on viime vuosina tullut yhä näkyvämpi osa suljettujen vankiloiden arkea. Vangeista aiempaa useammat haluavat eristykseen. Tutkimuksen mukaan omasta pyynnöstä eristykseen hakeutuvia vankeja halitaan muiden vankien taholta pikemminkin pelolla kuin ruumiillisella väkivallalla. Tutkimuksen mukaan vankien kokema pelko olisi lisääntynyt, yhtenä syynä aiempaa ammattimaisempi ja järjestäytyneempi rikollisuus. Rikollisliigojen jäsenet luovat ympärilleen väkivallan ja pelon ilmapiiriä, ja ammattimaisen rikollisuuden näkökulmasta ruumiillinen väkivalta näyttäytyy suljetussa vankilassa kontrolloituna resurssina, jota käytetään harkiten.

Kontekstina vankilaympäristö muistuttaa jonkin verran vastaanottokeskusta, joten on perusteltua verrata turvapaikanhakijoiden ja vankien kokemia pelkoja. Vankiloita pidetään tarkasti vartioituina paikkoina, mutta siitä huolimatta seinien, sellien sisällä ta-

pahtuu asioita, jotka herättävät pelkoa. Vastaanottokeskus ei ole tarkasti vartioitu paikka, ja asiakkaat ovat vapaita liikkumaan. Vastaanottokeskuksessa on kuitenkin kameravalvonta jossain määrin käytössä, käytäviä ja ulko-ovien sisäänkäyntejä valvotaan. Huoneiden sisällä tapahtuvia asioita ei pystytä valvomaan. Huoneisiin majoitetaan yleensä kaksi toisilleen vierasta henkilöä, ja ongelmien esiintyessä asiakas voi ottaa yhteyttä henkilökuntaan. Vastaanottokeskuksessa ohjaajat puuttuvat aina esiin tulleisiin häiriöihin ja ristiriitoihin, ja pyrkivät selvittämään tilanteet. Väkivaltainen käytös on kiellettyä, ja pienimmästäkin esiin tulleesta toiseen kohdistuneesta fyysisestä kontaktista tai uhkailusta asiakas otetaan puhutteluun. Yleensä, jos kahden asiakkaan välillä tapahtuu vakava yhteenotto, toinen asiakas siirretään nopeasti toiseen vastaanottokeskukseen. Asiakkaan kokiessa olonsa uhatuksi ja toivoessa siirtoa toiseen vastaanottokeskukseen sellainen on mahdollista järjestää.

4.4 Pelko hallintakeinona

Pelkoa voidaan tarkastella eri näkökulmista, vaikka kyseessä olisi sama asia. Turvapaikkahakemuksen jättäessään turvapaikanhakijalla on yleensä jonkinlainen pelko liittyen hänen lähtötilanteeseensa kotimaassa, kun hän on tullut toiseen maahan hakemaan turvaa. Mutta millainen pelko on riittävää tai oikeanlaista, jotta saisi turvapaikan, sitä tarkastelee Saarelainen (1996, 111) väitöskirjassaan. Kyseisen henkilön pelon uskottavuuden, mikä on ”perusteltua pelkoa”, määrittelee siis Maahanmuuttovirasto omien kriteeriensä mukaisesti. Hakijan pelko on usein todellista hakijalle itselle siitä huolimatta, että Maahanmuuttovirasto näkee asian toisin. Aikaisempien pelkojensa lisäksi turvapaikanhakija alkaa usein pelätä myös tulevaa päätöstä, millainen se on, onko edessä paluu takaisin lähtömaahan.

Pelko liittyy vallankäyttöön ja turvapaikanhakijat ovat vailla valtaa, odottavat, mitä muut päättävät heidän kohtalostaan. Osa turvapaikanhakijoista on lähtenyt kotimaastaan poliittisista syistä, jotka ovat johtaneet pelkoon ja sitä kautta tarpeeseen paeta kotimaasta. Pelolla on suuri valta, ja sen voimalla voidaan hallita ihmisiä. Koskelan (2009, 30, 106–107) mukaan pelko voi politisoitua silloin, kun toiset vierainksi ja oudoiksi mielletyt ihmiset tai ihmisryhmä koetaan uhkaksi. Pelon tuottaminen on aina joidenkin etu, eikä se ole koskaan täysin irrallaan vallankäytöstä tai talouskasvun edistämisestä. Hänen mukaansa huolestuttavin pelon seuraus on sosiaalisen vuorovaikutuksen romuttumisen mahdollisuus, sillä pahimmillaan se voi johtaa välinpitämättömyyteen, joka nakertaa sosiaalisen elämän perustaa.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ, AINEISTON HANKINTA JA ANALYYSI

5.1 Tutkimustehtävä

Tämä opinnäytetyö kartoittaa turvapaikanhakijoiden tuntemuksia liittyen heidän kokemuksiinsa pelkoihin. Suomeen tullessaan turvapaikanhakija tulee vieraaseen ympäristöön, hänellä on vastassa vieras kieli, vieras kulttuuri ja vieraat ihmiset. Työkokemukseni perusteella olen joutunut toteamaan, että asiakkaiden pelot eivät ole hävinneet, vaikka he ovatkin Suomessa. Vastaanottokeskuksen yhtenä erittäin tärkeänä tehtävänä on taata asiakkaiden turvallisuus. Asiakkaiden kokemukseen turvallisuudesta vaikuttaa keskeisesti ilmapiiri, joka rakentuu yhteistyössä henkilökunnan ja asiakkaiden kanssa. Turvallisuuden kokemuksen puuttuminen tuo huomattavia haasteita muuhun asiakastyöhön (Maahanmuuttovirasto 2013). Ovatko pelot vanhojen pelkojen heijastuksia vai mahdollisesti uusia pelkoja liittyen vieraaseen ympäristöön tai muihin tekijöihin? Miten asiakas selviää pelkojensa kanssa? Miten asiakasta olisi mahdollista tukea hänen haastavassa, uudessa tilanteessaan vastaanottokeskuksessa? Millaista kohtaamista asiakas odottaa työntekijöiltä? Näistä asioista muodostui aiheeni. Kohderyhmäksi valikoituivat kuusi vastaanottokeskuksen aikuispuolen asiakasta. Joukossa oli yksinäisiä miehiä, naisia ja yksinhuoltajaaitejä. Haastateltavat valikoituivat ensisijaisesti niiden kieliryhmien asiakkaista, joiden kanssa ohjaajat pystyivät kommunikoimaan ilman tulkkia, sillä kustannussyistä tulkkeja ei ollut käytettävissä asiakkaiden informointiin. Pyrkimyksenä oli kuitenkin saada mahdollisimman heterogeeninen joukko haastateltavia.

Tutkimuskysymykset muotoutuivat testihaastattelun jälkeen seuraaviksi:

Mitä turvapaikanhakija pelkää turvapaikkaprosessinsa aikana?

Miten pelko vaikuttaa ja keneltä ja millaista apua turvapaikanhakija on saanut pelkoihinsa?

Keneltä ja millaista apua turvapaikanhakija odottaa saavansa pelkoihinsa tulevaisuudessa?

5.2 Tutkimusmenetelmä

Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen siten, että kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Pyrkimyksenä on pikemmin löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. Aineiston hankinnassa suositaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” tulevat esille. Ihmistä suositaan tiedon keruun instrumenttina. (Hirsjärvi, Remes & Saja-vaara 2007, 157, 160.)

Tässä työssä tavoitteena on tuoda esille vastaanottokeskuksen asiakkaiden kokemuksia pelosta, siihen liittyvistä tunteista ja siitä, millaista apua he ovat saaneet pelkoihinsa, miten he selviytyvät pelkojensa kanssa, ja millaista apua he odottavat työntekijöiltä. Kysyn asiaa suoraan asiakkailta itseltään, jolloin heidän ”äänensä” tulevat esille.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastattelua on pidetty päämenetelmänä. Haastattelu valitaan usein, kun halutaan korostaa tutkittavan merkitystä subjektina ja aktiivisena osapuolena. Lisäksi jos kyseessä on vähän tutkittu, tuntematon alue tai aiheet ovat arkoja, tai jos ennakolta tiedetään, että tutkimuksen aihe tuottaa vastauksia monitahoisesti ja moniin suuntiin. Toisaalta haastattelujen tekeminen vaatii aikaa. Lisäksi haastatteluun katsotaan sisältyvän myös virhelähteitä, jotka aiheutuvat niin haastattelijasta kuin haastateltavastakin ja itse tilanteesta kokonaisuutena. (Hirsjärvi, ym. 2007, 200–201.)

Tutkimushaastattelu voi olla strukturoitu haastattelu, teemahaastattelu tai avoin haastattelu. Haastattelu voidaan suorittaa yksilö- tai ryhmähaastatteluna. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. Teemat valitaan niin, että ne kattavat mahdollisimman hyvin koko ilmiön. Teemahaastattelulle on ominaista, että jokin haastattelun näkökoh- ta on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. Haastattelun aikana tehdään tarkennuksia avoin- ten kysymysten muodossa, strukturoidut kysymykset eivät kuulu teemahaastatteluihin. (Hirsjärvi, ym. 2007, 203; Kananen 2012, 100, 102, 104.) Tämän opinnäytetyön ai- neiston keruumenetelmänä käytän yksilöteemahaastatteluja, koska haluan korostaa tutkittavan merkitystä ja aihe on arka.

Laadullisessa tutkimuksessa ei voida aina etukäteen lyödä lukkoon haastateltavien määrää, sillä määrän ratkaisevat aineisto ja tutkimusongelma. Ilmiön pitäessä sisällään

paljon havaintoyksiköitä, haastateltavien määrä on siinä vaiheessa riittävä, kun vastaukset saturoivat. (Kananen 2010, 101.) Kuitenkin laadullisessa tutkimuksessa tutkittavana voi olla varsin pieni määrä tapauksia, jotka pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Tieteellisyyden kriteerinä on siis laatu eikä määrä. Tärkeää on, että tutkija sijoittaa tutkimuskohteensa yhteiskunnalliseen yhteyteen ja pyrkii antamaan siitä historiallisesti yksityiskohtaisen ja tarkan kuvan. (Eskola & Suoranta 1998, 18.)

Jos tutkimuksen kohdejoukko koostuu kielelliseltä ja kulttuuriselta taustaltaan niin erilaisista ryhmistä, että tutkimusmateriaalia ei ole mahdollista toteuttaa haastateltavan ja haastattelijan hallitsevilla kielillä, niin silloin joudutaan käyttämään tulkkeja ja tutkimaan aineistoa tulkin tekeminä käännöksinä (Pietilä 2010, 412). Lisäksi on huomioitava, onko tulkki luotettava, ja analysoidaanko tulkin vai haastateltavien puhetta? Jos haastattelija osaa haastateltavien kieltä edes jotenkin, on mahdollista seurata haastateltavien puhetta päällisin puolin. (Huttunen 2010, 42.)

Erityiskysymyksenä tässä opinnäytetyössä nousee esille tulkkien käyttö haastattelutilanteissa, koska haastateltavat eivät osaa suomenkieltä. Tulkki paitsi tulkkaa kielestä toiseen, niin myös joutuu toisinaan ilmaisemaan asian hieman toisin sanoin kuin itse olen sanonut ja mitä asiakas on sanonut. Toisessa kielessä ei aina ole vastinetta kaikille suomen kielen sanoille ja käsitteille. Koska en hallitse haastateltavien kieltä englannin kieltä lukuun ottamatta, joudun käyttämään tulkkeja. Käytän asioimistulkkeja, jotka tilataan Kotkan tulkkikeskuksen kautta. Päädyin myös siihen, että tulkit tulevat paikan päälle suorittamaan tulkkauksen. Aiheen ollessa arka pyrin luomaan luottamuksellisen ilmapiirin, ja minimoimaan häiriötekijät, joita voi esiintyä puhelintulkkauksessa.

5.3 Tutkimusprosessi

Jätin tutkimussuunnitelmani keväällä 2013, jolloin myös vastaanottokeskuksen johtaja hyväksyi tutkimussuunnitelman. Heinäkuussa 2013 jätin tutkimuslupahakemuksen Kotkan kaupungin hyvinvointipalveluihin sosiaalihuollon vastualueelle. Jouduin ensin täydentämään hakemustani ja sen tehtyäni sain tutkimusluvan nopeasti syyskuussa. Varsinaisen työskentelyn aloitin lokakuussa. Testihaastattelun tein marraskuun alussa ja muut haastattelut joulukuussa.

Sopivien haastateltavien löytäminen ja informoiminen ei sujunut helposti. Lokakuun loppupuolella esittelin työni ohjaajille yhteisessä henkilökuntapalaverissa. Siinä keskustelimme, miten asiakkaita voitaisiin informoida tulevasta työstäni. Alkuperäinen suunnitelmani oli, että kertoisin työstäni eri kieliryhmien asiakkaille yleisinfoissa, joissa tulkit ovat käytettävissä. Ilmeni kuitenkin, että seuraavat yleisinfot olisivat vasta joulukuussa, mikä oli liian myöhäinen ajankohta työtäni ajatellen.

Palaverissa tiedustelin ohjaajien näkemystä siitä, keitä asiakkaita heidän mielestään voisi haastatella niin, että haastateltavia olisi joko kahdesta tai kolmesta kieliryhmästä. Kustannustekijä oli merkittävä vaikuttaja siinä, mistä kieliryhmistä haastateltavat tulivat valikoitumaan, sillä tulkkeja ei kustannussyistä ollut käytettävissä itse informointiin. Kieliryhmät valikoituivat sen mukaan, millä kielillä ohjaajat pystyivät kommunikoimaan asiakkaiden kanssa. Ongelmallista oli, etten voinut itse kysyä asiakkaiden suostumusta haastateltavaksi, vaan jouduin pyytämään ohjaajia informoimaan asiakkaita, ja kysymään heidän suostumustaan. Eräs ohjaajista lupautui informoimaan sovitut asiakkaat englannin kielellä, lisäksi ranskan kielellä informoitiin ja kysyttiin suostumusta yhdeltä asiakkaalta. Asiakkaille annettiin kirjallinen informaatiokirje ja pyydettiin seuraavana päivänä ilmoittamaan ohjaajalle, jos suostuu haastateltavaksi.

Ennen asiakkaiden informoimista työntekijöitä apuna käyttäen käänntin asiakkaille tarkoitetut informointikirjeet (liite 1) ranskan ja venäjän kielille sekä käänntin itse englanninkielisen kirjeen, joissa kerrottiin haastattelun aiheesta. Lisäksi käänntin kirjalliset suostumuslomakkeet, jonka asiakas allekirjoitti suostuessaan haastatteluun. Tärkeänä pidin, että asiakkaat saivat tarvittavan informaation omalla äidinkielellään.

Ennen haastattelun aloittamista kerroin haastateltaville työni aiheen vielä tulkin välityksellä, ja pyysin allekirjoittamaan suostumuslomakkeen (liite 2) haastattelua varten. Kerroin, että haastattelen useampia henkilöitä ja kenenkään nimi tai kansallisuus ei tule mihinkään näkyviin niin, että hänet voitaisiin tunnistaa. Kerroin vaitiolovelvollisuudestani. Kerroin, että jollei halua vastata johonkin kysymykseen, siihen ei tarvitse vastata, ja tarvittaessa haastattelu voidaan keskeyttää milloin tahansa. Selvitin, että haastattelutilanteessa en ole haastateltavan työntekijä, vaan opiskelija. Kerroin, että haastatteluista on hyötyä mietittäessä, voidaanko asiakkaita tukea paremmin heidän turvapaikkaprosessinsa aikana. Painotin erityisesti sitä, että haastattelu ei vaikuta mitenkään asiakkaan turvapaikkaprosessiin.

Kerroin tallentavani haastattelun ja litteroituani poistavani tallenteen. Kukaan ei vastustanut tallentamista. Myös tulkkaja informoitiin etukäteen siitä, että haastattelut tallennetaan. Koska teemahaastattelussa seuraava kysymys riippuu tavallisesti edellisestä vastauksesta, koin kysymyksen miettimisen ja kirjaamisen samanaikaisesti liian haastavana. Esihaastateltavan informoin itse ja kysyin hänen suostumustaan haastatteluun niin, että eräs ohjaaja tulkkasi ranskan kielellä. Mielestäni en nähnyt siihen estettä, sillä haastateltava oli juuri oleskeluluvan saanut henkilö ja muuttamassa pois vastaanottokeskuksesta eikä enää olisi asiakkaani. Esihaastatteluun olin varannut tunnin ajan, mutta se osoittautui hieman liian lyhyeksi. Haastattelu sujui hyvin, ja haastateltava keskittyi haastatteluun hyvin siitä huolimatta, että hänellä oli mukana alle vuoden ikäinen lapsi. Testihaastattelun perusteella varasin tulkit puoleksitoista tunniksi, jotta aikaa olisi riittävästi.

Haastattelin yhteensä kuutta vastaanottokeskuksen aikuispuolen asiakasta, joukossa oli yksinäisiä miehiä, naisia ja yksinhuoltajaäitejä. Haastateltavien kieliryhmät olivat ranska, venäjä ja englantia, kuitenkin niin, että haastateltavat edustivat viittä eri kansallisuutta. Haastatellut olivat Venäjältä, Angolasta, Kamerunista, Nigeriasta ja kaksi Kongon demokraattisesta tasavallasta. Kenelläkään heistä ei ollut testihaastateltavaa lukuun ottamatta tullut vielä päätöstä turvapaikkahakemukseensa Maahanmuuttovirastosta. Haastateltavat olivat olleet Suomessa kolmesta kuukaudesta lähes kahteen vuoteen.

Haastateltavat ja tulkit tulivat paikalle sovitusti lukuun ottamatta yhtä haastateltavaa, joka tuli tunnin myöhässä. Hänen kohdallaan haastattelu toteutettiin jäljellä olevan puolen tunnin tulkkiajan aikana. Lisäksi yhden haastattelun kohdalla jouduttiin paikan päälle suunniteltu tulkkaus muuttamaan parin tunnin varoitusajalla puhelintulkkaukseksi, sillä tulkki oli sairastunut, ja jouduttiin hankkimaan uusi tulkki. Haastattelut kestivät yhteensä kuusi tuntia, ja litteroitua materiaalia kertyi 26 sivua. Yhden haastatteluista tein ilman tulkkiä englannin kielellä, joka oli haastateltavan äidinkieli.

Haastattelut toteutin vastaanottokeskuksen toimistorakennuksen tiloissa, josta sain rauhallisen huoneen käyttöön. Pidin tärkeänä sitä, että en tee haastatteluja omassa työhuoneessani, koska halusin häivyttää omaa työrooliani pois niin paljon kuin mahdollista. Haastattelutilanteessa istuin haastateltavaan nähden kulmikkain, en työpöytäni takana kuten tavallisesti istun toimistohuoneessani. Haastattelut toteutettiin siis niin

puolueettomalla kentällä kuin mahdollista. Teemahaastattelu edellyttää hyvää kontaktia haastateltavaan, ja siksi haastattelupaikan on tärkeää olla rauhallinen ja haastateltavalle turvallinen (Hirsjärvi & Hurme 2000, 74).

Kaikki haastateltavat suhtautuivat vakavasti ja keskittyneesti haastattelutilanteeseen. Kukaan ei kieltäytynyt vastaamasta mihinkään kysymykseen, vaan päinvastoin jokainen haastateltava suhtautui erittäin luottavaisesti haastattelutilanteeseen ja kertoi avoimesti tuntemuksiaan. Mielestäni se, että asiakkaat tunsivat minut entuudestaan, vaikutti siihen, että haastateltavat puhuivat hyvin luottamuksellisesti. Tuntui että haastateltavilla ei ollut kiire lopettaa.

Yksi haastateltavissa kysyi alussa, mitä hyötyä hän saa osallistuessaan haastatteluun. Kerroin, että hän ei varsinaisesti saa mitään erityistä hyötyä, mutta että työni kautta pyrin löytämään keinoja, joilla asiakkaita voidaan tulevaisuudessa paremmin tukea heidän prosessinsa aikana. Tämä vastaus riitti haastateltavalle. Toisen haastattelun lopussa haastateltava tiedusteli minulta varovaisesti, voiko hän kysyä erästä asiaa liittyen hänen turvapaikka-asiaansa. Siitä välittyi kuva, että olin onnistunut tuomaan esiin sen, etten ole haastattelutilanteessa työntekijän roolissa, vaan ensisijaisesti opiskelijana. Toki vastasin hänelle hänen kysymykseensä työntekijänä. Haastattelut etenivät tekemiini kysymyksiin pohjautuen. Kysymysten järjestys vaihteli jonkin verran sen mukaan, mitä asioita asiakas nosti esille.

Rakensin haastattelurungon (liite 3) siltä pohjalta, mitä tutkimuksia löysin pelosta ja sen kokemisesta. Tutkimuksia juuri turvapaikanhakijoiden kokemasta pelosta ei löytynyt, joten jouduin käyttämään muiden alojen pelkotutkimuksia pohjana rakentaessani haastattelurungon. Ensimmäinen pelkoon liittyvä teema oli selvittää, mitä asiakas pelkää ollessaan turvapaikanhakijana. Toisena teemana selvitettiin, mitä tunteita mahdollinen pelko herättää, ja miten se vaikuttaa asiakkaan käyttäytymiseen. Kolmantena teemana oli selvittää, oliko asiakas saanut apua pelkoihinsa ja peloista selviytyminen. Neljäntenä teemana oli tulevaisuus.

Esihaastattelu sujui niin hyvin, että ei ollut tarvetta muuttaa tai lisätä haastattelukysymyksiä. Tutkimuskysymykset tarkentuivat kuitenkin esihaastattelun jälkeen lopulliseen muotoonsa. Kysyin myöhemmin asiakkaalta, voinko käyttää esihaastattelua tutkimusmateriaalina. Asiakkaalle se sopi, ja pyysin häneltä vielä kirjallisen suostumuksen.

5.4 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Lisäksi aineisto pyritään tiivistämään kadottamatta sen sisältämää informaatiota. (Eskola & Suoranta 1998, 138.)

Aineiston luokittelu, analysointi ja tulkinta ovat osatehtäviä, jotka liittyvät toisiinsa. Luokittelun tehtävänä on aineiston järjestelmällinen läpikäynti tutkimusongelman, keskeisten käsitteiden ja lähtökohtien määrittämällä tavalla. Aineistosta ei koskaan itsestään nouse mitään, vaan tutkijan lukemisen tapa, tulkinnat ja valinnat ohjaavat aineiston käsittelyä. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 11, 15, 18.)

Opinnäytetyöaineiston analysoinnissa käytin ensi sijaisesti teemoittelua, koska aineisto oli kerätty teemahaastattelulla, ja siten haastattelun teemat muodostivat jo jäsenyksen aineistoon. Teemoittelua voidaan käyttää aineiston analysoinnissa silloin, kun aineisto on kerätty teemahaastattelulla. Teemahaastatteluaineisto tiivistetään litteroinnin jälkeen luokittelulla. Saman teeman alle siirretään kaikkien haastateltavien vastaukset, jotka luokitellaan. Seuraavaksi pyritään selvittämään, mitä aineisto haluaa kertoa tutkijalle. Siihen vaikuttaa tutkijan viitekehys, toisin sanoen eri ihmiset näkevät saman aineiston eri tavalla. Sama laadullinen aineisto voi siis tuottaa erilaisia tuloksia eli tulkintoja. (Kananen 2012, 217.) Eskola ja Suoranta (1998, 176) tuovat esille, että teemoittelu vaatii teorian ja empirian vuorovaikutusta.

Lisäksi analysoinnissa käytin väljää teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysia voidaan pitää väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Teoriaohjaavassa analyysissa on teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjautu suoraan teoriaan tai teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä. Analyysista on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta sillä ei ole teoriaa testaava, vaan pikemminkin uusia ajatusuria aukova. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.)

Aloitin aineiston analysoinnin litteroimalla tallennetut haastattelut kirjalliseen muotoon tietokoneelle, jonka jälkeen tulostin ne paperille. Litteroinnin koin helpoksi työvaiheeksi, ainoastaan englanninkielisen haastattelun purku vei suhteessa enemmän aikaa. Olin aikonut kääntää sen litteroituani vielä suomen kielelle, mutta hylkäsin ajatuksen, ja luokittelin sekä analysoin haastattelun suoraan englanninkielisestä tekstistä.

Ainoastaan tekstinäytteet käänsin suomen kielelle asiakkaan tunnistettavuuden häivyttämiseksi. Kanasen (2012, 109) mukaan litteroinnissa voidaan erottaa eri tasoja. Työni haastattelujen litterointi on yleiskielen tasoa, sillä tulkkaus muuttaa kuitenkin haastateltavan viestiä.

Käytin hyväksi teemahaastattelurungon kysymyksiä ja luokittelin aineistosta tiettyä teemaa koskevat asiat aina kyseisen teeman alle. Pääkohdiksi määritin seuraavat:

- *Erilaiset pelot*
- *Miten pelko näkyy käytöksessä?*
- *Pelon herättämät erilaiset tunteet*
- *Selviytymiskeinot ja niissä henkilön ulkopuolelta tuleva apu ja oma apu*
- *Oliko asiakas saanut apua pelkoihinsa?*
- *Millainen apu auttaa?*
- *Keneltä asiakas odottaa apua?*
- *Mistä asiakas tietää, että selviytyy pelkojensa kanssa?*

Alleviivasin kysytyä asiaa kuvaavat kohdat aina samalla värillä, jonka jälkeen minun oli helppo löytää kaikki samaa asiaa koskevat kohdat aineistosta.

Seuraavassa vaiheessa keräsin jokaisen haastateltavan kohdalta hänen mainitsemat pelot erikseen omaksi ryhmäksi. Alleviivasin jokaisen pelon eri värillä, jonka jälkeen oli helppo hahmottaa, mikä pelko esiintyi kaikilla ja mikä vain joillakin haastatelluista. Sen jälkeen etsin aineistosta, miten pelko vaikuttaa. Alleviivasin ensin kaikki tunnereaktiot, jotka liittyivät pelkoihin. Tämän jälkeen hain kohdat, joissa mainittiin käytöksestä, miten pelko näkyi tai ei näkynyt ulospäin, ja alleviivasin ne eri värillä.

Tarkoitukseni ei ollut lainkaan käsitellä pelkoja, jotka liittyivät aikaan ennen Suomeen tuloa. Huomasin kuitenkin, että aiemmat pelot vaikuttivat nykytilanteeseen, ja etsin asiat, joissa menneisyys näkyi tässä hetkessä. Pelko saattoi myös lisääntyä tai vähen-

tyä turvapaikkaprosessin aikana, joten etsin aineistosta myös asiat, jotka olivat vaikuttaneet pelon tunteen lisääntymiseen tai vähenemiseen. Kolmannen ja neljännen pääteeman osalta vastaukset olivat huomattavasti niukempia kuin kahden ensimmäisen pääteeman kohdalla. Eniten aineistoa kertyi kysymyksiin: millainen apu auttaa, ja miten on selviytynyt peloista? Heti alkuvaiheessa havaitsin, että kysyttäessä peloista aineistosta nousi esille voimakkaasti luottamuksen puute muihin ihmisiin. Samoin vastauksissa, millainen apu auttaa, esille nousi luottamuksen tärkeys. Peloista voimakkaasti nousivat esille käännätyksen ja poliisin pelko, mutta myös kommunikointiin liittyvät pelot.

Luettuani aineistoa useamman kerran lävitse lisäsin teemoiksi esille nousseet uudet asiat niin, että analysointivaiheessa teemoja olivat seuraavat:

- *Erilaiset pelot*
- *Miten pelko näkyy käytöksessä?*
- *Pelon herättämät erilaiset tunteet*
- *Menneisyyden vaikutukset nykyhetken pelkoihin*
- *Pelkoa lisäävät ja vähentävät tekijät turvapaikkaprosessin aikana.*
- *Peloista selviytymiskeinot, ja niissä henkilön ulkopuolelta tuleva apu ja oma apu*
- *Oliko asiakas saanut apua pelkoihinsa?*
- *Millainen apu auttaa?*
- *Luottamus*
- *Kommunikointi*
- *Keneltä asiakas odottaa apua?*
- *Mistä asiakas tietää että selviytyy pelkojensa kanssa?*

Lopullisiksi teemoiksi muotoutuivat turvapaikanhakijan kokema pelko turvapaikkaprosessin aikana ja pelon vaikutukset, pelon kanssa eläminen ja selviytymiskeinot sekä keinot selviytyä tulevaisuudessa peloista.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tekstiin olen liittännyt haastateltujen vastauksia sellaisina kuin ne tulkin tulkkamana haastatteluissa tulivat esille sekä itse tekemäni käännökset englanninkielisestä haastattelusta. Haastateltavat nimesin kirjaimin A, B, C, D, E ja F, haastattelijaa kuvaan kirjaimella H.

6.1 Pelko on arkipäivän seuralainen

Pelko voidaan määritellä eri tavoin, ja haastatellut turvapaikanhakijat määrittivät pelon käsitettä myös eri tavoin. Pelkoa määriteltiin konkreettisina asioina, mutta myös niin, että pelko oli jotain, mitä ei halunnut itselle tapahtuvan, ja mitä yritettiin torjua. Pelkoa pidettiin ei-toivottavana tunteena, koska se voi tehdä ihmisen sairaaksi. Yksi haastatelluista määritteli pelon konkreettisesti niin, että voi pelätä esimerkiksi juoda vettä, koska siinä voi olla myrkkyä. Lisäksi mainittiin kiinnijäämisen pelko. Pelko määriteltiin myös kauhistuttavaksi, pelottavaksi asiaksi, joka voi pelottaa ihmisen kuoliaaksi. Pelon nähtiin tekevän ihmisestä orjan niin, ettei ihminen ole vapaa. Pelko oli vaarassa olemista ja jotain sellaista, joka aiheutti ahdistusta ja epävarmuutta. Pelko oli myös tunnetta, että jotain tapahtuu.

Pelko merkitsi turvapaikkaprosessin aikana muun muassa epävarmuutta ja turvattomuutta, koska tulevaisuudesta ei ole tietoa. Lisäksi pelossa elämisen nähtiin vaikuttavan niin, että se kahlitsi ihmisen, että tämä oli ikään kuin vangittu, vankilassa. Pelko esti olemasta luonnollisesti ja vaikutti niin, että ehkä pelkäsi tehdä jotain.

6.1.1 Käännytyksen pelko

Kaikilla haastatelluilla oli useita pelkoja. Osa peloista oli yhteisiä kaikille, osa yksilöllisiä. Osa peloista liittyi elinympäristöön tai muihin ihmisiin, osa oli henkilön omia sisäisiä pelkoja. Kaikille yhteinen ja suurin pelko liittyi kuitenkin tulevaisuuteen, siihen millainen päätös tulee Maahanmuuttovirastosta. Saako myönteisen päätöksen ja luvan jäädä Suomeen vai onko päätös kielteinen, mikä merkitsee palaamista takaisin koti-

maahan? Voidaan todeta, että kyseessä on Toskalan (1997, 36) määrittämä elämää rajoittava pelko, jossa tunne on intensiteetiltään voimakas ja joka tuottaa hyvin konkreettisen ja ehdottoman totuuden, jota ihminen ei voi kestää tai ainakin hän vahvasti uskoo näin:

D: Se pelko, mikä varmaan kaikilla turvapaikanhakijoilla on eli kun odotat sitä päätöstä, mikä se on, on mielessä koko ajan sellainen ajatus, että poliisi voi koska tahansa tulla ja käännättää sinut. Se on varmaan kaikille yhteinen pelko.

F: Pelko nimenomaan siitä, jos on pakko palata. Koska se on elämän ja kuoleman kysymys. Että pakenin sieltä henkeni edestä, jos joudun palaamaan, niin tiedän jo etukäteen, että se on hengenmeno edessä sitten. Se on se pelko.

6.1.2 Turvattomuus

Esille tuli, että turvattomuutta koettiin vastaanottokeskukseen saavuttua, sillä tilanteeseen liittyi epä tietoisuutta. Turvapaikanhakija ei tiennyt, missä hän oli ja mitä tulee tapahtumaan tai onko vastaanottokeskus turvallinen. Pelkoa herätti myös se, että joutui majoittumaan huoneeseen, jossa oli itselle tuntematon henkilö. Esille tuli myös, ettei ollut tietoa, mitä tarkoitti olla turvapaikanhakija:

C: No joo, siin aluks kun tuli sinne vastaanottokeskukseen, niin oli sellainen olo, et siin ei ole ovia tai porttia siinä tai se ei ole tarpeeks turvallinen se rakennus ja kuka tahansa voi tulla sinne ja tulla sinne asuntoon sisään. Et varsinkin yöllä oli sellainen pelko, et kuka tahansa vois tulla tänne, ettei tuntenut oloaan turvalliseksi siellä näitten muitten asukkaiden kanssa.

6.1.3 Poliisin pelko

Menneisyys ja kotimaassa koetut tapahtumat tulivat esille siinä, että poliisia kohtaan tunnettiin täällä edelleen pelkoa. Yleensä poliisin yhteydenotto liitettiin johonkin ei-toivottavaan asiaan, johonkin hakijalle kielteiseen. Pelkoa herätti ajatus, kiduttaako poliisi. Pelkoa herätti myös mahdollinen säilöön joutuminen, jolloin ei kuulustelun jälkeen pääsisikään heti takaisin vastaanottokeskukseen, vaan joutuisi jäämään poliisi-

asemalle. Lisäksi esiin tuli pelko siitä, onko hakemuksessa ehkä jotain väärin. Pelko on ymmärrettävä, koska Turtiaisen (2009, 329, 337) mukaan Suomeen saapuvilla pakolaisilla on usein takanaan hankalia viranomaiskokemuksia, joihin liittyy vainoa, pitkiä vankilakokemuksia ja jopa kidutusta. Hänen tutkimuksessaan käsitykset viranomaisista liittyivät lähinnä juuri poliisiin. Yhdellä haastateltavista ei ollut poliisia kohtaan aiemmin ollut mitään pelkoa, mutta kuulustelutilanne oli ollut sellainen, että se oli herättänyt pelon poliisia kohtaan:

C: No, ensinnäkin ihan silloin kun on tullu ja on mennyt poliisiasemalle haastatteluun ja näin, niin pelkäsi poliisia ja että poliisi vois kiduttaa. Ja sitten on jäänyt niistä kokemuksista sellainen pelko, et kun näkee vaikka poliisiauton, haluais mennä piiloon ja pelkää poliiseja. Ja sitten on sellainen pelko, että poliisit tulevat hakemaan ja palauttavat kotimaahan, koska sellaisia on nähty, ja joillekin on käynyt niin ja jäänyt se pelko.

Turvapaikanhakija voi pelätä kidutuksen lisäksi sitä, että poliisin kautta hänen olinpaikkansa paljastuu. Juuri vastaanottokeskukseen saapunut henkilö ei tiennyt poliisihaastattelun merkitystä, vaan pelkäsi tilanteensa huonontuvan, jos kertoo nimensä poliisille. Hänellä oli pelko, että hänen tietonsa leviävät ja eteenpäin menee tieto siitä, että hän on Suomessa hakemassa turvapaikkaa. Haastateltavan kokema pelkoa tuntui lisäävän myös se, että hän oli viimeisillään raskaana ja tiesi synnytyksen alkavan pian. Epävarmuutta tuntui liittyvän tilanteeseen paljon. Pelko selittyi Ruuskasen (2007, 490) mukaan sillä, että koettu vaino tekee epäluuloiseksi, ja tietojen antamista etenkin viranomaisille saatetaan pelätä:

H: Onko sinulla sitten aikaisemmin ollut pelkoja liittyen viranomaisiin tai muihin ihmisiin?

F: Kyllä minulla oli pelko, koska en ole koskaan aiemmin hakenut turvapaikkaa niin en tiennyt, miten tämä toimii. Minulla oli esimerkiksi pelko sanoa nimeni poliisille koska ajattelin, että nyt se sitten leviää se tieto kaikille, että minä olen Suomessa hakemassa turvapaikkaa. Kun en vielä ymmärtänyt sitä asiaa, ettei se niin mene.

6.1.4 Majoittuminen

Inkilän (2006, 61) ja Ruckenstein & Tepon (2005, 33) tutkimuksissa tulee esille, että toisinaan pelkoa herätti asuminen itselle vieraan henkilön kanssa samassa huoneessa, jota ei tunnettu eikä tiedetty, minkälainen toinen on. Vastaanottokeskuksessa asutaan yleensä kahden hengen huoneissa eikä asuinkumppaniaan voi valita, toki asiakkaiden toiveita pyritään kuitenkin huomioimaan. Samassa asunnossa voi asua henkilöitä, joilla on eri uskonto ja erilaiset tavat, mitkä aiheuttavat ristiriitatilanteita. Lisäksi jos on eri kieli, asioiden selvittäminen on vaikeaa. Pelko saattoi liittyä esimerkiksi siihen, uskaltaako jättää ruokaa yhteiseen keittiöön tai jääkaappiin, erityisesti lapsen ruokia, koska ei tunne naapuriaan niin hyvin:

C: Ja sitten ihan näiden naapurienkin, huoneen naapurienkin kanssa tai muiden asukkaiden kanssa, ei ollut ihan niin sellaista luottamusta, koska ei tuntenut näitä toisia, niin ei ollut helppo olla siinä, pelkäsi, et jotain voi käydä.

Pakolaisella aggressiivisuus on tavallinen posttraumaattinen oire. Esimerkiksi kidutus-tilanne synnyttää vahvoja aggressioita, joita on silloin pakko torjua ja vasta turvassa ollessa voi reagoida aggressiivisesti. (Saraneva 2002, 65.) Monet turvapaikanhakijat tulevat sodan jaloista ja heillä on traumoja, jolloin sopeutuminen toisen kanssa asumiseen on haastavaa. Lisäksi kotimaan sotatilanne ja siellä tapahtuneet tappamiset, kuka on kenenkin puolella taistellut, heijastuvat tähän hetkeen. Turvapaikanhakija ei kuitenkaan halua konflikteja vaan pyrkii välttämään niitä, mutta tuntee pelkoa siitä, mitä voi tapahtua. Haastatteluissa tuli esille että turvapaikanhakija jännittää etukäteen muiden turvapaikanhakijoiden kohtaamiseen liittyviä tilanteita ja sitä, jaksako hän hillitä itseään mahdollisessa tulevassa tilanteessa. Turvapaikanhakija haluaa lähtökohtaisesti olla siis hyvä turvapaikanhakija, hän ei halua ongelmia:

D: Miten pystyn hillitsemään itseni ja koska olen nyt sellaisessa mielen-tilassa että pienistäkin asioista saattaa tulla isoja asioita ja miten siihen reagoin, sitä pelkään.

Toisaalta voisi ajatella, että aita tai suljettu portti ahdistaisi, mutta toisaalta se kertoo myös siitä, että aita on turva ulkomaailmaa vastaan ja on turvassa. Valvonta nostettiin esille hyvänä asiana. Yksi haastatelluista toi esille, että kameroiden pitäisi nähdä

myös, mitä huoneissa tapahtuu. Hänen mukaansa jokainen on omillaan ja yrittää parhaansa mukaan pärjätä. Toisaalta ei ole oikeutta yksityisyyteen, mutta kuitenkin on pärjättävä omillaan. Esiin tuotiin myös se, että ongelmatilanteessa jää yksin. Jos on vain sana vastaan sana, silloin ei voi todistaa mitenkään, mitä on tapahtunut tai ei ole tapahtunut. Ruckenstein ja Teppo (2005, 34, 93–94) tuovat esille, että vankiloissa tapahtuu vankien keskuudessa jonkin verran pelolla hallintaa ja hyväksikäyttöä esimerkiksi painostamalla, jonka syynä voi olla vankien taloudelliset ja moraaliset pyrkimykset ja toisaalta vankien kokema uhka. Vaikka vertaus vankilaan on rankka, jotain samankaltaista nousi esille haastateltavan kommentista. Asukkaat joutuvat sopeutumaan tilanteeseen, sillä heillä ei käytännössä ole juuri valinnanvaraa:

H: Pelkäätkö täällä vastaanottokeskuksessa jotain, tunnetko olosi turvalliseksi täällä?

E: En tunne. Toisinaan asioita tapahtuu, erityisesti huoneissa ja kamerat eivät näe mitä huoneissa tapahtuu. Monia asioita tapahtuu, vieraita tulee, ihmisillä ei ole oikeutta yksityisyyteen, ihmiset tekevät kaikenlaista. Mielestäni kameroiden pitäisi nähdä joitain asioita, koska ihmiset käyttävät hyväkseen toisia ihmisiä, erityisesti huoneissa. Se masentaa monia ihmisiä.

6.1.5 Kommunikointi

Kommunikointiin liittyvät pelot tulivat esille vastaanottokeskuksen sisällä kommunikoidessa niin muiden turvapaikanhakijoiden kuin henkilökunnankin kanssa. Myös kommunikointi vastaanottokeskuksen ulkopuolisten henkilöiden kanssa tuotti joillekin pelkoa. Kommunikointi muiden ihmisten kanssa on välttämätöntä, jotta saa itsensä ymmärretyksi. Kommunikointi liittyy sekä itse kieleen että siihen, miten eri kulttuureista tulevien erilaiset tavat kohtaavat ja mitä vaikeuksia siihen liittyy. Kieli on paitsi väline saada ja kysyä tietoa, myös keino kertoa tunteista ja ajatuksista. Jos yhteistä kieltä ei ole, ihminen jää helposti epätietoisuuteen, miten asiat oikeasti ovat. Asioista ei pystytä keskustelemaan, vaan oletetaan helposti asioita. Saraneva (2002, 62) tuo esille, että puuttuvan kielitaidon vuoksi syntyy jokapäiväisessä elämässä paljon traumaattisia tilanteita, joita voidaan verrata pienen lapsen tilanteeseen, kun hän ei vielä pysty kunnolla puhumaan. Osa turvapaikanhakijoista puhuu englantia, mutta ei läheskään kaikki. Viranomaiset ja työntekijät voivat käyttää ja tarvittaessa käyttävätkin

tulkkeja asioiden selvittämiseen, mutta asiakkaat saattavat keskenään jäädä tilanteeseen, ettei yhteistä kieltä ole. Kaksi haastatelluista koki pelkoa siitä, että tulisi väärinymmärretyksi. He tiedostivat kulttuurin eroavuudet ja taustojen vaikutukset:

E: Pelkoa on siitä, kun yrittää kertoa ihmisille miten tuntee, ja kommunikoida heidän kanssaan täällä, koska kulttuuri ja taustat ovat erilaiset. Toisinaan tapahtuu, että kun kommunikoi myönteisesti, saa takaisin kielteisyyttä. Pelkoa on myös siitä, että ei tarkoita lähestyä ihmisiä tai esittää asioita niin, että herättää kielteisyyttä, mutta tulee väärinkäsityksiä ja se huolestuttaa, koska ei tule ymmärretyksi oikein omasta näkökulmasta.

Turvapaikanhakijat halusivat saada kontaktia suomalaisiin ihmisiin, he halusivat liikkua ja olla kuten muutkin ihmiset. Kuitenkin osa heistä oli kohdannut tilanteita vastaanottokeskuksen ulkopuolella, joissa he eivät olleet tervetulleita, ja he olivat kokeneet huonoa käytöstä joidenkin ihmisten taholta. Aiemmin koettu kielteisyys oli herättänyt pelon, saattoiko se tapahtua uudelleen. Ihonväri saattoi olla yksi tekijä, että erottui katukuvassa, kuten eräs haastateltava mietti. Osa haastateltavista ei tuonut esille ongelmia liikkeessaan kaupungilla ja tavatessaan muita ihmisiä. Toisaalta eräs haastateltava totesi, ettei juuri liikukaan kaupungilla, ainoastaan käy ruokakaupassa. Ei ole rahaa mennä ja osallistua erilaisiin tilaisuuksiin:

C: Sellainen pelko katsoa toisia, jos sitten tulevatkin sanomaan jotain.

6.1.6 Yksinäisyys

Yksinäisyydestä voi nauttia, mutta aina se ei ole toivottu olotila. Monet turvapaikanhakijat tulevat yksin Suomeen. Kotimaahan on jäänyt ehkä muu perhe tai niin, ettei hakijalla ole enää omaisia lainkaan. Muut perheenjäsenet ovat kadonneet tai tapettu. Haastatteluissa esille nousivat yksinäisyyden kokemukset, ja yksi haastatelluista kertoi, ettei hänellä ole ketään, johon voisi luottaa ja jonka kanssa jakaa vaikeita asioita. Esille tuli myös turvapaikkaprosessin pituuden vaikutus ihmissuhteisiin. Yksi haastatelluista kertoi, miten alussa tutuksi tulleet toiset turvapaikanhakijat olivat jo muuttaneet pois vastaanottokeskuksesta. He olivat joko saaneet oleskeluluvan tai käännetyt, eikä pitkään jatkuneessa prosessissa haastateltava enää jaksanut tutustua uusiin ihmisiin. Esille nousi myös, että rahan puute nähtiin esteenä lähteä vastaanottokeskuk-

sen ulkopuolelle, ei ollut rahaa mennä paikkoihin, joissa voisi tutustua muihin ihmisiin. Turvapaikanhakijan kokema yksinäisyys muistuttaa Granfeltin (2011, 142, 149) kuvausta vankilan arjesta. Vankilassa arki on jaettava toisten samassa kontrolloidussa tilassa elävien kanssa, mutta loppujen lopuksi ”jokainen lusii omaa kakkuaan”. Yksinäisyys voi olla hyvin totaalista. Välttämättä ei ole ketään, ketä kaivata. Toisaalta jonkun toisen ihmisen ikävöiminen voi merkitä sitä, että silloin on kuitenkin tunneside johonkuhun:

A: Sellainen pelko, yksinelämisen pelko tai yksinolemisen pelko, se on vaikeaa. Pitäisi olla joku ihminen siinä lähellä, jonka kanssa sitten kokee nämä asiat. Yksinäisyys tuntuu vaikealta.

6.1.7 Turvapaikkaprosessi

Turvapaikkaprosessi on harvoin nopea prosessi, ja joskus se jostain syystä saattaa venyä todella pitkäksi. Jopa kaksi vuotta saattaa mennä ilman ensimmäistäkään päätöstä. Esille tuli pelko siitä, että oma hakemus on unohtunut jonnekin pöydälle, lojuu vain jossain, lisäsi pelkoa, että hakija on unohdettu. Juuri epämääräisyys, epävarmuus tekee odottamisen vaikeaksi, kun ei tiedä, milloin päätös tulee. Aluksi turvapaikanhakijat ovat toiveikkaita ja odottavat saavansa päätöksen tiedoksi Maahanmuuttovirastosta saadun arvioidun ajan puitteissa. Päätökset eivät kuitenkaan aina tule hakijalle kerrotun ajan sisällä, vaan toisinaan päätöstä saattaa joutua odottamaan jopa hyvin pitkiäkin aikoja. Pelko omasta terveydestä nousi esille. Kestäkö oma psyykinen ja fyysinen terveys kaiken odottamisen ja tekemättömyyden prosessin aikana ja turvapaikkaprosessin mukanaan tuomat pelot ja niiden kanssa elämisen?

D: En tarkoita sitä, etten pysty itseäni kontrolloimaan, pystyn kyllä siihen. Mutta vaikuttaahan se sekä fyysiseen että psyykkiseen vointiini, kun koko ajan pitää miettiä sitä asiaa, ja enkä tietenkään lähde juoksemaan puukon kanssa siellä keskuksessa, mutta se käy aina vain vaikeammaksi ja vaikeammaksi ja raskaammaksi, kun aikaa on kulunut.

6.1.8 Pelko läheisten puolesta

Omaiset ja lapset ovat läheisiä ihmisille. Paradoksaalisesti läheisyys voi aiheuttaa pelkoja. Tiina Kirmasen (2000, 131) mukaan niin lapsi kuin aikuinenkin voi pelätä paitsi

oman hyvinvointinsa puolesta, myös läheistensä puolesta. Kuten Weaver ja Burns (2001, 156) tutkimuksessa tulee esille, kotimaahan jääneistä tunnetaan huolta. Yksi haastatelluista toi esille sen, että pelot eivät liity pelkästään omaan tilanteeseen, vaan pelkoa tunnettiin myös oman perheen puolesta, joka oli jäänyt kotimaahan. Hakijaa on etsitty ja hänen perheensä on joutunut salailemaan sitä, missä hän on. Haastateltava toi esille sen, että vaikka hän on lähtenyt kotimaastaan, häneen liittyvä ongelma ei ole kadonnut siellä mihinkään. Päinvastoin turvapaikanhakijaan liittyvä ongelma on vain syventynyt ajan kuluessa kotimaassa niin, että hänen perheensä on kärsinyt myös tilanteesta. Haastatelluilla turvapaikanhakijoilla, joilla oli lapsia, oli pelko myös lasten puolesta. Haastateltavat olivat yksinhuoltajaitejä, joten he kantoivat yksin pelkonsa ja vastuunsa lapsistaan:

C: Ennen kuin tää vauva oli syntynyt, niin silloin oli myös sellainen pelko, et jos jotain käy. Et vaikka, jos vaikka lapselle käy jotain tai hänelle käy jotain tai että lapsi vahingoittuu.

6.1.9 Tulevaisuus

Osa haastatelluista toi esille pelon tulevaisuudesta, jos saisikin jäädä Suomeen. Miten oppisi elämään suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa ei tunne ketään? Miten osaisi tehdä asioita oikein ja kommunikoida suomalaisten kanssa? Esille tuli myös totaalisille laitoksille tyypillinen piirre takavarikoida joitain asukkaan rooleja laitoksessa olon aikana. Jos päätöstä joutuu odottamaan pitkään, miten sopeutua yhteiskuntaan takaisin, jos on elänyt pitkään eristettynä yhteiskunnasta? Miten saisi uudelleen kiinni tavoitteestaan? Pelko on sinänsä aiheellinen Goffmanin (1969, 15) näkemyksen mukaan, sillä jos ero ulkomaailmasta kestää vuosikausia, niin aina ei ole mahdollista ottaa kiinni sitä aikaa myöhemmin, mitä nyt ei voi käyttää opinnoissa tai työssä etenemiseen, seurusteluun tai omien lasten kasvatukseen.

6.1.10 Ympäristö

Pimeällä liikkuminen aiheutti pelkoa yhdelle haastatellulle. Hänestä tuntui, että joku seurasi häntä tai oli lähellä, mutta kyseinen tunne oli ollut jo ennen Suomeen tuloa. Toisaalta kaksi haastatelluista toi esille, miten turvallista liikkuminen on yöaikaankin Suomessa. Ei tarvinnut pelätä, että kukaan pysäyttää, ryöstää tai yrittää raiskata.

Erityisesti talvi ja kylmyys herättivät pelon tunteita, miten kylmyydestä selviäisi. Toisin sanoen uusi, tuntematon asia pelotti. Haastateltava kertoi muiden pelotelleen, että pakkasta voi olla -50 astetta.

6.2 Jatkuva pelko on kuin syöpä

Pelon syyt haastatelluilla olivat osittain erilaisia, mutta pelko mahdollisesta käännetyksestä oli kaikilla haastatelluilla mielessä jatkuvasti. Pelko näyttäytyi epämääräisenä pelon tunteena tai olo oli epävarma ja turvaton, kun pelkäsi. Joskus pelon saattoi unohtaa, mutta esimerkiksi poliisiauton näkeminen toi pelon uudelleen mieleen. Pelon työntäminen taka-alalle onnistui niiltä haastatelluilta hetkittäin, joilla oli lapsia, sillä lapset vaativat aikaa eikä aina ollut aikaa miettiä asioita niin paljon. Pelon herättämät tunteet vaihtelivat sen mukaan, minkälaisesta pelosta oli kyse ja miten pitkään pelko oli jatkunut:

F: Voisin kuvailla tätä tunnetta siten, että jos on ollut leijonan suussa ja leijona on haukannut ja pääsee sieltä pakoon, niin ei missään nimessä halua sinne takaisin, koska sitten kyllä kuolee. Siltä tuntuu.

Esille tuli haastattelussa, miten turvapaikanhakijalla oli taka-alalla koko ajan tunne, että hän oli tekemisissä edelleenkin poliisin kanssa. Mukana seurasi koko ajan tunne, että kaikkea hänen tekemistään seurataan ja arvioidaan, koska on turvapaikanhakija eikä silloin ole oikeuksia elää vapaasti. Tällainen jatkuva pelko koettiin ikään kuin syöväksi, joka menee syvemmälle ja syvemmälle ja lopulta tappaa ihmisen. Vanha aiemmin koettu pelko aktivoitui siinä vaiheessa, kun kohtasi siitä muistuttava asian, silloin vanhat haavat aukenivat.

Pelko vaikutti siihen, ettei pystynyt luottamaan muihin ihmisiin, ei muihin turvapaikanhakijoihin eikä henkilökuntaan ja sen takia jäi yksin. Koko ajan ahdistus ja huoli olivat läsnä, ja yksinäisyys sai tuntemaan syvää surua ja huolta. Haastateltava kertoi, että oli tunne, ettei senhetkiseen tilanteeseen löytynyt ulospääsyä, ettei löytynyt ratkaisua. Yksinäisyyden tunne koettiin niin voimakkaana välillä, että se tuntui lähes ylittämättömältä:

A: Et kun on niin yksin, niin sitten tuntuu välillä, ettei pää ei kestä, on niin vaikea olla.

Alussa turvapaikanhakija on yleensä toiveikas oman tilanteensa suhteen ja uskoo tulevaisuuteen ja siihen, että saa jäädä maahan. Turvapaikanhakijat suhtautuvat aluksi innostuneesti suomen kielen opiskeluun, haluavat tutustua maan tapoihin, kulttuuriin ja ihmisiin. Ajan kuluessa toiveikkuus alkaa vähitellen hiipua, ja kiinnostus suomen kielen opiskeluun laantuu, kun mitään ei tapahdu. Yksi haastateltavista kertoi, että pitkä päätöksen odotusaika sai aikaan sen, että haastateltava halusi lopulta vain eristäytyä muista. Päätöksen viipyminen vaikutti mielialaan, olo oli alakuloinen ja masentunut eikä mitään huvittanut enää tehdä. Kiinnostus asioita ja yleensä kaikenlaista tekemistä kohtaan hiipui vähitellen. Oleminen keskittyi vain nukkumiseen ja syömiseen. Monien on todettukin traumatisoituvan uudelleen, koska turvapaikkaprosessi on niin pitkä (Ruuskanen 2007, 491). Samoin Granfelt (2011, 142) toteaa, että vapautuessaan vankilasta vanki voi olla psyykkisesti vielä huonommassa kunnossa kuin vankilaan tullessaan, sillä vankila on yhteiskunnasta syrjäyttävä ja läheisistä eristävä paikka. Useampi haastateltava toi esille sen, että nukkuminen ja syöminenäkään eivät sujuneet enää ilman vaikeuksia tai ettei ollut ruokahalua. Yksinäisyys ja oman suvun turvaverkon haajoaminen aiheuttavat huolta ja uupumusta, jotka voivat tulla esiin ruumiillisina oireina, kuten päänsärkynä ja vatsavaivoina (Vainikainen 2002, 4115). Lisäksi uniin tuli tilanne, että saa kielteisen päätöksen. Jos pelon joskus unohti ja oli hyvä olo, niin pelon tullessa takaisin mieleen se vei ilon pois:

D: Kiinnostus elämistä kohtaan tai jotain muuta kohtaan on vähän niin kuin hiipunut, syödä ja nukkua, nukkua ja syödä, se on se, mitä haluaa tehdä, ja sitten vaan istut ja odotat ja odotat ja odotat.

Pelko vaikutti myös niin, että neljä haastatelluista kertoi pitävänsä pelot sisällään, koska he eivät voineet oikein luottaa keneenkään. Yksi haastatelluista kertoi olevansa mieluummin yksin, ja eristäytyvänsä hieman toisista ihmisistä ja pitävänsä tunteet itsellään. Tunteiden itsellä pitäminen nähtiin varmempana vaihtoehtona kuin puhuminen jollekin, koska muista ihmisistä ei voinut tietää. Yhden haastateltavan mukaan joillain muilla ihmisillä oli taipumus vain lietsoa pelkoa lisää alkamalla kertoa omista kokemuksistaan. Yksi haastatelluista toi esille sen, että hän pyrkii siihen, ettei hänen tunteensa pelko näkyisi, vaan hän pyrkii tietoisesti olemaan vahva.

Pelko jotain asiaa tai toisen ihmisen reaktiota kohtaan voi muuttaa käyttäytymistä siinä, miten toimii jossain tilanteessa. Ihminen ei ikään kuin ole vapaa toimimaan niin

kuin haluaisi, vaan joutuu sopeutumaan tilanteen pakosta. Jotta konflikteja ei syntyisi, ihminen sopeutuu tilanteeseen kontrolloimalla itseään, ja toimii niin, että ei tapahtuisi mitään ei-toivottavaa. Goffmanin (1969, 35) mukaan hankaluuksien välttäminen edellyttää jatkuvaa tietoista ponnistelua. Välttääkseen konfliktit asukas voi tarkoituksella vähentää kanssakäymistä muiden kanssa:

D: Istun omassa huoneessani, ja pysyn siellä itsekseni. Yritän pitää sen keskustelun sellaisella yleisellä tasolla että päivää, päivää ja näin, mutta koko ajan mietin, ettet vaan sano mitään sellaista, että mistä nyt tulisi joku ongelma tai mistä tää toinen voisi ehkä loukkaantua tai saada jonkun syyn toimia jollainlailla.

Vastaanottokeskuksessa on omat säännöt, joita on noudatettava. Turvapaikanhakijoiden on oltava aina tavoitettavissa ainakin puhelimitse. Yön yli poissaoloista pitää ilmoittaa ohjaajille, erityisesti, jos on useamman päivän poissa vastaanottokeskuksesta. Säännöt nähtiin toisaalta ymmärrettävänä, hyvänä asiana, mutta toisaalta myös merkkinä siitä, ettei ole vapaa. Sääntöjä on ajateltava koko ajan, koska on muiden kontrollin alla. Pelko vaikutti myös niin, että täytyi muistaa varovaisuus siinä, miten toimi muiden ihmisten kanssa ja mitä puhui ja kenelle:

E: Säännöt ovat ok, mutta samaan aikaan jos esität jotain mitä et ole, säännöt vaikuttavat sinuun niin paljon, koska et ole oma itsesi.

Kommunikointi ja kontaktin ottaminen toiseen ihmiseen niin, että tulisi ymmärretyksi ja huomioiduksi oikealla tavalla, ei ole itsestäänselvyys. Toiset ovat reippaita ja ulospäin suuntautuneita, toiset taas arkoja ja hiljaisia. Yksi haastateltavista mainitsi välttävänsä katsekontaktin ottamista muihin pyrkien näin välttämään ikävät kokemukset. Vaikka yhteiskunta turvapaikanhakijan ympärillä on turvallinen, se on Salmen (2002, 3502) mukaan usein kylmä ja muukalaisvihamielinen:

C: No tuolla ulkona kävellessä niin on tapana sillä tavalla, et katsoo maahan ja välttää katsomasta muita ihmisiä. Et jotenkin on tullut sellainen, koska monta kertaa jo tultu sanomaan jotain ilkeää ja tultu loukkaamaan. Vaikka ei tee mitään, että vaan kävelee siellä, joku tulee sitten vaan ja sanoo pahasti, niin sellainen pelko on vähän, et se vois tapahtua uudestaan.

Pelkoa oli herättänyt myös kontaktin ottaminen henkilökuntaan. Tämän seurauksena haastateltava koki parempana olla pyytämättä jotain tarvitsemaansa, jota hän olisi ollut oikeutettu saamaan, ja yritti sen sijaan selviytyä itsenäisesti. Torjutuksi tulemisen takia hän pyrki välttämään tilanteita, ettei tarvinnut mennä pyytämään mitään, sillä hänelle oli tullut pelko, että hänet torjuttaisiin uudelleen:

H: Miten sitten henkilökunta, onks jotain pelkoja meitä kohtaan? tai meidän toimintaan tai miten on toimittu jossain tilanteessa?

C: On ollut, et kaikki eivät ole olleet ystävällisiä. Ja sitte, on ollu sellaisia, ja et, on pelännyt esimerkiks mennä sinne respaan hakemaan jotain, vaikka roskapusseja, et ei o halunnut mennä, on vaikka ostanut niitä itse, ei ole tarvinnut mennä niitä sieltä kysymään, koska siellä sitten välillä sanotaan että älä tule, tule myöhemmin uudestaan tai lähetetään pois eikä anneta.

6.3 Pelkoa kesyttämään luottamuksellisella läsnäololla ja tiedolla

Goffmanin (1969, 48) mukaan asukas ei välttämättä voi luottaa tovereihinsa, jotka saattavat varastaa häneltä tai hyökätä hänen kimppuunsa. Sama asia tulee esille myös haastatteluissa, turvapaikanhakijat eivät luota toisiin turvapaikanhakijoihin, erityisesti alussa, koska eivät tunne toisiaan eivätkä tiedä toisten taustoja. Se merkitsee yksin olemista ja yksin selviytymistä. Henkilökunnallekaan ei helposti avauduta, valikointia tapahtuu kenelle puhutaan mieltä vaivaavista vaikeista asioista. Toisaalta henkilökunnan kiireisyys vaikutti siihen, ettei helposti turvauduta heihin. Lisäksi työnkuvalla näytti olevan merkitystä siihen, kenelle puhutaan mistäkin asioista. Sairaanhoidtajalle ja sosiaalihoitajalle puhuttiin helpommin vaikeista asioista kuin ohjaajille.

Kysyessäni, millainen apu auttaa, puhumisen nosti esille kolme haastatelluista. Puhuminen nähtiin keinona, että saa itseään vaivaavan asian pois, jaettua. Sillä ei niinkään nähty olevan merkitystä, vaikka ratkaisua ei löytyisi. Tärkeää olisi kuitenkin itse vuorovaikutus ja keskustelu. Ammatillaisen antamat neuvot koettiin tärkeinä. Toisaalta haastatteluissa esiin tuotiin, ettei ole sellaisia ihmisiä, joille voisi uskoutua tai avautua. Kaikille ei haluta puhua omista asioistaan. Esille nousi se, että voidakseen puhua asioistaan, henkilön on pystyttävä luottamaan toiseen ihmiseen, ammatillaiseen luotteaan. Muille turvapaikanhakijoille ei juuri puhuta omista asioista, koska ei tiedetä, ku-

ka kukin on, on oltava varovainen. Turtiaisen (2009, 341) mukaan luottamuksen syntymökemukset eivät kuitenkaan sijoitu maahantulohetken kontakteihin, vaan ovat joko olemassa sitä ennen tai rakentuvat vuosien kuluessa. Vastaanottokeskuksen henkilökunnalla näyttäisi näin olevan merkittävä rooli luottamuksen rakentamisessa vähitellen:

H: Sanoit, ettei voi luottaa. Onko niin, kun olet täällä vastaanottokeskuksessa, ettei sinulla ole ketään, kenelle sie voisit puhua? tai saada apua siihen olotilaan?

F: Joo, ehkä siellä onkin, mutta toisaalta vastaanottokeskuksessa on niin valtavan paljon ihmisiä, monia perheitä, kaikilla on moninaisia ongelmia yhtä aikaa, tuntuu että siellä on niin valtava kiire koko ajan. Eli tää että on ollut tää vaikee tilanne elämässä, ja on nyt sitten täällä uudessa paikassa, kaikki on uutta, aivan erilainen, uusi paikka niin, se ehkä tekee sitä, ettei oikein osaa luottaa.

H: Pystytkö luottamaan henkilökuntaan tai pystytkö ajattelemaan, että voisit saada henkilökunnalta apua?

F: Kyllä mä uskon että henkilökuntaan voi luottaa. Mutta tässä on enemmän kysymys siitä, millainen ihminen minä itse olen.

Vastaanottokeskuksessa ohjaajien työnkuvaan kuuluu ohjaaminen ja neuvominen. Esille nousi se, että henkilökunnan huomio ja ajan antaminen merkitsivät paljon. Haastateltavan mielestä olisi tärkeää, että ei vain annettaisi huonetta ja odotettaisi, milloin asiakas tulee kertomaan jostain epäkohdasta. Pidettiin tärkeänä että henkilökunta kiertäisi välillä asuntoja ja että he katsoisivat, miten asunnoissa eletään ja miten asiakkaat tulevat toimeen keskenään ja kyselisivät, mitä kuuluu. Se nähtiin tärkeänä osana välittämistä, sillä haastateltavan mukaan turvapaikanhakija ei ole vapaa vastaanottokeskuksessa, vaan on ikään kuin henkilökunnan kontrollin alla. Esille tuotiin, että asiakkaiden ei pitäisi joutua elämään kuin vankien. Vastavuoroisesti nähtiin tärkeänä saada mahdollisuus kertoa, miltä tuntuu ja saada neuvoja tarvittaessa:

E: Jos elää toisen ihmisen valvonnan alaisena, joka tuomitsee sinun tekemisiä, hän on sinun holhoojasi ja hänen täytyy neuvoa sinua, kysyä ja

tietää, milloin voit huonosti, milloin hyvin, se auttaa, se merkitsee paljon. Se antaa tunteen että kuulut johonkin, koska sinulla ei ole vanhempiasi.

Esille nousi, että ystävällisyyttä ja läsnäoloa arvostettiin. Pienillä asioilla saattoi olla suuri merkitys turvapaikanhakijalle, jolle henkilökunta oli ne ainoat ihmiset, joihin turvautua:

A: Et jos ihmiset on vaikeassa tilanteessa, et ne tarvii jotain apua, niin että heitä voisi auttaa sitten eikä niinku työntäisi pois tai hylkäisi siinä tilanteessa, et voisi jollain tavalla auttaa.

F: Ja se myöskin, et esimerkiksi silloin kun minä tulin, ja olin viimeisinäni raskaana. Me tulimme yöllä keskuksen ja mä olin todella väsynyt. Sitä ajattelen, että olisi ollut kiva, jos siin ois ollut joku ihminen joka ois istunut siihen mun viereeni ja kertonut sitten, ollu niinku vastassa siellä vastaanottamassa ja kertonut mitä seuraavana tapahtuu. Se olis ollu kiva.

H: Se taisi mennä niin, että näytetään huone vaan?

F: Näytettiin huone ja annettiin ruokaa kyllä. Sit mä menin nukkumaan ja siinä oli laukut. Ja sit ykskaks siellä onkin sitten alhaalla oli...poliisi. Se oli ihan shokki, et siel on poliisi.

H: Eli se olisi ollut hyvä tietää etukäteen?

F: Kyllä. Eli se että olisi hyvä ymmärtää, että kun ihminen tulee tänne psyykkisesti huonossa tilassa ja todella väsyneenä, ettei sitten olisi tällaista shokkia.

H: Annettiinko sinulle mitään informaatiota, kuka sinut yöllä majoitti?

F: Ei.

Turvallisuuden tunteen saavuttamiseen tarvittava aika vaihteli. Yhdellä haastatelluista oli mennyt lähes puoli vuotta, ennen kuin hän tottui asumaan vastaanottokeskuksessa eikä enää pelottanut. Toisaalta toisella haastatelluista oli turvallinen olo jo heti seuraavana päivänä, pelkoa ei ollut vastaanottokeskukseen liittyen. Henkilökunnan toiminnalla ja huolenpidolla oli suuri merkitys siihen, että olo oli turvallinen:

H: Silloin kun sie tulit tänne vastaanottokeskukseen ihan alussa, oisit sie toivonut, oisko ollut jotain, mitä henkilökunta olisi voinut tehdä enemmän tai toimia toisella tavalla, et ois ollut heti alusta turvallinen olo?

B: No, ei oikeastaan, et kyllä se vastaanotto on ollut hyvä, et silloin kun poliisi on hänet tuonut tuonne vastaanottokeskukseen, niin sitten hänelle on annettu huone ja majoitettu sinne ja annettu avain siihen huoneeseen ja sitten annettu lääkkeitä, koska hän ei hyvin päässyt kävelemään ja et huolehdittiin ja siitä tuli se turvallisuuden tunne. Ja sitten seuraavana päivänä annettiin se id-kortti ja sit sanottiin, että tää pidetään mukana kun kävellään tuolla ja siitäkin tuli sellaista turvallisuuden tunnetta. Ja on näytetty sellainen dvd ja on kerrottu asioista ja sitten yleensäkin on hyvin hoidettu. Et jos on terveysongelmia, niin pääsee hoitoon ja lääkäriin ja on kerrottu.

Riippui myös asiasta, millaisen avun nähtiin auttavan. Turvapaikkaprosessin etenemisestä haluttiin tietoa. Myös turvapaikkaprosessin pituutta haluttiin lyhennettävän. Lisäksi tuotiin esille, että huonejärjestelyillä saataisiin vähennettyä pelkoa. Uskonto, taustat ja yhteinen kieli huomioiden voitaisiin vähentää konfliktin pelkoa huonetoverien välillä. Lisäksi poliisia kohtaan tunnettua pelkoa toivottiin voitavan vähentää:

C: Tuol vastaanottokeskuksessa niin kaikki asiakkaat varmaan pelkää niitä poliiseja, et jos joku, vaikka yksikin poliisi saisi heidät uskomaan et ei tarvitse pelätä, niin se jo helpottaisi.

F: Kun tänne tulee pelokkaana, kun on poliiseista se ajatus, että heitä pitää pelätä, mutta täällä se onkin vaan osa turvapaikkakäsittelyä tää poliisin haastattelu. Jos sen olisi ymmärtänyt etukäteen, niin olisi varmasti ollut rauhallisempi siellä.

Kysyttäessä turvapaikanhakijoiden kokemuksia siitä, olivatko he saaneet apua pelkoihinsa ja jos olivat, niin keneltä ja millaista, vastaukset vaihtelivat. Kolme kuudesta haastateltavasta kertoi turvautuvansa Jumalaan ja rukoilevansa ja saavansa näin voimaa itsellensä. Yksi haastatelluista näki, että se, mitä tapahtuu, on Jumalan kädessä ja että Jumala on ainoa, joka voi auttaa.

Lapset nähtiin myös voimia antavina, joko niin, että he olemassa olollaan tuottivat voimaa aikuiselle, tai niin, että kun on lapsi, pitää jaksaa ja voima löytyi itsestä tilanteen niin vaatiessa. Toisesta huolehtiminen tuli etusijalle niin, että oma pelko väistyi jossain määrin, rohkeus lisääntyi uuden vastuun kautta. Pelon hallitseminen itselle vakuuttamalla, itselle puhumalla, että kaikki järjestyy, nousi kolmen haastateltavan kohdalla esille. Osa haastatelluista käytti sisäisiä selviytymiskeinoja ja rauhoitti siten itseään. Sen lisäksi, että ihminen rauhoitti itseään itselle vakuuttamalla, että kaikki muuttuu hyväksi, ulkoisena apukeinona mainittiin myös rauhoittavat lääkkeet:

B: No kaikille tai kenelle tahansa en halua puhua omista asioistaan aina, että kertoisi omasta tilanteestaan tai tunteistaan, mutta se kyllä kun on kristitty, rukoilee tavallaan että, Herra, jätän sinun käsiisi tämän tilanteen ja sitten siitä tulee sellainen rauhallisempi olo ja että kestää, koska ei se pelko tietenkään ohi mene tai poistu, vaan se on edelleen vaikka tää poliisin pelko tai tällainen, mutta sitä kuitenkin pystyy rauhoittumaan.

Kaksi haastatelluista mainitsi, että puhuminen on auttanut. Yksi haastatelluista koki, että keskustelut psykologin luona olivat auttaneet häntä, sillä siellä hän oli ymmärtänyt että turvapaikkaprosessi käsitellään luottamuksellisesti. Lisäksi hyvät kokemukset sairaalassa olivat vähentäneet pelkoja, kun henkilö oli ollut synnyttämässä lastaan. Hyvä hoito oli tuonut kokemuksen, että Suomi on turvallinen maa eikä ole syytä pelätä.

Samoin hyvä kokemus poliisin toiminnasta oli vähentänyt poliisia kohtaan tunnettua pelkoa hakijan saatua tiedoksi myönteisen päätöksen. Hakija oli kokenut, että poliisi voi tehdä hyviä asioita, ja että poliisit eivät olekaan niin vaarallisia ja väkivaltaisia Suomessa kuin siellä, mistä turvapaikanhakija tuli:

C: Siinä vaiheessa kun on saanut sen oleskeluluvan ja poliisi on sen ilmoittanut, ja oli siellä paikan päällä ja poliisi kertoi nämä hyvät uutiset, niin silloin se lakkasi oikeastaan ja siitä hetkestä ei ole enää pelännyt.

Yleisesti vastaanottokeskuksessa henkilökunnan järjestämä toiminta koettiin hyvänä asiana, sitä toivottiin lisää, sillä silloin ei olisi aikaa ajatella omia asioita ja suruja koko ajan. Haastateltavien mielestä henkilökunta teki voitavansa, mutta kiire näyttäytyi ohjaajien toiminnassa. Vaihtelua oli siinä, miten helppoa tai vaikeaa oli hakea henkilökunnalta apua. Yksi koki henkilökunnan ikään kuin vanhemmikseen, joilta saattoi hakea tarvittaessa apua. Yksi haastateltavista taas kertoi katsovansa aina ensin, kuka on työvuorossa, ennen kuin otti kontaktia. Yksi haastateltavista toivoi selkeästi enemmän kontaktinottoa henkilökunnalta. Kaksi haastateltavista toi esille, että ei ole mitään, mitä henkilökunta voisi tehdä heidän tilanteessaan enemmän:

D: Uskon että teette jo kaiken minkä voitte.

B: Siitä lähtien kun tuli vastaanottokeskukseen niin on kyllä henkilökunta hoitanut hyvin kaiken ja huolehtinut ja tuntuu vähän siltä kuin ne olisi heidän vanhempiaan ja ne hoitavat ja huolehtivat. Jos on jotain ongelmia, voi mennä kertomaan ja sitten yritetään etsiä ratkaisuja ja apua saa ja et se tuntuu hyvältä. Ja et siellä on turvallinen olo, se on paljon, henkilökunta on kyllä hyvin tehnyt hommat.

Pääsääntöisesti koettiin, että henkilökunta teki kaiken voitavansa, mutta kontaktia toivottiin enemmän. Kaksi haastatelluista toi esille, että sosiaaliohjaaja voisi tuoda esiin, että hänen luokseen voi tulla puhumaan vaikeista asioista. Keskusteluilla ja yleensäkin kommunikoinnilla nähtiin olevan parantava vaikutus.

Luottamuksellisuus ja ammatillisuus nostettiin esiin, että uskaltaa puhua peloistaan. Yksi haastatelluista kertoi tarvittaessa menevänsä puhumaan sellaisen työntekijän kanssa, johon luottaa:

A: Joku voi auttaa siinä sillä tavalla, et jos pystyy jakamaan sen, jos pystyisi kertomaan siitä tunteesta, mikä on ja siitä pelosta, mutta sen henkilön täytyy sitten olla hyvin läheinen, koska, sillä tavalla että voi luottaa siihen.

Toisaalta haastateltavien kokemus kahta lukuun ottamatta oli se, etteivät he olleet saaneet apua pelkoihinsa muilta ihmisiltä. Ilmeisesti pelot olivat asia, josta ei heidän kanssaan ole keskusteltu riittävästi. Toisaalta tuli myös esille, ettei kohtaaminen ole aina tuntunut aidolta. Granfelt (1998, 177) nostaakin esille terapeutin osaamisen, millä hän tarkoittaa kykyä ymmärtää ja myötäelää toisen ihmisen kokemuksia niin, että se välittyy myös asioistaan kertovalle ihmiselle:

A: Sanotaan helposti, että kyllä tämä tästä ja se siitä, mutta sellaista todellista välittämistä ja auttamista ei ole.

6.4 Toivo vapaudesta auttaa jaksamaan

Tulevan päätöksen odottamiseen liittyvää pelkoa ja epävarmuutta ei pystynyt poistamaan mikään asia odotusvaiheen aikana. Tulevaisuuteen liittyvästä pelosta huolimatta tärkeänä nähtiin päätöksen saaminen, olisi se sitten myönteinen tai kielteinen. Odottamisvaiheessa ei pystynyt tekemään omalle asialleen mitään, mutta saatuaan päätöksen, vaikka kielteisen, olisi mahdollisuus toimia.

Kysyttäessä mistä haastateltava tiesi, että selviytyy pelkojensa kanssa, vastaukset vaihtelivat. Kaksi haastatelluista koki, että heillä oli sellainen tunne, että selviää. Ruishalmeen ja Saariston (2007, 73) mukaan toivova ihminen voi suhtautua koettelemukseensa kärsivällisesti. Aikaperspektiivi on avoin eikä aikaa koeta vankilana, vaan ihminen näkee muutoksen mahdolliseksi elämässään, jossain vaiheessa tulevaisuudessa:

D: Tiedän että pystyn pitämään itseni kurissa, tiedän että lääkkeiden avulla pystyn nukkumaan ja syömään, että tää tilanne on sillä lailla hallinnassa lääkkeillä. Jotenkin tuntuu, että kyllä se tästä menee.

C: Vaikea on sanoa, mikä olis sellanen keino, sitä vaan yrittää sitten selvittää siinä tilanteessa.

Toisaalta yksi haastateltava koki, että on vaikea pärjätä pelkojensa kanssa:

H: Mistä sinä tiedät, että sinä kuitenkin selviät näiden pelkojen kanssa?

A: Ei oikeastaan mitenkään pärjää tuolla vastaanottokeskuksessa tai sillä tavalla, et vain odottaa sitä vastausta, mikä se tulee olemaan.

Oleskeluluvan merkitys tuli esille paitsi siinä, että pelko käännytyksestä poistuisi, myös vapautena päättää omista asioista ja mahdollisuudesta toimia. Voisi matkustaa, alkaa opiskella, saisi asua rauhassa omassa asunnossa. Henkilöt, joilla oli lapsia, eivät nostaneet vapauteen liittyvää asiaa esille. Ehkä heidän elämänsä näyttäytyi heille normaalimpana kuin henkilöille, jotka asuivat yksin ja kokivat ehkä selvemmin erilaiset rajoitukset. Lapset rajoittavat aina jossain määrin vanhempiensa tekemistä ja menemistä, sillä lasten tarpeet on huomioitava:

D: Vertaan tätä odotusaikaa vähän niin kuin vankilaan joutumiseen. Tavallaan sinut eristetään yhteiskunnasta siksi ajaksi ja et voi osallistua mihinkään. Et voi osallistua kielen opiskeluun, et ammatin hankintaan, et mihinkään tällaisiin asioihin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Turvapaikanhakijoilla esiintyi paljon erilaisia pelkoja turvapaikkaprosessin aikana. Suurimpana pelkona, joka tuli kaikkien haastateltujen vastauksissa esille, oli pelko tulevasta ja mahdollisesta käännytyksestä. Toisaalta tulevaisuus tuntui pelottavan myös jossain määrin siinäkin tapauksessa, jos saisi oleskeluluvan. Viisi kuudesta haastatellusta mainitsi myös pelon poliisia kohtaan. Poliisi liitettiin siihen, että joutuu lähtemään maasta ja palaamaan kotimaahan. Lisäksi aikaisemmat kielteiset kokemukset viranomaisien toiminnasta siirtyivät myös tähän hetkeen, ja näkyivät erityisesti pelkona poliiseja kohtaan. Myös kommunikointiin liittyvät haasteet nostettiin esille, pelättiin väärinymmärryksiä ja niistä mahdollisesti seuraavia konflikteja muiden turvapaikanhakijoiden kanssa. Myöskin pelko tulla itse loukatuksi vaikutti siihen, että tiettyjä tilanteita alettiin vältellä.

Apua pelkoihinsa turvapaikanhakijat eivät juuri olleet kokeneet saaneensa muilta, vaan selviytymiskeino oli löydetty joko uskonnosta tai uskosta omaan sisäiseen voimaan selviytyä. Lasten katsottiin myös antaneen voimaa. Yksittäisissä vastauksissa mainittiin apukeinoina myös lääkkeet sekä keskustelut psykologin tai sellaisen työntekijän kanssa, johon luottaa.

Helpottavana asiana pelkotiloihin haastateltavista kolme mainitsi puhumisen merkityksen. Puhuminen nähtiin tärkeänä, koska silloin pystyi jakamaan pelon tunteen ja mieltään vaivaan asian. Ratkaisua ei siis niinkään haettu vaan kuuntelijaa. Tärkeänä koettiin myös vastaanottokeskuksen järjestämä toiminta, sillä osallistuminen erilaiseen toimintaan vei ajatukset pois omista ongelmista. Lisäksi pelkoa vähentävänä tekijänä mainittiin, että hakijoiden taustat uskonnon, kulttuurin ja kielen osalta huomioitaisiin asumisjärjestelyissä, jolloin vuorovaikutus olisi helpompaa. Lisäksi turvapaikanhakijalle itselle merkityksellisen tiedon saanti nähtiin tekijänä, jolla pystyttiin vähentämään pelkoa.

Voidaan todeta, että esiin tulleet pelot turvapaikanhakijoilla kohdistuivat sekä ulkoiisiin tilanteisiin, mielen pelkoihin että sosiaalisten tilanteiden pelkoihin. Taustalla on turvattomuutta ja hylätyksi tulemisen pelkoa, jotka ovat Toskalan (1997, 26, 45, 51) määrittämiä pelon perusjuuria. Turvattomuuden kokeminenhan on yksi perustunteista, joka luo pohjaa erilaisille peloille, ja siihen liittyy kokemuksia avuttomuudesta, voimattomuudesta ja epäluottamuksesta, jotka kertovat usein ihmisen suhteesta joko ulkoiisiin kohteisiin tai sisäisiin tuntemuksiin. (Toskala 1997, 122.)

Goffmanin (1969, 12, 24–25) mukaan asukkaalla on laitokseen tullessaan tietynlainen aiempi ”kulttuuri”, oma elämäntapa ja toiminnot ja käsitys itsestään, joita pidetään itsestään selvinä siihen hetkeen saakka, kun saavutaan laitokseen. Laitoksessa asukas menettää niiden tarjoaman tuen, ja häneltä viedään joitain hänen entisiä roolejaan. Vastaanottokeskuksessa toteutuvat Goffmanin kuvaamat asiat muun muassa siinä, että turvapaikanhakija joutuu yleensä jakamaan huoneen itselle vieraan henkilön kanssa. Goffmanin mukaan asukkaan minuutta loukkaa esimerkiksi se, kun hän joutuu pakon edessä alttiiksi ihmisten väliseen kontaktiin ja sosiaaliseen suhteeseen eikä voi vaikuttaa siihen, kenen kanssa asuu ja kuka häntä tarkkailee. Muun muassa ikä-, kansallisuus- ja rodullisten ryhmien sekoittuminen ja kontakti epätoivottujen asuintovereiden kanssa voivat loukata. Vastaanottokeskuksessa turvapaikanhakijalla ei ole juurikaan valinnanvaraa, sillä harvalla on mahdollisuus majoittua vastaanottokeskuksen ulkopuolelle esimerkiksi sukulaistensa luo. Turvapaikanhakija joutuu siis sopeutumaan pakon edessä ja luopumaan ehkä jostain sellaisesta, mihin on aiemmin tottunut. Vaikka hän on päässyt turvaan lähtömaansa vaikeuksia, niin kuitenkin turvapaikanhakija toisinaan kokee pelkoa joutuessaan asumaan itselle vieraan henkilön kanssa, joka on toisesta kulttuurista eikä yhteistä kieltä ole. Lukkaraisen (2005, 110) tutkimus tukee sitä, että pakkoasuminen itselle vieraan henkilön kanssa voi aiheuttaa turvapaikanha-

kijalle lisääntyvää psykososiaalista oireilua. Vankiloissa saatetaan vapaaehtoisesti ha-
keutua eristykseen, kun vanki pelkää muiden vankien uhkailua. Pelkoa voidaan vähä-
tellä ja pikemminkin tuodaan esille, että halutaan ”olla rauhassa”. (Ruckenstein &
Teppo (2005, 51.)

Vastaanottokeskuksessa on nähtävissä jonkinlainen kuilu henkilökunnan ja asukkai-
den välillä, mikä on Goffmanin (1969, 8–9) mukaan totaalisille laitoksille tyypillistä
asukkaiden ja pienen valvovan henkilökunnan välillä. Asukkaat asuvat laitoksessa, ja
heidän yhteytensä ulkomaailmaan ovat rajoitetut päinvastoin kuin henkilökunnalla.
Kuitenkaan henkilökunnan ja asukkaiden väliseen etäisyyteen ei liity korostettua hie-
rarkisuutta. Kiire saattaa vaikuttaa siihen, että henkilökunta pysyy jossain määrin etäi-
senä, toisaalta se, että henkilökuntaa pidetään ”sijaisvanhempina”, kertoo läheisyyden
kokemuksesta henkilökuntaa kohtaan. Selkeä erottava tekijä henkilökunnan ja asuk-
kaiden välillä on se, että henkilökunta elää sellaista elämää, johon asukkailla ei ole
mahdollisuutta. Henkilökunta ei asu ja elä totaalisessa laitoksessa, kuten asukkaat te-
kevät. Turvapaikanhakijoiden käytettävissä oleva raha on hyvin pieni ja kattaa vain
aivan välttämättömät menot, mikä rajoittaa mahdollisuuksia liikkua ja osallistua vas-
taanottokeskuksen ulkopuoliseen toimintaan.

Hyvin suuri erottava tekijä asiakkaiden ja henkilökunnan välillä on se, että turvapai-
kanhakija ei pysty suunnittelemaan elämäänsä etukäteen eikä kouluttautumaan.
Goffmanin (1969, 54) mukaan huomiota olisi kiinnitettävä sosiaalisten yhteyksien
katkeamiseen, jonka laitokseen tulo aiheuttaa. Lisäksi huomiota olisi kiinnitettävä sii-
hen, ettei laitoksessa yleensä voi hankkia sellaisia etuja, joista olisi hyötyä siviilissä,
kuten ansaittu raha tai kirjallisesti todistettu koulutus. Riippumatta siitä, eläkö turva-
paikanhakija vastaanottokeskuksessa vai sukulaismajoituksessa, suurin erottava tekijä
henkilökunnan ja turvapaikanhakijoiden välillä on heidän menneisyytensä erilaisuus ja
tulevaisuuden näkymät. Turvapaikanhakijan on vaikea suunnitella tulevaisuutta epä-
varman tilanteensa takia, opiskelumahdollisuudet ovat rajatut ja harva onnistuu löytä-
mään työpaikan.

Vaikka turvapaikanhakija on päässyt pakoon sotaa, epävakaita oloja tai vainoa, niin
hän ei ole silti vapaa elämään. Goffmanin (1969, 8) mukaan totaalisissa laitoksissa
henkilökunnan päätyönä ei ole ohjaaminen vaan pikemminkin silmälläpito. Vastanot-
tokeskuksessa ohjaajien työ on ensi sijaisesta ohjaamista. Ohjaajat neuvovat, antavat

tietoa, auttavat käytännön asioissa, keskustelevat asiakkaiden kanssa, ja järjestävät erilaista toimintaa asukkaille. Toisaalta ohjaajat kuitenkin pitävät myös silmällä asukkaita, heidän menemisiään ja paikallaoloaan kontrolloidaan. Asukkailla on ilmoitusvelvollisuus ollessaan useamman yön poissa vastaanottokeskuksesta. Vastaanottokeskus ei sinänsä rajoita asukkaiden liikkumista, mutta asukkaat saattavat kokea vastaanottokeskuksen ulkopuolisen maailman itselle vieraaksi. Yhteisen kielen puuttuminen hankaloittaa kontaktien solmimista. Samoin turvapaikanhakija voi kohdata ennakkoluuloja ja torjuntaa. Henkilökunta voi myös tilanteen niin vaatiessa mennä asukkaiden asuntoihin avaimillaan, joten yksityisyys on rajoitettua. Kontrollia tapahtuu myös viranomaisten toimesta. Asiakkaalla voi olla esimerkiksi ilmoittautumisvelvollisuus poliisille. Turvapaikanhakijoita kontrolloidaan eikä turvapaikanhakija ole vapaa liikkumaan ja lähtemään kuten henkilö, jolla on voimassa oleva oleskelulupa tai joka on Suomen kansalainen.

Turvapaikkaprosessi voi olla toisinaan hyvinkin pitkä, jopa useamman vuoden, jos kaikki valitusasteet käydään läpi. Päivät ovat pitkiä ja kaikenlainen toiminta on tervetullutta vaihtelua. Goffmaninkin (1969, 53–54) mukaan riittävän mielenkiintoinen toiminta voi temmata irti arjesta ja saada asukkaan unohtamaan tilanteensa. Vastaanottokeskuksessa hyväksi koettu järjestetty toiminta vastaa jollain tapaa Goffmanin määrittelemää armeliasta tapaa tappaa aikaa. Goffmanin mukaan monissa totaalisissa laitoksissa asukkaat kokevat voimakkaasti laitoksessa käytetyn ajan menneen hukkaan, aika on jotain mistä täytyy ”selvitä”. Toisaalta voisi ajatella, että vaikka jatkuvassa epävarmuudessa eläminen ja pelko tulevasta vievät paljon voimia, niin erilaisen toiminnan kautta on myös mahdollisuus opettaa ja tuoda tutuksi suomalaisia tapoja ja asioita, jolloin ei olisi kyse pelkästään ajan tappamisesta.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että vastaanottokeskus vastaa joltain osin Goffmanin määritelmää totaalisista laitoksista. Asuminen siihen liittyvine rajoituksineen ja kontrollointi sekä henkilökunnan ja turvapaikanhakijoiden erilainen asema viittaavat totaalisiin laitoksiin. Erityispiirre turvapaikanhakijoiden elämässä on eläminen epävarmuudessa ja jonkinasteisessa pelossa. Huomista pidemmälle elämäänsä ei voi suunnitella. Vastauksista nousi esille, että fyysisellä turvallisuudella on suuri merkitys, mutta myös sillä, ettei jäisi yksin ongelmatilanteissa. Lukkaraisen (2005, 105) tutkimuksessa tulee esille, että laitostainen asuminen ja siihen liittyvät rajoitukset ja säännöt rajoittavat turvapaikanhakijan elämää monella tavoin, mutta toisaalta ne voivat tuoda myös

turvallisuuden tunnetta. Henkilökunnan valvonta ja kamerat nähtiin hyvänä asiana. Maahanmuuttoviraston turvapaikanhakijoille tekemän kyselyn mukaan vastaukset vastaanottokeskusten turvallisuudesta, johon keskeisesti vaikuttaa ilmapiiri, olivatkin hyvät (Maahanmuuttovirasto 2013).

Toisaalta esille nousi kokemus viranomaisten ja henkilökunnan kontrollin alla elämisestä, joka herätti pelkoa. Tämä asettaa henkilökunnan erityiseen asemaan, koska henkilökunta käyttää valtaa suhteessa asiakkaisiin. Toisaalta voi miettiä, onko tietty viranomaispelko toivottavakin ilmiö yhteiskuntarauhan ylläpitäjänä. Vertaukset vankilaan johtuvat kontrollin alla elämisestä, mutta myös niistä rajoituksista, jotka estävät mielekkään tekemisen.

Vankilassa asuessaan vangilla ei ole omaa kotia siinä mielessä kuin koti yleensä ymmärretään, tai hän ei asu siinä, jolloin viittaus vastaanottokeskuksesta vankilana on perusteltu. Toisaalta Granfeltin (1998, 105–106) mukaan kodiksi voi riittää pienikin oma tila, mutta se on ensin otettava emotionaalisessa mielessä omaksi. Toisaalta koti ymmärrettynä suhteena muodostuu ihmisen sisäisestä maailmasta. Ihminen voi kokea kodittomuutta silloin, kun mahdollisuudet itselle merkitykselliseen toimintaan katoavat kokonaan ja ihminen kokee yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta. Pahimmillaan sisäinen kodittomuus on tyhjyyden ja elämän tarkoituksettomuuden tunnetta. Voidaan todeta, että vastaanottokeskuksessa asuminen koettiin vankilaksi silloin, kun olemiseen liittyi kodittomuuden tunnetta. Toisaalta kodittomuus liittyy enemmän turvapaikanhakijan välitilassa elämiseen sen sisältämine rajoituksineen kuin itse vastaanottokeskuksessa asumiseen.

Toisaalta Granfeltin (1998, 105) mukaan kotina voi toimia hyvin toimiva asiakassuhde, jossa työntekijä ei näennäisesti tee juuri mitään, mutta pystyy tuottamaan sellaisen ilmapiirin, jossa asiakas löytää asioitten välisiä yhteyksiä ja uusia mahdollisuuksia. Tutkimustuloksissa tulikin esiin, että riippumatta siitä tai ehkä juuri sen takia, että turvapaikanhakija on jossain määrin kontrollin alla, henkilökunnan läsnäoloa ja neuvoja kaivataan. Vastaanottokeskuksen henkilökunta on usein turvapaikanhakijoiden ainoa tuki ja turva ja kontakti vastaanottokeskuksen ulkopuoliseen maailmaan. Osa asiakkaista mieltää henkilökunnan ”sijaisvanhemmikseen”, koska oma sukulaisverkosto puuttuu. Aikaa siis pitäisi olla käytettävissä niin paljon, että asiakkaita olisi mahdollis-

ta kohdata ja tukea nykyistä enemmän, sillä monet turvapaikanhakijat ovat tulleet yksin jättäen taakseen kotinsa ja verkostonsa.

Tämän takia onkin tiedostettava se, miten suuri merkitys henkilökunnan ja asiakkaiden välisellä vuorovaikutuksella ja kanssakäymisellä voi olla asiakkaille. Halla (2007, 469) toteaaakin, että pakolaisena kotimaastaan lähtemään joutunut on hyvin herkkä haivaitsemaan häneen kohdistuneen epäluulon tai ylenkatseen. Myös Hurtig ja Laitinen (2002, 12) tuovat esille sen, että ammattilaisten kielteisesti sävyttynyt asiakkaan kohtaaminen aiheuttaa sen, että asiakasta ei pystytä kohtaamaan ihmisenä eikä hänen todellisuuttaan sellaisena kuin hän itse sitä elää. Kielteisyyden sävyttämä kohtaaminen aiheuttaa tulkinnallisia ylilyöntejä, moraalista närkästystä ja hätiköityjä johtopäätöksiä.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että vaikka haastatellut eivät olleet kokeneet saaneensa paljoakaan apua pelkoihinsa, he olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä saamaansa apuun yleisesti. Henkilökunta koettiin luotettavaksi, mutta valikoitiin, kenelle turvapaikanhakija oli valmis puhumaan asioistaan. Henkilökunnan kiireisyys ja jonkinasteinen etäisyys tuntuivat olevan syynä, miksi peloista ei yleensä puhuttu. Souranderin (2007, 483) mukaan psykososiaaliset palvelut ovatkin vastaanottokeskuksissa riittämättömät. On todettava, että ohjaajien työ keskittyy pääasiassa neuvontaan ja käytännön asioissa opastamiseen. Sairaanhoidajan ja sosiaaliohjaajan työnkuvaan kuuluvat myös tukea antavat keskustelut. Toisaalta työkokemukseeni perustuen voin todeta, että omasta työajastani suurin osa kuluu erilaisten asioiden selvittelyyn ja etukäteen määritettyjen työtehtävien hoitoon, ja kiireettömälle läsnäololle aikaa jää hyvin vähän. Useat haastatelluista turvautuivatkin uskontoon, voima tuli henkilön sisältä tai luottamuksesta johonkin suurempaan. Mustosen (2008, 83) ja Pentikäisen (2005, 148) tutkimuksista ilmenee myös, että uskonnolla on suuri merkitys. Toisaalta pelon todellinen syy saattaa jäädä epämääräiseksi asiakki, jota ei yksin ehkä pysty käsittelemään, vaan jatkussaan se kuluttaa turvapaikanhakijan voimia. Henkilön saadessa purkaa sydämestään pois sen, mikä siellä painaa, se auttaa synnyttämään luottamusta viranomaisiin (Turtainen, 2009, 333).

Tiedolla todettiin tässä opinnäytetyössä olevan pelkoa poistava vaikutus, kuten myös Inkilän (2006, 76) tutkimuksessa todetaan tiedon ja tuen olevan keskeisiä tekijöitä pelosta selviytymisessä. Samoin lääkityksellä ja puhumisella todettiin olevan pelkoa

poistava vaikutus. Myös erilainen toiminta auttoi selviämään, koska silloin ei koko ajan mieti omaa tilannettaan. Ruuskasen (2007, 490) mukaan liikuntaryhmät sopivat kivuista kärsiville kidutustaustaisille henkilöille, ryhmissä saa vertaistukea ja kokemusta. Vastaanottokeskuksessa on toiminutkin juuri naisille suunnattu liikuntaryhmä viikoittain.

Jatkuva epävarmuudessa eläminen heikensi turvapaikanhakijoiden psyykkistä hyvinvointia, ja turvapaikkaprosessin alkuvaiheen toiveikkuus muuttui epävarmuudeksi, ja tilalle tuli kaiken merkityksettömyyden tunne. Samankaltaisia tuloksia on tullut esille Reesin (2003, 96) ja Hallan (2007, 470) tutkimuksissa. Samoin Holland (2013, 64) tuo esille, miten tulevaisuus näyttäytyy turvapaikanhakijalle epävarmana ja oman elämän hallinta ja suunnittelu on vaikeaa.

Lopuksi voidaan yhteenvetona todeta, että turvapaikanhakijoilla on paljon erilaisia pelkoja. Apua pelkoihin oli saatu vähän, ja osa haastatelluista kaipasi henkilöä, jonka kanssa voisi jakaa pelon tunteitaan. Lisäksi toivottiin enemmän aikaa ja läsnäoloa henkilökunnalta, sillä se antaa tunteen, että turvapaikanhakijoista välitetään. Voidaan todeta, että saadut tulokset ovat samansuuntaisia Maahanmuuttoviraston vuonna 2013 turvapaikanhakijoille tekemän asiakaspalautekyselyn vastausten kanssa. Maahanmuuttoviraston kyselyn mukaan asiakkaat kaipasivat lisää tiedottamista ja tarpeellisen tiedon jakamista, ja juuri tiedon nähtiin olevan yksi pelkoa poistava tekijä tämän opin- näytetyön tulosten mukaan. Kyselyn perusteella erityisen tärkeää oli käytännön toiminnan ja mielekkään tekemisen järjestäminen turvapaikanhakijoille, mikä tuli esille myös tässä työssä. Yksinäisyyden kokemukset ja sosiaalisen tuen puute tulivat esille tässä opin- näytetyössä kuten myös Maahanmuuttoviraston kyselyssä. Ihmisten välinen luonnollinen sosiaalinen tuki olisi tärkeää, ja sille olisi luotava edellytyksiä erilaisten rakenteiden ja tilanteiden kautta. (Maahanmuuttovirasto 2013.)

8 EETTISET KYSYMYKSET

Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 20) mukaan ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa mainitaan tärkeimpinä eettisinä periaatteina yleensä informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. Tutkittavia täytyy aina informoida tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä mahdollisuudesta keskeyttää koska tahansa tutkimukseen osallistuminen (Kuula 2006, 107). Luottamuksellisuus ja anonymiteetti ovat keskeisiä, ja mitä arkaluontoisemmasta aiheesta on kysymys, sitä

tiukemmin on suojattava anonymiteettiä. On tärkeää myös, ettei tutkittavan ihmisarvoa tai arvokkuutta loukata. (Eskola & Suoranta 1998, 57–58.)

Oma asemani haastateltavien työntekijänä nostivat eettiset kysymykset esiin erityisen tärkeänä huomioitavana seikkana. Ensisijaisesti halusin toimia haastateltavien ehdoilla, sillä he ovat erityisryhmä, riippuvaisia muista ihmisistä. Tärkeänä koin, että tilanne oli rauhallinen ja kiireetön niin, että haastateltavilla oli turvallinen olo. Oma työhuoneettani en halunnut käyttää, koska halusin häivyttää omaan asemaani liittyvän valta-aseman mahdollisimman vähäiseksi. Tiedostan kuitenkin, että valta-asema on olemassa haastateltavan ja minun välillä. Kaikkien hierarkioiden ja valtasuhteiden ulkopuolella olevaa kahden ihmisen kohtaamista ei ole olemassakaan. (Alasuutari 2011, 147.)

Kiinnitin erityistä huomiota haastateltavien informointiin niin, että he saivat haastatteluun liittyvän informaation etukäteen myös kirjallisena. Antaessaan kirjallisen informaatiopaperin ohjaaja pyysi asiakasta ilmoittamaan hänelle seuraavana päivänä, jos asiakas suostuu haastatteluun. Näin toimien haluttiin haastattelusta kieltäytyminen tehdä helpoksi. Kaksi henkilöä ilmoittikin kieltäytyvänsä aiheen arkaluonteisuuden vuoksi. Pyysin myös ennen haastattelun aloittamista haastatelluilta allekirjoituksen tutkimuslupaun, jonka olin käännettänyt heidän äidinkielelleen. Kerroin omasta ja tulkin vaihteluvollisuudesta ja siitä, että haastattelu ei vaikuta mitenkään heidän turvapaikkaprosessiinsa. Kerroin että tutkimus voidaan keskeyttää missä vaiheessa tahansa ja kysymykseen voi tarvittaessa kieltäytyä vastaamasta. Lisäksi kerroin aineiston käsittelystä ja siitä, että poistan tallenteen kirjoitettuani haastattelun paperille, sillä Kuulan (2006, 133, 136) mukaan se ratkaisee osan juridisista ja tutkimuseettisistä kysymyksistä aineistonkeruussa. Arkaluonteisia asioita voi ja pitääkin tutkia, mutta huomioiden tutkimuseettiset normit ja kunnioittaen tutkittavien oikeuksia ja yksityisyyttä. Kulttuuriset ja tilannekohtaiset tekijät vaikuttavat siihen, mikä on arkaluonteista ja mikä taas ei.

9 OPINNÄYTETYÖN LUOTETTAVUUS

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline, sekä avoin subjektiivisuus. Luotettavuuden pääasiallinen kriteeri on tutkija itse ja luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 1998, 211.)

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta arvioitaessa nousevat esille kysymykset totuudesta ja objektiivisesta tiedosta. Lisäksi esille nousevat kysymykset siitä, ovatko havainnot luotettavia ja niiden puolueettomuus. Pyrkiikö tutkija ymmärtämään ja kuulemaan haastateltavia vai vaikuttaako esimerkiksi tutkijan oma sukupuoli, ikä, uskonto, virka-asema siihen, miten hän kuulee ja havainnoi? Laadullisessa tutkimuksessa joudutaan myöntämään, että tutkija suodattaa tutkimusmateriaalia oman kehyksensä läpi, koska tutkija itse luo tutkimusasetelman sekä tulkitsee sen. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 134, 136.) Pietilän (2010, 414) mukaan erityistä huomiota on kiinnitettävä analysointivaiheessa siihen, mikä rooli tutkijalla itsellään on ollut aineiston keruussa.

Vieraskielisen haastatteluaineiston ollessa kyseessä sillä, miten aineisto on kerätty ja miten tutkija saa sen haltuunsa, on merkitystä analysointivaiheessa. Tutkijan on pohdittava, miten vieraskielisen aineiston analyysi poikkeaa omalla äidinkielellä tuotetun aineiston analysoinnista ja mikä on hänen suhteensa aineistoon, haastattelujen kieleen sekä haastateltavien kulttuuriin. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, millä tavoin haastattelu rakentuu kahden eri kulttuurin edustajien väliselle vuorovaikutukselle. Erityisesti jos haastattelut käsittelevät oman maan asioita ja yhteiskunnallisia ilmiöitä, on tärkeää pohtia, millaista merkitystä tällä on. (Pietilä 2010, 411, 415.)

Pohtiessani oliko aihe liian läheinen, koska haastattelin omia asiakkaitani, niin Eskola ja Suoranta (1998, 35) toteavat, että tutkimuksellinen etäisyys ja objektiivisuus syntyvät toisaalta omasta teoreettisesta pohdinnasta ja lukeneisuudesta, toisaalta sitä voi lisätä käsitteellistysien ja menetelmien avulla. Olen myös tiedostanut sen, että vaarana on ollut johtopäätöksiä tehdessäni, että aiemmin työssäni kertynyt kokemustieto saattaa vaikuttaa ajatteluuni ja saada minut näkemään asioita, joita ei tutkimustuloksista nousisikaan esiin. Saadakseni riittävän tutkimuksellisen etäisyyden ja objektiivisuuden olen pyrkinyt tarkastelemaan tuloksia Goffmanin totaalisten laitosten viitekehyksestä käsin sekä muihin aiempiin pelkotutkimuksiin peilaten.

Haastattelujen luotettavuutta lisää mielestäni se, että haastateltavat puhuivat avoimesti myös kokemistaan kielteisistä asioista liittyen vastaanottokeskuksen toimintaan. Siitä huolimatta, että he tiesivät minun olevan heidän työntekijänsä, he eivät pelänneet nostaa esiin epäkohtia, vaan päinvastoin halusivat tuoda niitä esille, jotta voisin tulevaisuudessa vaikuttaa niihin. Haastateltavat siis luottivat siihen, että he voivat vaitiolovelvollisuuteni sitomana kertoa hyvien asioiden lisäksi myös kokemistaan epäkohdis-

ta. Kahdesta henkilöstä aistin aluksi lievää epäluuloisuutta, ehkä pelkoa siitä, mikä on haastattelun tarkoitus. Yksi haastatelluista varmisti, onko haastattelu luottamuksellista ja hänen saatuaan vahvistuksen tilanne vapautui. Toisesta henkilöstä huomasin, että hänen päästyään puhumaan itselle tärkeistä, vaikkakin vaikeista asioista, luottamus kasvoi haastattelun aikana.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa painottuu tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus. Tutkijan on annettava riittävästi tietoa siitä, miten tutkimus on tehty, toisin sanoen kaikki tekemiset kerrotaan yksityiskohtaisen tarkkaan sitten, että niiden perusteella lukija pystyy arvioimaan tutkimuksen tuloksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141.)

Olen tässä opinnäytetyössäni kuvannut tutkimusprosessin, analysoinnin ja tekemäni valinnat mahdollisimman tarkkaan luotettavuuden lisäämiseksi. Olen käyttänyt tulkkausissa asioimistulkkeja luotettavuuden lisäämiseksi, mutta tiedostan, että tulkin puhe voi muuttaa asiakkaan viestiä. Ymmärrän, että en kyennyt selvittämään taukoja asiakkaan puheesta, mutta mielestäni sillä ei ollut merkitystä näiden haastattelujen kohdalla, vaan sisältö oli tärkeintä. Yksi haastattelu tehtiin englannin kielellä, siinä ei käytetty tulkkia ja asiakas sai puhua äidinkieltään. Tiedostan, että englannin kielellä tehdyn haastattelun joitain yksittäisiä ilmaisuja en kyennyt täysin ymmärtämään, mutta kokonaisuuden kannalta ne eivät mielestäni vaikuttaneet tulokseen. Tiedostan, että haastateltavat edustivat eri kulttuureja kuin haastatteliija, mutta en näe sen vaikuttaneen opinnäytetyön luotettavuuteen, sillä aihe ei ollut yhteiskunnallinen, vaan liittyi ensisijaisesti haastateltavien tunnekokemuksiin. Yksi haastatelluista tehtiin puhelin-tulkkausena, mutta mielestäni sillä ei ollut merkitystä verrattuna haastatteluihin, joissa tulkki oli paikalla. Toisaalta voi miettiä, olisiko jopa parempi, että tulkki ja haastateltava eivät näkisikään toisiaan, jos aihe on arka.

Rajaus kieliryhmistä oli tehtävä etukäteen siltä pohjalta, minkä verran tulkkeja minun oli mahdollista käyttää. Koska tulkkiaika oli etukäteen määritetty, oli kelloa seurattava tarkkaan, että pystyin tulkkiajan puitteissa käymään läpi kaikki osa-alueet. Tiettyyn kohtaan en voinut jäädä pitkäksi aikaa eikä lisähaastatteluja ollut mahdollista tehdä. Työkokemukseni perusteella tiedän, turvapaikanhakijoilla on muitakin pelkoja, jotka eivät tulleet tässä opinnäytetyössä esille. Haastatteluja olisi pitänyt olla enemmän, mutta kustannussyyt olivat suurin tekijä, jonka vuoksi haastatteluja ei tehty enemmän.

10 POHDINTA

Pelko kuuluu tietyssä määrin normaaliin elämään. Esimerkiksi uudet, vieraat ja oudot tilanteet voivat herättää pelkoa. Tämän opinnäytetyön haastateltavilla oli paljon erilaisia pelkoja, mutta yhteinen pelko oli käännättämisen pelko, se oli ylivoimaisesti suurin ja oli mielessä lähes aina. Pelot näkyivät haastavien tilanteiden välttelyinä, somaattisina oireina ja yksinäisyyden kokemuksina. Turvapaikanhakijat eivät kokeneet saavansa kovin paljon apua pelkoihinsa, mutta olivat suurelta osin tyytyväisiä vastaanottokeskuksen henkilökunnan tarjoamaan tukeen ja apuun. Henkilökunnalta saatu läsnäolo, välittäminen ja ystävällisyys nähtiin tärkeinä asioina. Vastauksia saatiin myös siihen, miten pelkoa pystytään vähentämään, joten tämä opinnäytetyö sisältää kehittämistyön vaatimuksen.

Mielestäni henkilökunnalta vaaditaan paljon, koska turvapaikanhakijat ovat usein traumatisoituneita. Saranevan (2002, 49) mukaan jopa vuosikausia jatkuvassa epävarmuudessa eläminen on psyykkisesti äärimmäisen vaikeaa, sillä turvapaikanhakija ei pysty juurtumaan uuteen maahan eikä tekemään tarvittavaa surutyötä. Osa turvapaikanhakijoista on menettänyt kotinsa, ystävänsä, omaisuutensa, osa myös perheensä ja omaisensa. Päivät ovat pitkiä ja mielekästä ajankulua on liian vähän, ja he joutuvat nöyrytymään elätettäväksi. Taustalla on jatkuva pelko palauttamisesta aikaisempiin oloihin. Tämä aiheuttaa ahdistusta, mikä voi kanavoitua somaattisiksi oireiksi. (Salmi 2002, 3502.) Pystymmekö ymmärtämään turvapaikanhakijan kokemuksia, millaisen matkan hän on kulkenut ennen kuin saapuu vastaanottokeskukseen, miten paljon menetyksiä ja kärsimystä voi olla takana? Pystymmekö näkemään turvapaikanhakijan välillä haasteellisenkin käytöksen taakse, mitä se pitää takanaan? Pystymmekö ymmärtämään sen, että me olemme vapaita, mutta turvapaikanhakija on välitilansa vanki?

Turvapaikanhakijan pelätessä lähtömaahan palauttamista ovat työntekijät sen edessä ylivoimaisen tehtävän edessä. Kuten Salmikin (2004, 59) on miettinyt, sitä haluaisi auttaa ja lievittää sellaistakin kärsimystä, joka ei ole poistettavissa. Toisaalta Granfelt (1998, 177) nostaa esille, että sosiaalityössä on tärkeää kyetä luomaan ja ylläpitämään toivoa, sekä etsimään uutta merkitystä elämälle myös tilanteissa, joissa mahdollisuudet mielekkääseen toimintaan ja vuorovaikutukseen ovat erittäin voimakkaasti rajoittuneet. Toisaalta Granfeltin mukaan sosiaalityöntekijällä täytyy olla rohkeutta saada

asiakas luopumaan mahdollisista unelmista, jotka saattavat olla asioita, jotka ovat useimmille ihmisille itsestäänselvyksiä.

On tärkeää tiedostaa, että turvapaikanhakija elää hyvin usein pelossa, koska silloin on helpompi ymmärtää hänen reaktioitaan ja myös kohdata erilaiset tunnereaktiot. Toskalan (1997, 82) mukaan ihminen peilaa muiden kautta sitä, millainen hän on. Kun ihminen suhteuttaa kokemansa uhan ja siihen liittyvän pelon laajaan peiliin, hän voi ymmärtää, että pelko on ihmisenä olemista ja se saa sisältyä häneen ja olla osa hänen kokemusmaailmaansa, ja hän voi tuntea itsensä samalla hyväksytyksi. Pelkoa ei näin ollen tarvitse sulkea pois tai salata, vaan ihminen voi käyttää muita apuna ja turvana pelkonsa voittamisessa. Toskala (1997, 11) toteaaakin, että vaatii rohkeutta kohdata itsensä ja samalla myös omat vaikeat tunteet. Silloin joutuu kohtamaan ihmisenä oleminen syvät puolet, joihin kuuluu myös pelkoja.

Vastauksista nousi esille, miten oikealla ja riittävällä tiedolla on merkitystä pelkojen poistamisessa. On kiinnostava entistä enemmän huomiota työssä siihen, että vaikka jokin asia on itselle itsestään selvä, se ei ole sitä uuteen maahan ja kulttuuriin tulleelle turvapaikanhakijalle. Muun muassa sellaiset asiat kuin talvi, pimeys ja kylmyys saattavat aiheuttaa pelkoa. Turvapaikkaprosessiin liittyen saattaa jotain oleellista jäädä turvapaikanhakijalta kertomatta esimerkiksi poliisikuulustelussa juuri pelon vuoksi, koska poliisia monesti pelätään eikä ole tietoa, mitä tulee tapahtumaan. Kehittämistarpeena näen, että asiakkaille annettavaa tietoa on lisättävä. Tiedolla pystytään poistamaan epätietoisuutta ja lisäämään asiakkaiden luottamusta työntekijöihin. Koska turvapaikanhakijat ovat taustoiltaan hyvin erilaisia, tärkeää on tiedostaa, että heidän kykynsä omaksua tietoa on myös erilainen toisiinsa verrattuna.

Erilaisten toimintamuotojen lisääminen turvapaikanhakijoille olisi tärkeää, sillä odotusajat ovat usein pitkiä ja tekemistä on vähän. Erilainen toiminta nähtiin hyvänä josen vuoksi, että silloin jäisi vähemmän aikaa miettiä omia ongelmia. Kaikenlainen opiskelu ja toiminta toisivat sisältöä päiviin ja lisäisivät myös asiakkaiden tietoja ja taitoja sinä aikana, jonka he viettävät vastaanottokeskuksessa. Tällöin aika vastaanottokeskuksessa ei kuluisi niin sanotusti hukkaan, vaan sinä aikana voisi oppia uusia asioita.

Tämän työn kautta on mahdollista tiedostaa, miten suuri merkitys asiakkaille on vuorovaikutuksella ja sillä ajalla, minkä henkilökunta heille antaa ja miten kohtaa asiak-

kaan. Pienillä hetkillä ja eleillä voi olla suuri merkitys. Läsnaolo ja kohtaaminen, pysähtyminen, voi olla merkittävä asia asiakkaalle ja kantaa eteenpäin. Työ on kuitenkin hyvin haasteellista. Turvapaikanhakijan vaikeat kokemukset ja inhimillinen hätä käännätyksen edessä asettaa työntekijän tilanteeseen, jossa ei ole keinoja auttaa eikä vastauksia. Vaarana on kyynisyys ja välinpitämättömyys, kun ratkaisua ei ole. Kuten Saraneva (2002, 88) toteaa, ainoa ratkaisu taitaa olla suostuminen ihmiselämän ristiriitaisuuteen ja loputtomaan kamppailuun pahuutta vastaan.

Tämä työ nostaa esille myös sen käytännön kysymyksen, miten tärkeää olisi huomioida huoneratkaisut, kuka asuu kenenkin kanssa. Vakavasti olisi mietittävä majoituskapasiteetin lisäämistä niin, että asiakkaalla olisi mahdollisuus halutessaan asua omassa huoneessa. Ristiriidat ja asuinkumppanien vaihtuminen aiheuttavat toisinaan turvapaikanhakijoille pelkoja jo muiden pelkojen lisäksi.

Opinnäytetyöni kirjoittamisen aikana Kotkan vastaanottokeskuksessa majoituksessa on tapahtunut siirtyminen hajasijoitusmalliin. Viimeisen puolen vuoden aikana on luovuttu yhdestä isosta yksiköstä niin, että asiakkaat asuvat nyt kolmessa eri kohteessa eri puolilla Kotkaa. Lisäksi vastaanottokeskuksella on muutama satelliittiasunto. Hajasijoitusmallin myötä asiakkaat ovat fyysisesti kauempana henkilökunnasta, ja käytännössä asiakkaat joutuvat käyttämään julkisia kulkuneuvoja tapaamisiin tullessaan. Henkilökunta päivystää pääsääntöisesti kerran viikossa parin tunnin ajan asumiskohdeissa. Yöohjaaja ei myöskään ole enää fyysisesti läsnä, vaan asiakkaiden on soitettava päivystävälle yöohjaajalle, joka tarvittaessa tulee paikan päälle tai jossain tapauksissa siirtää asian vartiointiliikkeen hoidettavaksi. Uuden hajasijoitusmallin myötä asiakkaat oppivat ehkä toimimaan itsenäisemmin, sillä heillä ei ole ohjaajien tukea jatkuvasti saatavilla. Toisaalta ei voi välttyä ajatukselta, että kohtaamista, kuuntelua ja läsnaoloa tarvitsevat asiakkaat jäävät nyt entistä enemmän yksin. He eivät tule enää niin herkästi päivystysajoille, sillä matka on nyt pidempi ja on kuljettava linja-autolla. Tulosten mukaan kuitenkin kaivattiin kuuntelijaa, jotta peloista voisi puhua.

Aluksi keskityin opinnäytetyössäni ja aiempia tutkimuksia etsiessäni pelkoihin, eikä työ oikein edennyt. Vähitellen työn painopiste siirtyi laitoksessa asumiseen ja osittain myös vapauden puuttumiseen. Jos olisin alun perin lähtenyt viemään työtäni eteenpäin laitospäätöksistä, uskon, että aikaisempaa tutkimustietoa olisi löytynyt paremmin. Ulkomaisia tutkimuksia olisi voinut sitä kautta löytää ja käyttää enemmän hyväksi

kuin mitä tässä työssä on käytetty. Jälkikäteen ajatellen olisin halunnut kysyä myös luottamuksen rakentumisesta. Lisäksi opinnäytetyöhön olisi saanut ulottuvuutta haastatteleamalla myös henkilökuntaa, onko heillä pelkoja liittyen turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävään työhön, ja millaisia odotuksia ja kokemuksia heillä on.

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2005, 71–73) mukaan hyvän aiheen kriteereihin kuuluu se, että aihe kiinnostaa tutkijaa ja että aiheen tutkiminen opettaa tutkijalle jotakin. Oleellista on myös se, että aihe on mahdollista toteuttaa. Lisäksi tutkimus voi tuoda uutta tietoa. Voidaan todeta, että aihe kiinnosti, se oli toteutettavissa ja opinnäytetyö valmistui. Työn tekeminen on ollut tekijälleen opettava kokemus, mutta myös antoisa. Työ on tuonut myös uutta tutkittua tietoa turvapaikanhakijoiden peloista. Työkokemukseni perusteella tiesin, että turvapaikanhakijoilla on pelkoja, mutta se ylätti minut, että pelkoja oli paljon ja niistä avauduttiin luottamuksellisesti. Haastattelujen aikana tunsin luottamuksen merkityksen. Vaikeita ja aiemmin tapahtuneita pahoja asioita ei voi läheskään aina muuttaa, mutta se, että uskaltaa jakaa vaikean kokemuksen, kipeän asian toisen ihmisen kanssa, voi helpottaa, sillä silloin ei ole yksin. Kahden haastateltavan kohdalla koin, mistä Granfelt (1998, 32) kirjoittaa, että joillekin haastateltaville hyödyksi ja avuksi olemisen kokemus on merkityksellistä ja tärkeää. Haastateltavat eivät pyytäneet minulta mitään, he eivät tarvinneet minua siinä tilanteessa, vaan minä heitä. Tunnen kiitollisuutta siitä, että minulla oli mahdollisuus tehdä opinnäytetyöni tästä aiheesta, ja siitä, miten luottavaisesti haastateltavat suhtautuivat haastattelijaan ja haastattelutilanteeseen ja kertoivat peloistaan. Koen, että työn haasteellisuudesta huolimatta turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävä työ on etuoikeutettua työtä.

LÄHTEET

Alajoki, P. 2010. Peloista rohkeaan elämään. Helsinki: Uusi Tie.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs, uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.

Goffman, E. 1969. Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista. Tarkka, A. & Suominen, R. (suom.). 2. painos. Mielenterveyden Keskusliitto ry. Marraskuun Liike.

Granfelt, R. 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 702.

Granfelt, R. 2011. Yksin vangittuna. Teoksessa: Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot. Heiskanen, T. & Saaristo, L. (toim.). Jyväskylä: PS-kustannus, s.141–156.

Halla, T. 2007. Psykkisesti sairas maahanmuuttaja. Duodecim 2007; 123:469–75.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. painos. Helsinki: Tammi.

Holland, P. 2013. ”..ilman oleskelulupaa se ei onnistu oikeasti”. Tutkimus nuorten turvapaikanhakijoiden kokemuksista hyvän elämän mahdollisuuksiin Suomessa. Yhteiskuntatieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma. Lapin yliopisto.

Hurtig, J. & Laitinen, M. 2002. Paha ihmisyyden ja ammatillisen auttamisen haasteena. Teoksessa: Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Laitinen, M. & Hurtig, J. (toim.). Jyväskylä: PS-kustannus, 8–17.

Huttunen, L. 2002. Pahan karttalehtiä. Maahanmuuttajat ja pahan kokemuksen paikat. Teoksessa: Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Laitinen, M. & Hurtig, J. (toim.). Jyväskylä: PS-kustannus, s. 86–107.

Huttunen, L. 2010. Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa: Haastattelun analyysi. Ruusuvoori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.). Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 39–63.

Inkilä, J. 2006. ”Ensimmäistä kertaa masennuksen vuoksi psykiatrisessa avo-osastohoidossa olevien potilaiden kokemuksia peloista ja niistä selviytymisestä”. Hoitotieteen laitos. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 134. Tampere: Yliopistopaino.

Kirmanen, T. 2000. Pelon hallinta ja lapsen turvallisuus. Teoksessa: Inhimillinen turvallisuus. Niemelä, P. & Lahikainen, A. R. (toim.). Tampere: Osuuskunta Vastapaino, s. 119–146.

Koskela, H. 2009. Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laatukäsikirja 2013. Kotkan vastaanottokeskus. Aikuispuoli.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 17.6.2011/746.

Lukkaroinen, R. 2005. ”Muutos on pysyvä olotila”: Turvapaikanhakijoiden vastaanotona järjestettävät palvelut ja niiden järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Työpoliittinen tutkimus. Helsinki: Työministeriö.

Maahanmuuttovirasto. 2013. Vastaanottokeskusten asiakaspalautteen yhteenveto. Saatavissa:

http://www.migri.fi/download/46940_Voy_asiakaskysely_syksy2013_yhteenveto.pdf?af896856a768d188. [viitattu 22.8.2014].

Maahanmuuttovirasto. 2014a. Vuonna 2013 turvapaikkaa haki Suomesta 3 238 henkilöä. Saatavissa:

http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/vuonna_2013_turvapaikkaa_haki_suomesta_3_238_henkiloa_50398 [viitattu 3.4.2014].

Maahanmuuttovirasto. 2014b. Turvapaikka Suomesta. Saatavissa:

http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta. [viitattu 24.8.2014].

Maahanmuuttovirasto. 2014c. Vastaanottokeskusten yhteystiedot. Saatavissa:

http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottotoiminta/vastaanottokeskukset/vastaanottokeskusten_yhteystiedot. [viitattu 15.9.2014].

Maahanmuuttovirasto. 2014d. Vastuut ja roolit vastaanottotoiminnan järjestämisessä Suomessa. Saatavissa:

http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottotoiminta/vastuut_ja_roolit. [viitattu 24.8.2014].

Madsen, K. B. 1983. Yleinen psykologia. Suom. E, Pilvinen. Espoo: Weilin + Göösin kirjapaino.

Marks, I. M. 2007. Pelko - Osa elämää. Suom. A, Vihra. Prometheus kustannus Oy. Tammer-Paino Oy.

Mustonen, H. 2008. Tilapäisesti turvassa? Tilapäisen oleskeluluvan saaneiden afganilaisten, irakilaisien ja somalialaisten turvapaikanhakijoiden henkinen hyvinvointi ja sopeutuminen. Sosiaalipsykologia, valtiotieteellinen tiedekunta. Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus – dialoginen asiakastyö. 1. painos. Helsinki: Edita Prima Oy.

Niemelä, P. 2000. Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa: Inhimillinen turvallisuus. Niemelä, P. & Lahikainen A. R. (toim.). Tampere: Vastapaino, s. 21–37.

Pakolaisneuvonta. 2010a. Turvapaikkamenettely Suomessa 2010. Saatavissa: http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=35&lang=suo [viitattu 1.4.2014.]

Pakolaisneuvonta. 2013b. Turvapaikanhakijan asema Suomessa. Saatavissa: http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=66&lang=suo [viitattu 7.4.2014].

Pelkonen, N. 2011. Pelkokerroin – Opas opettajalle perusteltujen ja perusteettomien pelkojen hallintaan. Opinnäytetyö. Turvallisuusalan Ylempi koulutusohjelma. Laurea ammattikorkeakoulu. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/26491/Pelkonen_Nina.pdf?sequence=1 [viitattu 21.6.2014].

Pentikäinen, M. 2005. Loputon matka. Vietnamilaisien ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta. Työpoliittinen tutkimus 274. Sosiaalipolitiikka, valtiotieteellinen tiedekunta. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Pietilä, I. 2010. Vieraskielisten haastattelujen analyysi ja raportointi. Teoksessa: Haastattelun analyysi. Ruusu vuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.). Tampere: Osuuskunta Vastapaino, s. 411–423.

Pirinen, I. 2008. Turvapaikanhakijoiden terveydentila. Lääketieteen laitos. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/handle/10024/67804> [viitattu 17.5.2014].

Rees, S. 2003. Refuge or retrauma? The impact of asylum seeker status on the wellbeing of East Timorese women asylum seekers residing in the Australian community. *Australasian Psychiatry*. Oct 2003 Supplement, Vol. 11, pS96. 1p. Article. Saatavissa: <http://web.b.ebscohost.com.xhalax-ng.kyamk.fi:2048/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=c7c121f2-6aad-46fe-9fbf-51375b5acdea%40sessionmgr110&vid=9&hid=121>. [viitattu 26.3.2014].

Ruckenstein, M. & Teppo, A. 2005. Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisu 1/2005. Saatavissa:

[http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/gpC3Y76Ah/1-](http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/gpC3Y76Ah/1-2005_Vankien_valiset_valtasuhteet_ja_vakivallan_pelko_suljetussa_vankilassa.pdf)

[2005_Vankien_valiset_valtasuhteet_ja_vakivallan_pelko_suljetussa_vankilassa.pdf](http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/gpC3Y76Ah/1-2005_Vankien_valiset_valtasuhteet_ja_vakivallan_pelko_suljetussa_vankilassa.pdf). [viitattu 20.5.2014].

Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa: kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Tammi.

Ruuskanen, H. 2007. Kidutetun kipu. Kulttuurien kohtaaminen. Duodecim 2007; 123:486 – 92. Artikkel. Saatavissa:

http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/haku;jsessionid=CA980245B269BE9E21FD301A09024E55?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&p_p_lifecycle=0&Article_WAR_DL6_Articleportlet_hakusana=mielenterveys&Article_WAR_DL6_Articleportlet_p_frompage=haku&Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&Article_WAR_DL6_Articleportlet_tunnus=duo96303. [viitattu 29.3.2014].

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa: Haastattelun analyysi. Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.). Tampere: Osuuskunta Vastapaino, s. 9–36.

Saarelainen, M. 1996. Perusteltu pelko. Tutkimus turvapaikanhakijan ja valtion kohtaamisesta suomalaisessa turvapaikkaprosessissa. Sisäasiainministeriö. Poliisiosasto. Poliisin oppikirjasarja 6/96. Helsinki.

Saarelainen, R., Stengård, E. & Vuori-Kemilä, A. 2001. Mielenterveys- ja päihdetyö: yhteistyötä ja kumppanuutta. 1.–2. painos. Helsinki: WSOY.

Saari, S. 2000. Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Salmela, M. 2010. Hospital-related fears and coping strategies in 4-6-year old children. University of Helsinki, Faculty of Medicine, Institute of Clinical Medicine, Clin-

ic for Children and Adolescents Child Psychiatry, Helsinki, Finland. Yliopistopaino, Helsinki.

Salmi, A.-M. 2002. Kokemuksia turvapaikanhakijoiden terveydenhuollosta. Suomen Lääkärilehti 36/2002 vsk 57.

Salmi, A.-K. 2004. Piikki vai suukapula? Suomen Lääkärilehti 14/2004 vsk 59.

Saraneva, K. 2002. Trauma ja pakolaisuus. Teoksessa: Trauman monet kasvot. Psykykinen trauma sisäisenä kokemuksena. Haaramo, S. & Palonen, K. (toim.). Therapie-säätiö. RT-Print Pieksämäki.

Sourander, A. 2007. Turvapaikkaa hakevien pakolaislasten ja –nuorten mielenterveys. Duodecim 2007;123: 479–85.

Suikkanen, S. 2010. Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin Diakonissalaitoksen raportteja 1/2010. Helsingin Diakonissalaitos. Libris Oy. Saatavissa: https://www.hdl.fi/images/stories/liitteet/101459_HDL-raportti_LR.pdf [viitattu 29.3.2014].

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Tampere: Vastapaino.

Toimintasuunnitelma 2014. Kotkan vastaanottokeskus. Aikuispuoli.

Toskala, A. 1997. Pelot ja niiden voittaminen. Juva: WSOY.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi Oy.

Turtiainen, K. 2009. Kertomuksia uuden kynnyksellä – Luottamuksen rakentuminen kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä. Janus vol. 17, 2009. 329 – 345.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.

UNHCR. 2014. Sotaa ja vainoa pakenevien määrä ylitti 50 miljoonaa ensimmäistä kertaa toisen maailmansodan jälkeen—YK:n pakolaistoimiston (UNHCR) raportti. Saa-

tavissa:

<http://www.unhcr.se/fi/media/uutisartikkelit/artikel/5c02ebc4dcac78c238d2e184f3f68915/sotaa-ja-vainoa-pakenevien-maeaerae.html>. [viitattu 21.8.2014].

Vainikainen, T. 2002. Kulttuurien kohtaamisessa auttaa kysyminen ja ymmärtäminen. Monikulttuurista terveystermistöä. Suomen Lääkärilehti 41/2002 vsk 57 4114 - 4116.

Vilkko-Riihelä, A. 2008. Psykologia. Lukion kertauskirja. 1. painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Weaver, H. & Burns, B. 2001. 'I shout with Fear at Night'. Understanding the Traumatic Experiences of Refugees and Asylum Seekers. Journal of Social Work 1(2): 147 – 164. Sage Publications: London, Thousand Oaks, CA and New Delhi. Downloaded from jsw.sagepub.com at University of Helsinki on March 25, 2014.

Weizmann-Henelius, G. 1997. Väkivaltaisen ihmisen kohtaaminen. Helsinki: Kirjayhtymä Oy. Tammer-Paino Oy.

Hyvä turvapaikanhakija,

Opiskelen työni ohella Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa sosiaalialan ylempää AMK-tutkintoa. Teen lopputyöni aiheesta, millaisia pelkoja turvapaikanhakija kokee turvapaikkaprosessinsa aikana. Millaista apua hän toivoo saavansa pelkoihinsa ja keneltä. Tutkimuksessa esiin tulevat tiedot ovat luottamuksellisia ja kenenkään nimi, sukupuoli tai kansallisuus ei tule esille.

Luvan haastatteluiden tekemiseen olen saanut vastaanottokeskuksen johtajalta.

Osallistuminen on vapaaehtoista eikä se vaikuta mitenkään turvapaikkaprosessin käsitteelyyn.

Pyydän suostumustanne siihen, että voin haastatella Teitä.

Osallistumisestanne kiittäen,

Tuija Tähti

sosiaali-ohjaaja

puh. 05-234 5862

Suostun siihen, että sosiaalialan koulutusohjelman/ylempi AMK –tutkintoa opiskeleva Tuija Tähti saa haastatella minua Kotkan vastaanottokeskuksessa liittyen hänen opinnäytetyöhönsä.

Päivämäärä

Allekirjoitus ja nimen selvennys

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

1. Mikä aiheuttaa pelkoa?

- Mitä pelko mielestäsi on?
- Mitä pelko merkitsee sinulle?
- Onko sinulla nyt pelkoja, jos, niin millaisia?
  - o viranomaisiin
  - o vastaanottokeskukseen
  - o muihin ihmisiin

2. Pelon vaikutukset

- Miten pelko vaikuttaa käyttäytymiseesi?
- Minkälaisia tunteita pelko sinussa herättää?

3. Selviytyminen pelkojen kanssa

- Miten hallitset pelkoa?
- Oletko saanut apua pelkoihisi?
- Millainen apu auttaa?

4. Tulevaisuus

- Mistä tiedät että selviät peloista?
- Miten suhtaudut tulevaisuuteen?
- Keneltä odotat apua pelkoihisi?